

عنوان طرح:

«تدوین سیاستهای فعال بازار کار استان خوزستان در پنج سال آینده»

گزارش فاز دوم:

الزامات اجرای سیاستهای فعال بازار کار در استان خوزستان

مجری طرح:

دکتر حسن فرازمند

مشاوران طرح:

دکتر سیدمرتضی افقه

همکاران طرح:

دکتر یعقوب اندایش-دکتر حسین ملتفت-دکتر سید عبدالمجید آهنگری

شاهرخ سلیمی-دکتر سجاد فرازمند-دکتر عذری بیانی

ویرایش نخست

غیر قابل استناد

اسفند ماه ۱۳۹۸

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فهرست مطالب

مقدمه.....	۱
۱- شناسایی سمت تقاضای نیروی کار استان.....	۵
۱-۱- معرفی بخش‌های اقتصادی استان.....	۶
۱-۱-۱- تحلیل و بررسی حوزه کشاورزی استان خوزستان.....	۷
۱-۱-۲- تحلیل و بررسی حوزه صنعت استان خوزستان.....	۹
۱-۱-۳- تحلیل و بررسی حوزه خدمات استان خوزستان.....	۱۲
۱-۲- تحلیل خصوصیات اقتصادی مناطق چهارگانه استان خوزستان.....	۱۴
۱-۲-۱- منطقه شمال استان خوزستان (منطقه ۱).....	۱۵
۱-۲-۲- منطقه مرکزی استان خوزستان (منطقه ۲).....	۲۵
۱-۲-۳- منطقه جنوب استان خوزستان (منطقه ۳).....	۳۵
۱-۲-۳-۱- منابع و مزیت‌های منطقه جنوب استان خوزستان (منطقه ۳).....	۴۰
۱-۲-۴- منطقه جنوب شرقی استان خوزستان (منطقه ۴).....	۴۳
۱-۳- شناسایی و اولویت بندی رسته‌های کسب و کار در استان.....	۴۷
۱-۳-۱- اولویت بندی بر اساس اشتغال و درآمد رسته.....	۵۱
۱-۳-۲- اولویت بندی بر اساس روش ترکیبی.....	۵۱
۱-۳-۳- جمع بندی و معرفی اولویت‌های نهایی کسب و کار استان خوزستان.....	۵۶
۲- تحلیل سمت عرضه نیروی کار.....	Error! Bookmark not defined.
۲-۱- تحلیل ویژگی‌های بیکاران منطقه شمال استان خوزستان (منطقه ۱).....	۵۹
۲-۲- تحلیل ویژگی‌های بیکاران منطقه مرکزی استان (منطقه ۲).....	۶۷
۲-۳- تحلیل ویژگی‌های بیکاران منطقه جنوب استان خوزستان (منطقه ۳).....	۷۵
۲-۴- تحلیل ویژگی‌های بیکاران منطقه جنوب شرقی استان خوزستان (منطقه ۴):.....	۸۳

- ۲-۵- تحلیل ویژگی‌های بیکاران کل استان خوزستان ۹۱
- ۳- الزامات سیاست‌های فعال بازار کار در استان و مناطق چهارگانه برای کوتاه مدت و میان مدت ۹۹
- ۳-۱- رسته‌های اقتصادی قابل هدف گیری سیاست‌های فعال بازار کار در مناطق چهارگانه استان . ۱۰۰
- ۳-۱-۱- اولویت‌های کسب و کار استان خوزستان ۱۰۳
- ۳-۲- گروه‌های بیکاران در اولویت هدفگیری سیاست‌های فعال بازار کار در کوتاه مدت و میان مدت در مناطق چهارگانه و کل استان ۱۰۴
- ۳-۳- نیازمندی‌های مهارتی و آموزشی مناطق چهارگانه استان ۱۰۶
- ۳-۳-۱- آموزش و مهارت منطقه شمال استان خوزستان (منطقه ۱) ۱۰۶
- ۳-۳-۲- آموزش و مهارت منطقه مرکزی استان خوزستان (منطقه ۲) ۱۰۷
- ۳-۳-۳- آموزش و مهارت منطقه جنوب استان (منطقه ۳) ۱۰۸
- ۳-۳-۴- آموزش و مهارت منطقه جنوب شرقی استان (منطقه ۴) ۱۰۹
- ۴- سخن پایانی ۱۱۰

منابع: Error! Bookmark not defined.

بخش سوم

الزامات اجرای سیاستهای فعال بازار کار در استان خوزستان

فصل چهارم

بررسی و شناسایی سمت تقاضای نیروی کار استان

۴-۱- مقدمه

در بخش‌های قبل، ادبیات نظری سیاست‌های فعال بازار کار، تجربه و ارزیابی‌های بین‌المللی از سیاست‌های فعال بازار کار، برخی تجربیات و ارزیابی‌های این سیاست‌ها در سال‌ها و دوره‌های مختلف اجرای آن ارایه گردید. سپس، امکان سنجی اولیه هر کدام از برنامه‌های فعال بازار کار، با استفاده از شاخص‌های ۱۵ گانه‌ای که اطلاعات کمی و کیفی آن در دسترس بود، انجام گرفت. بر اساس آن، به سیاستگذاران و برنامه‌ریزان استانی توصیه گردید که اولویت‌های اجرای سیاست‌ها را با توجه به بودجه مصوب، به گونه‌ای انتخاب کنند که بتوانند بیشترین اثربخشی را داشته باشند. به عبارت دیگر، هر سیاستگذار بتواند دو یا سه اولویت و یا بیشتر را انتخاب نماید یا اینکه به طور همزمان بتواند همه سیاست‌ها را دنبال کند به گونه‌ای که به نسبت اثربخشی به آنها بودجه اختصاص دهند.

گفته شد که در کوتاه مدت امکان دنبال کردن همه برنامه‌های فعال بازار کار به صورت همزمان وجود ندارد و بهتر است روی دو یا سه مورد تمرکز شود و زیرساخت‌های سایر برنامه‌های فعال بازار کار برای اجرا در میان مدت فراهم گردد. با توجه به ادبیات و تجربیات بین‌المللی ارایه شده، گفته شد که سیاست‌های فعال بازار کار مختص به دوره رکود اقتصادی و در دوره زمانی کوتاه و یا حداکثر میان مدت قابل اجرا است؛

زیرا در بلند مدت اثربخشی خاصی ندارند. این نوع از سیاستها، در میان مدت باید به طور مرتب پایش شوند و متناسب با اوضاع اقتصادی و وضعیت بازار کار برای اثربخشی بیشتر در آنها تغییراتی ایجاد شود. در غیراین صورت، در بلند مدت این برنامه کارایی ندارد و مدام باید با تغییرات ساختار گروههای بیکار تغییر کند. بر این اساس سعی خواهد شد برای اجرای اثربخش بودن برنامههای فعال بازار کار در دورههای کوتاه-مدت و میان مدت پیشنهادات سیاستی ارائه گردد.

بدین منظور در این بخش ویژگیهای سمت عرضه و سمت تقاضای نیروی کار استان خوزستان مورد بررسی قرار میگیرد. بررسی سمت عرضه نیروی کار در کوتاه مدت، ویژگیهای بیکاران فعلی را مشخص می کند و می توان سیاستهای فعال بازار کار متناسب برای آنها ارائه کرد. ارزیابی وضعیت موجود تقاضای نیروی کار و فعالیتهای تولیدی در استان مشخص خواهد کرد که کدام یک از سیاستهای فعال بازار کار با توجه به وضعیت بالفعل موجود در کوتاه مدت میتواند اثربخش باشد و اشتغال را در کوتاه مدت بهبود بخشد. بنابراین بررسی وضعیت موجود عرضه و تقاضای نیروی کار در استان میتواند به تدوین سیاستهای فعال بازار کار در کوتاه مدت کمک نماید.

برای میان مدت نیز لازم است برآوردی از بیکاران و خصوصیات آنها در سالهای آتی انجام گیرد تا سیاستها و برنامههای فعال بازار کار متناسب آن پیشنهاد گردد. در این راستا ابتدا با استفاده از دادههای موجود، تقاضای نیروی کار بررسی و تحلیل میشود. سپس عرضه نیروی کار مورد تحلیل قرار میگیرد. در ادامه با توجه به تمام آیتمهایی که در دو گزارش قبل و این گزارش بیان شد، الزامات سیاستهای فعال بازار کار در استان در چارچوب چهار منطقه در کوتاه مدت و میان مدت ارائه می گردد.

اقتصاد فضا در اقتصاد استان نیز از اهمیت بالایی برخوردار است. همانگونه که برای برنامه ریزی و سیاستگذاری در سطح کشور باید اقتصاد فضا و مناطق مختلف در نظر گرفته شود، در سطح استان نیز لازم است به مناطقی که تفاوت های اقتصادی و ساختار جمعیتی یا تفاوت در خصوصیات نیروی کار فعال دارند، توجه شود و از یکدیگر جدا شوند و سیاستگذاری متناسب با هر کدام ارائه گردد. لذا طبق خصوصیات اقتصادی اجتماعی استان و با محدودیت اطلاعات و آمار در دسترس، استان به چهار منطقه تقسیم بندی شد و ویژگیهای تقاضای نیروی کار و عرضه نیروی کار هر یک مورد بررسی قرار گرفت و متناسب با هر یک از مناطق چهار گانه، الزامات اجرایی برنامههای فعال بازار کار پیشنهاد خواهد شد.

۴-۲- بررسی تقاضای نیروی کار در استان خوزستان

همانطور که در مقدمه گفته شد در این بخش، سمت تقاضای نیروی کار استان که فعالیتهای تولیدی هستند، مورد تحلیل قرار می‌گیرند. لذا در ابتدا بخشهای اقتصادی اصلی استان معرفی و ویژگیهای آنها توضیح داده می‌شود. سپس در ادامه به ذکر خصوصیات اقتصادی هر کدام از مناطق چهارگانه استان پرداخته می‌شود. در نهایت رسته‌های مهم مناطق معرفی می‌گردند تا تکیه اصلی برنامه‌های فعال بازار کار بر این رسته‌های اقتصادی باشند؛ چرا که پتانسیل‌های موجود در آنها می‌تواند به رشد اقتصادی و سرانجام به اشتغال منجر شود.

قبل از آنکه به موارد فوق پرداخته شود لازم است جمع بندی خود از عوامل بیکاری در استان را یادآور شویم. از مهمترین دلایل افزایش نرخ بیکاری استان می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- از دست رفتن بخش قابل توجهی از مشاغل کشاورزی در اثر مهاجرت روستاییان به شهرها؛
- افزایش تعداد فارغ التحصیلان دانشگاهی که آمادگی لازم برای ورود به بازار کار ندارند؛
- افزایش مشارکت اقتصادی نیروی کار زنان؛
- عدم توجه به مزیت استان در بخش کشاورزی، بازرگانی و صنایع تبدیلی و صنعت بسته‌بندی؛
- تکمیل نشدن زنجیره فعالیتهای مرتبط با صنایع پتروشیمی؛
- عدم توجه جدی به صنایع کوچک و متوسط در حوزه نفت و گاز؛
- عدم توجه به صنایع دریایی و زیرمجموعه صنایع بندری؛
- عدم توجه جدی به صنعت شیلات جنوب و کارخانه‌های تبدیلی آن؛
- عدم تکمیل زنجیره تولید محصول نیشکر و صنایع جانبی این محصول استراتژیک.

با انجام مطالعات در زمینه اشتغال، معضل اصلی اشتغال در حال حاضر در مرکز استان دیده می‌شود و مداخله برای توسعه اشتغال در این منطقه اولویت دارد. بیشترین سهم بیکاری و حاشیه‌نشینی در بخش مرکزی استان قرار دارد و تحلیل روندهای اشتغال به‌خصوص در شهر اهواز نشان می‌دهد که به دلیل رکود اقتصادی و افزایش هزینه‌های تولید سایر شهرستان‌های استان، بخش مرکزی پذیرای نیروی کار مهاجر از سایر نقاط استان و خارج از استان می‌باشد که بیشتر این افراد در مشاغل خدماتی و غیرتخصصی مشغول به فعالیت می‌باشند.

سهم قابل توجهی از نیروی کار غیرماهر و آموزش ندیده در شهر اهواز متمرکز بوده و به دنبال کسب معاش از هر طریقی برای خود و خانواده‌هایشان می‌باشند. بخش صنعت و خدمات این شهر تا حدودی کشش جذب عرضه نیروی انسانی موجود را دارد که با گسترش صنایع پایین دستی پتروشیمی و نفت و نیز حوزه‌های مرتبط با خدمات می‌توان از حجم زیاد بیکاران این منطقه کم کرد.

مسائل اساسی استان در اشتغال و تشدید بیکاری به‌خصوص در میان فارغ التحصیلان دانشگاهی عبارتند از:

۱. عدم توسعه یافتگی صنایع زیر مجموعه نفت، گاز و پتروشیمی،
 ۲. عدم توسعه کشاورزی مکانیزه و صنایع تبدیلی مربوط به این بخش،
 ۳. وجود نیروی کم‌مهارت (آموزش ندیده) و تمرکز بر مشاغل غیررسمی با محوریت خدمات،
 ۴. عدم بهره‌برداری از مزیت گردشگران راهیانان نور مناطق جنگی (سالانه ۵ میلیون نفر) به منظور کسب درآمد و رونق گردشگری،
 ۵. عدم وجود مدیریت یکپارچه در حوزه اشتغال برای هدایت، کنترل و ساماندهی اشتغال در استان.
- بروز پدیده ریزگردها و نبود امکانات لازم عمومی و تفریحی، متأسفانه استان را به یک استان مهاجر فرست تبدیل نموده است که درچند سال آینده استان خوزستان از نظر منابع انسانی و مالی با کمبود شدیدی روبرو خواهد شد.
- با توجه به مطالعات صورت‌گرفته و شناسایی رسته‌های موجود کسب و کار در استان خوزستان، هر کدام از رسته فعالیت‌هایی که در قسمت‌های بعدی ذکر می‌شود را می‌توان به عنوان شروعی برای توسعه کسب و کار و اشتغال پایدار پیشنهاد داد و در اجرای سیاست‌های فعال بازار کار در برنامه مشارکت داده شوند.

۴-۲-۱- معرفی بخش‌های اقتصادی استان

در این قسمت به بیان و بررسی خصوصیات سه بخش کشاورزی، صنعت و خدمات و زیربخش‌های آنها که از اهمیت بالایی در اقتصاد استان قرار گرفته‌اند، پرداخته می‌شود.

۴-۲-۱-۱- تحلیل و بررسی حوزه کشاورزی استان خوزستان

از نظر اقلیم و جغرافیا و مساحت حدود ۶۵ درصدی جلگه‌ای و آبرفتی استان، کشاورزی در استان از موقعیت بسیار مناسبی در کشور برخوردار است. اراضی کشاورزی خوزستان ۷/۲ درصد از کل اراضی کشاورزی کشور را به خود اختصاص داده است.

مساحت زیاد اراضی کشاورزی زراعی و دیم و باغ و قلمستان حدود ۱، ۳۲۴،۸۷۲ هکتار می‌باشد. لیکن در تولید ناخالص داخلی استان، بخش کشاورزی تنها ۷ درصد از تولید ناخالص داخلی استان را به خود اختصاص داده است.

۲۱۶/۷۵۳ هزار نفر در بخش کشاورزی استان فعالیت دارند که ۱۷/۵ درصد از سهم اشتغال استان به حساب می‌آید.

در استان خوزستان ۱۱۱/۲۰۰ هکتار از اراضی به زراعت (دیم و آبی) با جمعیت ۱۱۰/۷۷۴ نفر بهره بردار اختصاص دارند و ۴۲/۹۶۹ هکتار از زمین‌ها با جمعیت ۲۶/۵۵۵ نفر بهره بردار باغداری اختصاص دارند. ۸۱ درصد از زمین‌های زیرکشت در استان به غلات (جو، گندم، برنج) اختصاص یافته است و تنها ۴ درصد از زمین‌های زیرکشت به باغداری اختصاص یافته است که نشان می‌دهد این بخش و صنایع جانبی آن در استان مغفول مانده است.

بیشترین زمین‌های کشاورزی در منطقه غرب استان واقع است که جهت گیری رودخانه‌های استان نیز همین را به ما نشان می‌دهد و در واقع منطقه غرب به واسطه زمین حاصلخیز و آب فراوان پذیرای ۷۵ درصد از جمعیت استان نیز است.

۹ واحد توسعه نیشکر مکانیزه و مدرن فعال در استان با سطح زیرکشت ۹۰ هزار هکتار محصول نیشکر سهم مهمی در تولید شکر خام و فراوری شده این محصول استراتژیک در کشور دارند و نزدیک ۲۱ هزار شغل ثابت و پایدار در این کشت و صنعت‌های نه گانه به وجود آمده است و هم اکنون مشغول به فعالیت هستند.

وجود ۹۱۰ استخر پرورش انواع ماهی سردآبی و گرم آبی در استان با تولید ۴۸/۳۶۰ تن ماهی پرورشی با مساحت ۱۴/۲۷۱ هکتار مزرعه پرورش ماهی سردابی و گرمابی و اشتغال زایی برای ۱۸/۲۶۹ نفر و صید ۱۰/۴۵۰ تن انواع ماهی آب‌های آزاد (سواحل جنوبی ۳۰۰ کیلومتری) این خطه را به عنوان یکی از قطب‌های شیلات در کشور مطرح کرده است و پس از سیستان و بلوچستان و هرمزگان با ۳/۱۲ درصد ارزش افزوده بخش ماهیگیری رتبه سوم کشور را دارد.

با توجه به شرایط اقلیمی استان و امکان استفاده از طبیعت در فصول مختلف و گسترده بودن مزارع و مواهب الهی و کشت پاییزه محصولات - که در زمستان به گل‌دهی می‌رسند، حضور ۲۰۰۰ نفر با ۱۰۰ هزار کندو زنبور در استان و تولید ۱۰۰ تن عسل طبیعی سالانه، یک پتانسیل نهفته در این سرزمین است که هنوز توجه ویژه‌ای به آن صورت نگرفته است.

به دلیل برخورداری استان خوزستان از اقلیم مناسب، امکان کاشت، داشت و برداشت سه نوبت محصولات کشاورزی در سطح وسیعی از اراضی استان، قابلیت چشمگیری از فعالیتهای کشاورزی را فراهم نموده است که امکان توسعه صنایع جانبی و تبدیلی را فراهم نموده است و باید این قابلیت را به عنوان یک مزیت ممتاز و برتر مورد توجه قرار داد. با توجه به بهره‌وری پایین بخش کشاورزی استان و نیز سهم کمتر ارزش افزوده نسبت به بخش‌های صنعت و خدمات لزوم بازنگری در بسیاری از فعالیتهای کشاورزی متناسب با اقلیم استان احساس می‌شود و اگر در بخش کشاورزی بتوانیم بهره‌وری و راندمان بالا را در تولید انواع محصولات کشاورزی بالا ببریم و بخش‌های صنایع تبدیلی استان را فعال نماییم به طور قطع میزان ارزش افزوده بخش کشاورزی بیشتر خواهد شد.

با توجه به اهمیت امنیت غذا و کمبود منابع آبی و زمین‌های زیرکشت در کشورمان، وجود منابع آب و خاک وسیع در استان و نیز امکان توسعه آن، با برنامه‌ریزی درست و براساس رعایت الگوی کشت در مناطق مختلف و نیز ایجاد صنایع تبدیل در استان می‌توان از ظرفیتهای تولید بیشتر برای تعداد زیادی از مردم کشورمان مواد غذایی باکیفیت و سالم تولید نمود.

از دیگر سو، هم‌جواری با کشور عراق و نبود بسیاری از زیر ساخت‌های موجود در ایران در آن کشور و با توجه به ۲ گذرگاه مرز رسمی (چزابه و شلمچه)، زمینه صادراتی خوبی برای محصولات کشاورزی، دانش فنی و محصولات فراوری شده را فراهم است.

با وجود نخلستان‌ها، فراوری و بسته بندی مناسب خرما می‌تواند زمینه را برای اشتغال بخش بزرگی از مردم جنوب استان که زمین‌های مرغوبی از نظر کشت ندارند فراهم نماید و باعث افزایش ارزش افزوده در سطح زیرکشت این محصول صادراتی خواهد شد.

در کل با توجه به عقب‌ماندگی و عدم توسعه‌یافتگی بخش کشاورزی، در همه زمینه‌ها (خدمات، آموزش، ادوات، اصلاح بذر، صنایع تبدیلی و...) با برنامه‌ای مدون و جامع و نیز رعایت الگوهای کشت و متناسب با شرایط اقلیمی می‌توان بیش از گذشته این بخش را در استان و کشور شکوفا نمود.

۴-۲-۱-۲- تحلیل و بررسی حوزه صنعت استان خوزستان

موقعیت استراتژیک خوزستان و استعدادها و پتانسیل‌های منحصر به فرد آن باعث ایجاد سرمایه-گذاری‌های عظیمی در حوزه صنعت در استان گردیده است. پس از اکتشاف نفت در قرن اخیر و تشکیل واحدهای صنعتی مرتبط با آن، استان خوزستان از استان کشاورزی محور به صنعت محور تبدیل نموده است. این استان دارای مجتمع‌های بزرگ صنعتی در حوزه پتروشیمی و گاز می‌باشد که سهم عمده اشتغال بخش عمومی استان را به خود اختصاص داده‌اند و بیشترین ارزش افزوده در بخش تولید ناخالص داخلی نیز از این نوع فعالیت‌ها به دست می‌آید.

در فاصله سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۴ در بخش سرمایه‌گذاری و به تبع آن اشتغال‌زایی روند نزولی در استان خوزستان طی شده است و در بخش سرمایه‌گذاری ۱۷ درصد و در اشتغال‌زایی ۵۸ درصد نزول داشته است.

بیشترین پراکندگی واحدهای صنعتی استان در مرکز و جنوب استان است و در شمال خوزستان تنها شهر دزفول دارای واحدهای صنعتی قابل توجه‌ای می‌باشد. ۱۳ درصد واحدهای بهره‌برداری در حوزه صنایع پتروشیمی فعالیت دارند و هستند و تنها ۵ درصد واحدهای بهره‌برداری شده در رسته محصولات پلاستیکی و لاستیکی فعال هستند. طی ۵ سال گذشته شاهد ۳۰ درصد کاهش بهره‌برداری از واحدهای صنعتی در استان خوزستان بوده‌ایم. با توجه به وجود مجتمع‌های عظیم پتروشیمی در استان خوزستان (بندر امام و ماهشهر)، تنها ۱۷ درصد اشتغال واحدهای صنعتی استان در صنایع پایین‌دستی این مجتمع‌ها تحت عنوان تولید محصولات مواد شیمیایی و محصولات لاستیکی و پلاستیک اختصاص دارد. از تعداد ۳۴۹ واحد صنعتی بهره‌برداری شده در استان خوزستان در سال ۱۳۹۳، حدود ۹۳ درصد آنها تحت مالکیت بخش خصوصی و ۷ درصد واحدهای صنعتی بهره‌برداری شده مالکیت عمومی دارند.

استخراج حدود ۸۰ درصد نفت و گاز کشور از منابع زیرزمینی و غنی استان خوزستان و توسعه بخش صنعت که شامل صنایع نفت و گاز و پتروشیمی هم می‌شود چهره استان را در نگاه اول صنعتی با کارکرد ملی نشان می‌دهد. بیشترین صنایع استان، صنایع مادر و با کارکرد ملی هستند که در واقع بیشترین اشتغال و نیز بیشترین گردش مالی را در استان دارا می‌باشند.

در تولید فولاد و ورق عریض و نیز برق آبی و برق با سوخت فسیلی استان خوزستان یکی از استان‌های پیشرو و موفق در کشور است. حضور شرکت‌ها و مجتمع‌های بزرگ پتروشیمی و در دسترس بودن مواد اولیه صنایع مختلف، به عنوان مزیت بزرگ تامین‌کننده مواد اولیه و حذف مبلغ قابل توجه از هزینه حمل مواد اولیه، را می‌توان به عنوان مزیت بزرگ برای صنایع وابسته و پایین دستی این صنایع شیمیایی و کربنی در

نظر گرفت. عدم توسعه صنایع پایین دستی پتروشیمی‌های استان و عدم سرمایه‌گذاری مناسب در سال‌های گذشته، صنایع استان را دچار مشکل عدم تکمیل زنجیره کامل تولید در این نوع فعالیت صنعتی نموده است. به دلیل توجه بیش از حد به صنایع مادر و سرمایه‌گذاری سنگین دولت در این بخش، زیر ساخت‌های لازم برای صنایع پایین دستی این صنایع مادر فراهم نشده است و در واقع به زنجیره کامل محصول توجه کافی نشده است.

با توجه به وجود مجتمع‌های عظیم پتروشیمی در استان خوزستان (بندر امام و ماهشهر)، تنها ۱۷ درصد اشتغال واحدهای صنعتی استان در صنایع پایین دستی این مجتمع‌ها تحت عنوان تولید محصولات موادشیمیایی و محصولات لاستیکی و پلاستیک اختصاص دارد. از تعداد ۳۴۹ واحد صنعتی بهره‌برداری شده در استان خوزستان در سال ۱۳۹۳، ۹۳ درصد آنها تحت مالکیت بخش خصوصی و ۷ درصد واحدهای صنعتی بهره‌برداری شده مالکیت عمومی دارند.

۸۶ درصد اشتغال‌زایی توسط واحدهای بزرگ صنعتی با ۶۴۶۱۶ نفر اشتغال در سال ۹۳ ایجاد شده است و فقط ۹ درصد اشتغال‌زایی در بخش صنعت استان خوزستان توسط واحدهای کوچک ایجاد شده است. اشتغال‌زایی شرکت‌های مادر و بزرگ صنعتی ۸۶ درصد اشتغال بخش صنعت را تشکیل می‌دهد که عموماً دولتی یا توسط سازمان‌های زیر مجموعه دولت اداره می‌شوند، متأسفانه شرکت‌های متوسط و کوچک که بخش اعظم اشتغال را در حلقه فعالیت‌های صنعتی به عهده دارند ضعیف بوده و نتوانسته‌اند نیروهای کافی، متخصص و فنی را جذب نمایند و اشتغال‌زایی کمی در آنها صورت پذیرفته است.

۹۵ درصد ارزش افزوده در سال ۹۳ در بخش صنعت استان خوزستان توسط بنگاه‌های بزرگ (۱۰۰ نفر و بیشتر کارکن) ایجاد شده است. استخراج حدود ۸۰ درصد نفت و گاز کشور از منابع زیرزمینی و غنی استان خوزستان و توسعه بخش صنعت که شامل صنایع نفت و گاز و پتروشیمی هم می‌شود؛ چهره استان را در نگاه اول صنعتی با کارکرد ملی نشان می‌دهد. بیشترین صنایع استان، صنایع مادر و با کارکرد ملی هستند که در واقع بیشترین اشتغال و نیز بیشترین گردش مالی را در استان دارا می‌باشند. در تولید فولاد و نیز برق آبی و برق با سوخت فسیلی استان خوزستان یکی از استان‌های موفق در کشور است.

حضور شرکت‌ها و مجتمع‌های بزرگ پتروشیمی و در دسترس بودن مواد اولیه صنایع مختلف، به عنوان مزیت بزرگ تامین‌کننده مواد اولیه و حذف مبلغ قابل توجه از هزینه حمل مواد اولیه، را می‌توان به عنوان مزیت بزرگ برای صنایع وابسته و پایین دستی این صنایع شیمیایی و کربنی در نظر گرفت.

عدم توسعه صنایع پایین دستی پتروشیمی‌های استان و عدم سرمایه‌گذاری مناسب در سال‌های گذشته، صنایع استان را دچار مشکل عدم تکمیل زنجیره کامل تولید در این نوع فعالیت صنعتی نموده است. به دلیل

توجه بیش از حد به صنایع مادر و سرمایه گذاری سنگین دولت در این بخش، زیرساخت‌های لازم برای صنایع پایین‌دستی این صنایع مادر فراهم نشده است و در واقع به زنجیره کامل محصول توجه کافی نشده است.

اشتغال‌زایی شرکت‌های مادر و بزرگ صنعتی ۸۶ درصد اشتغال بخش صنعت را تشکیل می‌دهد که عموماً دولتی یا توسط سازمان‌های زیر مجموعه دولت اداره می‌شوند، متأسفانه شرکت‌های متوسط و کوچک که بخش اعظم اشتغال را در حلقه فعالیت‌های صنعتی به عهده دارند ضعیف بوده و نتوانسته‌اند نیروهای کافی، متخصص و فنی را جذب نمایند و اشتغال‌زایی کمی در آنها صورت پذیرفته است. وجود ۳۳ شهرک صنعتی با ۷۴۵۵ هزار هکتار مساحت در استان و فراهم شدن زیرساخت‌های لازم در این سال‌ها، به‌خصوص در حوزه حمل و نقل (جاده و ریل)، و وجود تحصیل‌کرده‌های بیکار در بخش صنعت، لزوم توجه به صنایع کوچک و متوسط که حلقه مفقوده مربوط به صنایع مادر و بزرگ هستند را بیش از پیش ضروری می‌کند. علاوه بر صنایع نفت، گاز، پتروشیمی و فولاد، به دلیل قابلیت‌های ویژه استان در بخش کشاورزی، احداث صنایع تبدیلی کشاورزی به خصوص صنایع وابسته به ۹ واحد بزرگ کشت و صنعت نیشکر در منطقه، امری ضروری است و موجب افزایش قابلیت‌های استان خواهد شد.

بیشترین اشتغال در بخش معدن مربوط به سال ۱۳۹۰ با ۱۶۰ معدن فعال و اشتغال‌زایی ۱۸۵۵ می‌باشد که در طی چند سال گذشته هم از تعداد معدن‌های فعال استان کاسته شده است و هم در این بخش، افرادی شغلی به دست نیاورده و یا شغل خود را از دست داده‌اند. ساختار زمین شناسی استان به گونه‌ای است که به جز منابع نفت و گاز که در جلگه خوزستان وجود دارد، فاقد کانی‌های فلزی عمده است. به‌طور کلی در این استان گستره وسیع سازندهای رسوبی و تبخیری، مانع شکل‌گیری کانی‌های فلزی شده است.

در نتیجه ذخایر معدنی استان بیشتر معادن رسوبی و عمدتاً ساختمانی است که در نواحی کوهستانی و کوهپایه‌ای دیده می‌شود با توجه به شرایط موجود، معادن در استان از نظر فعالیت و جذب نیروی کار و اشتغال مزیتی ندارند و این بخش فعالیت بیشتر تکمیل‌کننده صنعت ساخت و ساز است تا مولد یک فعالیت و بخش تمام عیار.

۴-۲-۱-۳- تحلیل و بررسی حوزه خدمات استان خوزستان

الف- بخش خدمات:

بخش خدمات در استان خوزستان بعد از بخش صنعت با ۲۳/۸ درصد از تولید ناخالص داخلی استان را به خود اختصاص داده است. به دلیل وجود صنایع سنگین و مادر و اشتغالزایی بالای این صنایع، بخش خدماترسانی به کارکنان و خانواده‌های این مجموعه‌ها در سال‌های گذشته باعث ایجاد شهرها و مناطق خدماتی با بافت جدید و متفاوت با کارکرد اصلی منطقه شده است. بالاترین آمار اشتغال استان در بخش خدمات با ۵۷ درصد قرار دارد. اما ارزش افزوده کم تولید شده این بخش به نسبت آمار اشتغال آن قابل تامل است. مهمترین بخش‌های خدماتی در استان شبکه توزیعی است که به استان پهناور خوزستان سرویس می‌دهد. این شبکه توزیعی با توجه به زیرساخت‌های (زمینی و هوایی) موجود اکثر کالا و خدمات موجود را به دست مصرف‌کنندگان در استان می‌رساند. البته با ارزش‌ترین از نظر دانش فنی بخش خدمات فنی است که بیشتر در خدمت صنایع استان است و افراد درگیر این مشاغل، رابطه تنگاتنگی با واحدهای صنعتی دارند و بیشتر دانش فنی خود را به این صنایع عرضه می‌کنند. با توجه به جمعیت قابل توجه استان و نیازمندی آنها به مواد غذایی، عرضه و پخش مواد غذایی نیز در استان از جایگاه خاصی برخوردار است و ۶۷ شرکت فعال پخش در استان با داشتن مجوزهای منطقه‌ای و سراسری به مردم استان سرویس می‌دهند. با وجود ۱۹ سردخانه صنعتی فعال با ظرفیت ۱۷۲۷۵ تن و ۳۲۶ سردخانه صنفی با ظرفیت ۶۷۹۱۱ تن و ۹۶۹ انبار با ظرفیت ۳۹۸۶۳۸ تن، فضایی خوبی برای انبار و نگهداری محصولات، به‌خصوص محصولات کشاورزی فراهم است تا محصولات در زمان مناسب به بازار عرضه گردند.

جدول ۱: آمار واحدهای صنفی استان خوزستان									
استان	کل واحدهای صنفی	تولیدی		خدمات فنی		توزیعی		خدمات	
		تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
خوزستان	۹۶۲۲۷	۱۷۶۲	۲	۱۱۶۲۲	۱۲	۴۹۷۸۷	۵۲	۳۳۰۵۶	۳۴

مآخذ- نتایج تحقیق

۵۲ درصد واحدهای صنفی استان در بخش توزیع خدمات فعال هستند اما با توجه به جمعیت استان و مصرف‌کننده بودن این جمعیت تعداد واحدهای صنفی تولیدی سهم ناچیزی از بازار را دارا می‌باشند، همچنین به دلیل رشد صنعت در این سال‌ها خدمات فنی بسیار زیادی که بتواند همه نیاز صنایع استان را

پوشش بدهد، شکل نگرفته است و تقریباً در خیلی از موارد خدمات فنی صنایع، از خارج استان تامین می‌شود.

ب- گردشگری:

به دلیل تنوع قومیتی و اقلیمی و برخورداری از فصول بسیار متفاوت گرم و سرد سال اهمیت مهم گردشگری محسوب می‌شود.

در سال‌های اخیر نیز یادمان دفاعی (یادمان شهدا و جنگ تحمیلی) به آن اضافه شده است. منابع گردشگری در استان شامل منابع طبیعی، آبی، فرهنگی، صنعتی، سلامت و تاریخی است که بیشتر از منبع تاریخی جهت جذب توریسم استفاده شده است.

آمار ورود سالانه ۴۰۰ هزار گردشگر خارجی به استان ثبت شده است (سازمان میراث و گردشگری استان ۹۴) که با توجه به منابع گردشگری استان بسیار ناچیز و کم است.

در بخش گردشگران داخلی به دلیل وجود یادمان‌های ۸ سال دفاع مقدس سالانه حدوداً ۵ میلیون گردشگر وارد استان خوزستان می‌شوند.

در استان تعداد ۶۶ اقامتگاه که شامل هتل، مِهانپذیر و هتل آپارتمان وجود دارد که با تعداد ۴۱۲۳ تخت، با توجه به حجم مسافر و توریسم (داخلی و خارجی) بسیار ظرفیت پائینی محسوب می‌شود و این بخش از خدمات با توجه به بحث توریسم درمانی و هم‌جواری با ۲ استان کشور عراق پتانسیل خوبی جهت ارتقاء و رشد دارد. با توجه به گسترش شبکه راه‌های استان (زمینی و هوایی) گردشگران به سهولت می‌توانند به مسیرهای گردشگری استان دسترسی داشته باشند، اما شبکه‌ای منسجم که بتواند همه خدمات گردشگری را یکجا ارائه نماید، تقریباً وجود ندارد و تنها در شهرهای توریسم پذیر حرکت‌های انفرادی هست که به این فعالیت مشغول هستند.

متأسفانه بین رسته‌های کاری در استان ارتباط چندانی وجود ندارد. در واقع چرخه توریسم در استان چرخه معیوبی است که برای ارتقاء آن باید بسیار تلاش نمود.

ج-ساختمان:

با توجه به رکود بخش ساختمان در کشور، این بخش در سال ۱۳۹۴ با افت ۴/۸ درصدی در ساخت و ساز در استان خوزستان روبه‌رو بوده است و به تبع کم‌شدن ساخت و ساز، بقیه رسته‌های مرتبط با ساختمان نیز دچار افت فعالیت شده‌اند.

استان خوزستان از معدود استان‌های است که در ۴ فصل آن می‌توان عملیات ساختمانی را ادامه داد و بیشتر مهاجران از استان‌های هم‌جوار استان نیز به دلیل مشاغل مرتبط با ساختمان در فصول سرد در استان خود به این استان مهاجرت می‌کنند و تقریباً اکثر افراد فعال بخش ساختمان را مهاجران خارج از استان تشکیل می‌دهند و افراد بومی و ساکن در استان، نقش فعال و پررنگی در این زمینه ندارند.

۴-۳- تحلیل خصوصیات اقتصادی مناطق چهارگانه استان خوزستان

با توجه به بررسی‌های صورت گرفته و با در نظر گرفتن توانمندی‌ها اقتصادی، اجتماعی و پتانسیل‌های موجود، استان خوزستان به چهار منطقه تقسیم می‌شود، به طوری که روستاها و شهرستان‌های مشابه از لحاظ جغرافیایی و اقتصادی در یک یا چند منطقه طبقه‌بندی می‌شوند.

منطقه ۱: منطقه شمالی استان خوزستان شامل شهرستان‌های دزفول، اندیمشک، شوش، شوشتر، لالی، گتوند، اندیکا با محوریت کشاورزی (زراعت و باغداری)؛

منطقه ۲: منطقه مرکزی استان خوزستان (منطقه ۲)، شامل شهرستان‌های اهواز، ایذه، مسجد سلیمان، باغ ملک، هفتگل، باوی، دشت آزادگان، حمیدیه، هویزه، رامهرمز، کارون با محوریت صنعت، کشاورزی و خدمات؛

منطقه ۳: منطقه جنوبی استان شامل شهرستان‌های آبادان، خرمشهر، شادگان، ماهشهر، بندر امام، هندیجان، رامشیر، بهبهان، امیدیه، آغاجری با محوریت صنعت و خدمات (خدمات بندری)؛

منطقه ۴: منطقه جنوب شرقی شهرستان بهبهان، رامهرمز: با محوریت کشاورزی (دامپروری و خرما).

* در تقسیم‌بندی صورت گرفته سعی شده است تا میزان ارتباطات بین‌شهرستانی، بافت جمعیتی و قومیتی و نیز نحوه تعاملات بین این شهرستان‌ها با همدیگر مورد توجه قرار گیرد. البته در این تقسیم‌بندی

بعضی شهرستانها از لحاظ نحوه کارکرد اقتصادی و اجتماعی با هم همپوشانیهایی دارند که در مطالب زیر به آنها خواهیم پرداخت.

۴-۳-۱- منطقه شمال استان خوزستان (منطقه ۱)

با توجه به محوریت کشاورزی در منطقه شمال استان خوزستان (منطقه ۱) ابتدا به بررسی جمعیت ساکن، میزان بهره‌برداری از زمین‌های کشاورزی و نوع محصولات می‌پردازیم. منطقه شمال خوزستان که شامل شهرستان‌های دزفول، اندیمشک، شوش، شوشتر، لالی، گتوند، اندیکا هستند، از نظر آب و هوا و نیز شرایط اقلیمی تفاوت اساسی با نواحی مرکزی و جنوبی استان خوزستان دارند. این منطقه با داشتن سدهای بزرگ دز، کرخه و گتوند و شبکه آبیاری وسیع و منسجم و نیز زمین‌های حاصل خیز و مرغوب از دیرباز جایگاه خاصی در کشاورزی استان داشته است. وجود آب هوای معتدل، امکان باغداری و کشت انواع میوه‌ها را در شمال استان به‌خصوص در شهرستان دزفول فراهم نموده است و وجود دشت‌های وسیع در شهرستان‌های شوش و شوشتر در شبکه آبیاری مدرن زیر سدهای دز و کرخه امکان تولید محصولات استراتژیک گندم، ذرت، نیشکر و دانه‌های روغنی را فراهم نموده است. با توجه به وجود کوهپایه‌های موجود در شمال دزفول، لالی، گتوند، اندیکا و اندیمشک، این مناطق محل استراحت زمستانی عشایر کوچ‌رو استان است و یکی از منابع غنی دام و محصولات دامی در استان می‌باشند.

۲۶ درصد جمعیت استان خوزستان در ناحیه شمالی استان زندگی می‌کنند که از دیرباز به کار کشاورزی و دامداری به فعالیت مشغول بوده‌اند. از نظر تاریخی و فرهنگی این منطقه جزء مناطق قدیمی ایران زمین بوده است، شهر شوش به عنوان پایتخت زمستانی امپراطوری هخامنشیان بوده است و از دیرباز برای منابع آبی و زمین‌های حاصل خیزش و محصولات تولیدی آن مشهور بوده است. از نظر اجتماعی و بافت جمعیتی این منطقه ترکیبی از اقوام فارس (دزفول، شوشتر و قسمتی از شوش) بختیاری و لر (گتوند، لالی، اندیمشک، اندیکا) و عرب (قسمت‌های از شوش) تشکیل شده است که طی سالیان دراز تأثیرات عمیقی بر همدیگر از نظر فرهنگی و اجتماعی گذاشته‌اند و در واقع فرهنگ کار و فعالیت به عنوان یک اصل مهم و فضیلت در این منطقه مورد توجه جدی نسبت به دیگر مناطق استان قرار گرفته است.

از جمعیت ۱/۲۰۹/۱۹۱ ساکن در شهرستان‌های شمال استان خوزستان ۶۶ درصد آنها در شهرها و ۳۴ درصد نیز در روستاهای واقع در شمال استان زندگی می‌کنند. در واقع میزان جمعیت ساکن در روستاهای

شمال استان خوزستان ۱۰ درصد بیشتر از میانگین جمعیت ساکن در روستاهای استان خوزستان می باشد و نشان دهنده فعالیت بیشتر مردم این منطقه به فعالیت کشاورزی می باشد.

۴۲/۲۵۶ هزار نفر از شاغلین بخش کشاورزی در منطقه شمال خوزستان به امر زراعت و کشت محصولات نظیر گندم، جو، برنج، ذرت، چغندر قند، نیشکر و دانه های روغنی می پردازند و از این لحاظ جزء مناطق مهم و اصلی تولیدکننده این محصولات در استان هستند.

از نظر تولید؛ ۳۸ درصد گندم، ۹ درصد جو، ۵۹ درصد برنج، ۹۱ درصد ذرت، ۹۸ درصد چغندر قند، ۴۰ درصد نیشکر و ۲۷ درصد دانه های روغنی در منطقه شمال خوزستان تولید می شود که از نظر سطح زمین های زیرکشت با وسعت ۲۷۸/۷۴۸ هکتار زمین زیرکشت محصولات کشاورزی ۴۲ درصد کل استان را به خود اختصاص داده است.

با توجه به حجم روان آب در منطقه شمال، از نظر تولیدات ماهی های سردآبی و گرمابی (شیلات) ۱۸۱ مزرعه پرورش ماهی در منطقه شمال خوزستان موجود می باشد که ۲۱٪ تولید گوشت ماهی های پرورشی استان خوزستان را تولید می کنند.

وجود فرودگاه دزفول در منطقه شمال و عبور خطوط راه آهن سراسری در این منطقه و نیز محل عبور بخش عظیم ترانزیت کالا از بنادر امام، ماهشهر، خرمشهر و آبادان از کریدور خروجی استان یعنی شهرستان اندیمشک و وجود تعداد ۱۱ شهرک صنعتی با بیش از ۱۱۸ واحد صنعتی فعال که در زمینه های مواد غذایی، فلزی و غیرفلزی، نساجی، شیمیایی، سلولزی فعالیت دارند، منطقه شمال خوزستان را به یکی از مناطق مهم استان خوزستان تبدیل نموده است.

در منطقه شمال خوزستان مسیر گردشگری فرهنگی، تاریخی و یادمان های ۸ سال دفاع مقدس به محوریت شوشتر، دزفول، شوش و اندیمشک شکل گرفته است که با توجه به تعداد آثار باستانی در این منطقه، بیشترین بازدید گردشگران داخلی و خارجی هم از فضاهای موجود منطقه شمال خوزستان است.

بنا بر مطالب بیان شده در سطور فوق می توان چنین نتیجه گیری نمود که سیستم اقتصادی و اجتماعی شمال استان با محوریت کشاورزی زراعت (گندم، چغندر قند، جو، برنج، دانه های روغنی، نیشکر و ذرت) و باغداری (انواع مرکبات) و دامداری و صنایع دستی بوده است و بیش از ۷۰٪ اشتغال در آن به صورت مستقیم و غیرمستقیم مشغول می باشند. از این رو در ادامه، آنچه که محور توجه این سیستم خواهد بود، تحلیل وضعیت ساختار اقتصادی کسب و کاری این حوزه کسب و کار است.

الف- تحلیل ساختار کسب و کار و اشتغال

آنچه به عنوان محور کسب و کار منطقه شمال خوزستان معرفی شده است، فعالیت کشاورزی و صنایع دستی می باشد. محصولاتی همچون گندم، برنج، نیشکر، ذرت، چغندر قند، دانه های روغنی و مرکبات که محور تولیدات منطقه است، طی ۴۰ سال گذشته همواره تولید می شود. نحوه تولید این محصولات به جز نیشکر و چغندر قند، عمدتاً به صورت خرد و حجم اندک به ازاء هر کشاورز می باشد. نحوه فروش محصولات عمدتاً به صورت فله ای و خرید تضمینی دولتی است. به دلیل پایین بودن سرمایه اجتماعی در این منطقه کمتر همکاری مشترک در حوزه تامین نهاده ها و فروش محصولات به چشم می خورد. بازیگران این سیستم کسب و کار، عمدتاً واسطه ها می باشند که حضورشان منجر به کاهش ارزش افزوده در سمت تولیدکننده شده است. با توجه به محوریت فعالیت کشاورزی (زراعت و باغداری)، دامداری و صنایع دستی (دست بافته ها) در منطقه شمال استان می توان به طور کلی بیان داشت که کسب و کارها به صورت انفرادی و بدون ارتباط با بازار است و نقش اصلی را واسطه ها ایفا می کنند. در بخش کشاورزی اغلب تعاملات بین تولیدکنندگان و خریداران به صورت رابطه ناپایدار تعریف می شود. معمولاً تعدادی واسطه در فصول برداشت محصول وارد منطقه شده و با قدرت چانه زنی بالا محصول را از تولیدکننده خریداری می کنند. البته در مورد محصولاتی مانند گندم، دانه های روغنی و ذرت و جو به صورت تضمینی در برخی مناطق انجام می شود. همچنین خرید محصولات کشاورزی به صورت توافقی هم یکی از راه هایی است که سازمان تعاون روستایی استان خوزستان انجام می دهد تا از نقش دلالان کاستن و فاصله تولید به مصرف کمتر شود. دسته ای دیگر از تولیدکنندگان، محصولات خود را به صورت فله ای و بدون هیچ بسته بندی روانه میادین تره بار کرده و یا سرجاده های ترانزیتی استان و منطقه شمال به فروش می رسانند.

در مورد محصولات باغی (پرتقال، نارنگی، لیمو و ...)، تعیین نرخ توسط دلالان مانع رشد و سودآوری این محصولات به باغداران است. حتی محصولی نظیر چغندر قند برای کارخانه قند و بسته بندی و عرضه به استان های مجاور فرستاده می شود.

کسب و کار دیگری که وزن کمتری از اشتغال را در منطقه دارد، مربوط به فعالیت های شرکت های کشت و صنعت نیشکر می باشد که به صورت واحدهای بزرگ و تمرکز یافته انجام می شود. واحدهای کشت و صنعت موجود در شمال خوزستان (امام خمینی، هفت تپه، کارون و میان آب) با سطح زیر کشت ۵۶ هزار هکتار زمین مرغوب و غنی که به صورت شرکتی در منطقه شمال اداره می شوند، توسط کارخانه های شکر خام و تصفیه، خوراک دام و کاغذ سازی، محصول تولیدی خود را به بازارهای داخلی عرضه می کنند.

با توجه به بستر رودخانه‌های دز، کارون و کرخه، معادن زیادی در حوزه سنگ و ماسه فعالیت دارند که با خام فروشی و بدون بدست آوردن ارزش افزوده زیاد مبادرت به استخراج این مواد معدنی می‌کنند.

در بخش محصولات تکمیل شده عمده شبکه فروش در اختیار واسطه‌های غیررسمی است و تمام فرایندها عمدتاً از طریق واسطه‌ها انجام می‌گیرد. لذا در این منطقه، عمده فعالیت‌های تولیدی و پس از آن به صورت فردی است و نقش تشکلهای موجود عمدتاً ایجاد ارتباطات دولتی بوده است. بنابراین ساختار حاکم بر کسب و کار منطقه شمال استان خوزستان به صورت زیر است.

جدول ۲: ساختار کسب و کار منطقه شمال استان خوزستان (منطقه ۱)

ساختار کسب و کار منطقه در کشاورزی	وضعیت فعلی منطقه	شرح ساختار در منطقه
رابطه پایدار بین کشاورزان و بازار	✓	نیشکر و چغندر قند شوش، شوشتر، دزفول و اندیمشک
وجود گروه‌های همکاری به صورت غیررسمی و ناپایدار	✓	انواع مرکبات، عسل دزفول
خرید توسط واسطه‌ها و به صورت ناپایدار و انفرادی	✓	گندم، ذرت، جو، دانه‌های روغنی (شوش، شوشتر، اندیمشک و .. (..)
تولید محصول در واحدهای کوچک، منفرد و بدون ارتباط با بازار	✓	دام و محصولات دامی

ماخذ- نتایج تحقیق

همان‌طور که در جدول فوق نیز نشان داده شده است، به جز محصول نیشکر و چغندر قند، هیچ نوع همکاری میان تولیدکنندگان محصول وجود ندارد و اغلب کشاورزان، به صورت انفرادی فعالیت می‌کنند. در بهترین حالت، محصولات پس از تولید به واسطه‌ها و یا تعاونی‌های محلی فروخته می‌شود. متأسفانه بدترین حالت عرضه محصولات کشاورزی، فروش فله‌ای و عمده‌ای آن توسط خود کشاورز در میادین میوه و تره‌بار است که باعث کاهش شدید ارزش افزوده محصول و جوابگو نبودن درآمد آن برای کشاورز می‌شود.

همچنین، تولید مرکبات توسط دلالان خریداری شده و در بازارهای تهران به قیمت بالاتر به فروش می‌رسد. عمده فعالیت شرکت‌های تعاونی این شرکت‌ها عمدتاً نقش واسطه در ایجاد ارتباطات دولتی و بلندگویی را ایفا می‌کنند و متأسفانه در ساختار کسب و کار منطقه در حوزه ارتباط با مشتری، بهره‌وری تولید و موارد مشابه نتوانسته‌اند نقش مؤثری داشته باشند.

در بحث تحلیل ساختار کسب و کار بخش کشاورزی باید به خرید تضمینی برخی محصولات توسط دولت نیز اشاره کرد که طبیعتاً بر نوع اقتصاد آنها تأثیرگذار است. این خرید تضمینی هر چند در خصوص برخی محصولات ضروری مانند گندم صورت می‌گیرد اما موجب گرایش کشاورزان دیگر مناطق به سمت آن محصولات به دلیل وجود مشتری مطمئن می‌شود حتی اگر تولید آن محصول در آن منطقه توجیه فنی و اقتصادی نداشته باشد. نکته دیگر در خصوص ساختار کسب و کار به انتخاب نوع محصولات کشاورزی بر می‌گردد که شاهد تولید محصولاتی در مناطقی هستیم که مزیت خاصی برای آن وجود ندارد. با توجه به کمبود آب، لزوم توجه به الگوی کشت از عمده مواردی هست که تناسب اراضی با نوع محصولات را مد نظر می‌گیرد.

بخش دیگری از تولیدات منطقه بر صنایع بافتنی تولید شده در منطقه اول معطوف است. همانطور که پیش از این نیز اشاره شد، ساختار بازار شکل گرفته در منطقه، به دو صورت قابل بررسی است. در بخش اول صنایع دستی تولید شده در سطح روستا می‌باشد که از شهرها فاصله داشته و عمدتاً بر مبنای تقاضای محلی و مصارف منطقه تولید می‌شود. وضعیت بازار در این حالت فروش غیرتخصصی در سطح مناطق بوده است و بیشتر در بازارهای محلی انجام می‌شود. در بخش دوم، ساختار بازار تا اندازه‌ای توسعه یافته‌تر بود و تولید صرفاً بر مبنای تقاضای محلی انجام نمی‌شود. حضور بازرگانان در شهرها که به صورت تخصصی اقدام به فروش محصول در بازار فرا منطقه‌ای و بین‌المللی می‌نمایند، منجر به آن شده است تا بخش قابل توجهی از تولید کنندگان حاشیه شهرها و شهرستان‌های اطراف در پوشش شبکه‌های تولید آنان قرار گیرند و تولید بر اساس سفارش آنان انجام شود.

جدول ۳: ساختار و رفتار بازار کسب و کار

		ساختار بازار	
		نبود واحد پیشرو	وجود واحد پیشرو
رفتار بازار	کشت	(۲) کشت صیفی جات در دزفول	(۴) کشت و صنعت‌های نیشکر (امام خمینی، هفت تپه، میان آب و کارون)
	کشاورزی	(۱) کشاورزی زراعت (گندم و ...) باغداری (مرکبات)	(۳) صنایع تبدیلی غذایی شوشتر

ماخذ-نتایج تحقیق

با توجه به نوع اقتصاد غالب در کشاورزی منطقه شمال استان خوزستان (منطقه ۱)، روابط بین‌بنگامی قوی و منسجمی بین واحدهای تولید مواد اولیه، کشاورزان و واحدهای که به عنوان صنایع تبدیلی فعالیت می‌کنند، شکل نگرفته است. به جز واحدهای کشت و صنعت نیشکر که به صورت برنامه‌ریزی شده و منسجم تمامی مراحل کاشت، داشت و برداشت را به صورت علمی، مکانیزه و در مقیاس وسیع با ارزش افزوده بالا تولید می‌کنند، سایر محصولات تولیدی کشاورزان تابعی از وضعیت بازار و نیازهای فصلی منطقه و گاهی استان خوزستان است.

با توجه به حجم بالای تولیدات محصولات کشاورزی منطقه شمال خوزستان و تعداد زیاد بهره‌برداران در این حوزه، واحدهای پیشرو و منسجمی که بتوانند نقش برنامه‌ریز و رهبری کشاورزان را در جهت افزایش بهره‌وری و نیز جهت دهی به سمت و سوی تولید محصولات سود آور و پر بازده ایفاء کند؛ به وجود نیامده است.

در شمال استان خوزستان با توجه به نوع آب و هوا و مرغوبیت زمین‌های آن، امکان دو یا چند کشت از انواع محصولات کشاورزی در سال وجود دارد. با برنامه‌ریزی منسجم و هدفمند می‌توان هم میزان برداشت محصولات را افزایش داد، هم در مواقعی که بازار نیازمند نوع محصول خاصی هست، به سودآوری هم توجه کرد.

ب- منابع و مزیت‌های منطقه شمال استان خوزستان (منطقه ۱)

منطقه شمال استان خوزستان (منطقه ۱) شامل شهرستان‌های دزفول، اندیمشک، شوش، شوشتر، لالی، گتوند و اندیکا است. وجود ۲/۳ زمین‌های حاصلخیز، مسطح و شبکه آبیاری مدرن سدهای دز و کرخه و گتوند و عبور روخانه‌های دز و کرخه و رود کارون از میان دشت‌های وسیع و وجود مراتع کوهپایه‌ای در شمال خوزستان این منطقه را تبدیل به قطب تولید محصولات کشاورزی و دامی نموده است. قدمت کشاورزی و شکل‌گیری سیستم اجتماعی، فرهنگی طی قرن‌ها در منطقه شمال خوزستان، خود مزیتی گران قیمت و با ارزش است. آشنایی با شیوه‌های نوین کشاورزی نیز مزیتی نسبی برای کشاورزان منطقه است. حدود ۸۰٪ زمین‌های منطقه شمال دارای شیبی کمتر از ۱۵ درصد است که از منظر طبیعی یکی از مزیت‌های کشاورزی و غیر کشاورزی است. وجود منابع آبی زیاد می‌تواند پروژه تبدیل زمین‌های کشت دیم را به آبیاری مدرن (قطره‌ای، بارانی و ...) را نیز در آینده به یک نقطه قوت تبدیل نماید. یکی از تهدیدهای منابع آبی استان خوزستان، به‌خصوص شمال خوزستان این است که بخش بزرگی از منابع آبهای سطحی استان، خارج استان واقع شده‌اند و هرگونه تحرک در زمینه سد سازی و یا انتقال آب از استان‌های شمال خوزستان می‌تواند تاثیر انکار ناپذیری را بر روند فعالیت‌های کشاورزی استان داشته باشد.

وجود ۳۷ کارخانه صنایع تبدیلی در حوزه صنایع غذایی و کشاورزی در منطقه شمال استان خوزستان (منطقه ۱) کمک شایانی به خلق ارزش افزوده بیشتر محصولات کشاورزی منطقه شمال خوزستان نموده است. با وجود ۱۱۸ واحد صنعتی فعال در ۱۱ شهرک صنعتی شمال خوزستان، امکان رشد و گسترش واحدهای صنعتی در بخش صنایع تبدیلی کشاورزی فراهم است و لزوم توجه به این امر و تشویق سرمایه گذاران به دایر نمودن واحدهای مکمل صنایع کشاورزی می‌تواند تا حدودی مشکل بخش اشتغال در منطقه شمال خوزستان را تعدیل نماید.

شهرستان اندیمشک به عنوان دروازه ورود و خروج حجم عظیم کالای ترانزیتی بنادر جنوبی استان به اکثر نقاط کشور، به‌خصوص مرکز ایران (۴/۹۸۱/۶۰۴۱ تن)، پتانسیلی نهفته در حوزه خدمات و بستری لازم در عرصه فعالیت‌های مرتبط با ترانزیت کالا در استان محسوب می‌شود و به عنوان بندر خشک و بارانداز کالا می‌تواند در دراز مدت نقشی مهم و استراتژیک ایفا نماید. از نظر درون استانی هم منطقه شمال با جابجایی بار و کالا (۱/۱۳۲/۸۷۵ تن) حدود ۱۴ درصد جابجایی درون استانی را به خود اختصاص داده است.

جدول ۴: وضعیت منابع و مزیت‌های منطقه شمال استان خوزستان (منطقه ۱)

وضعیت فعلی منطقه	مثال	نوع مزیت
-	طبیعت بکر و زیبایی شمال دزفول و اندیمشک و رودخانه‌های دز و کرخه و کارون	منابع طبیعی بلااستفاده
✓	زمین‌های حاصلخیز و وسیع منطقه شمال و شبکه آبیاری مدرن	منابع طبیعی استفاده شده
✓	آب و هوا و اقلیم منطقه که قابلیت چند نوع کشت را در سال دارد.	منابع طبیعی استفاده شده ژنریک
✓	وجود سدهای عظیم دز، گتوند و کرخه و دریاچه‌های پشت سدها	منابع طبیعی استفاده شده و تبدیل شده به مزیت رقابتی منحصر به فرد

ماخذ-نتایج تحقیق

ج-مسیر توسعه منطقه شمال خوزستان

با توجه به روند کاهش منابع آب و تهدید مزیت‌های کشاورزی در استان، بدیهی است تغییر نکردن روند فعالیت‌های کشاورزی و عدم تلاش برای بالا بردن سطح سرمایه اجتماعی به مفهوم شرایط بحرانی برای کشاورزان این محیط خواهد بود.

در حال حاضر هزینه تمام شده هر واحد محصول کشاورزی افزایش یافته است و اگر کشاورز نتواند محصولات خود را به قیمت واقعی و براساس ارزش افزوده مورد نظر بفروشد، ادامه فعالیت برای وی توجیه اقتصادی نخواهد داشت.

عدم وجود شبکه‌های همکاری میان فعالان اقتصادی این بخش و ناکارآمد بودن آنها، زمینه و بستر لازم برای شکل‌گیری بنگاه‌های بزرگ و صاحب برند در سطح ملی و منطقه‌ای را فراهم نکرده است. در این میان، برخی واسطه‌های سودجو که فقط منافع خود را در نظر می‌گیرند توانسته‌اند نهایت استفاده را ببرند. بنابراین، تلفیق ضعف و ناکارآمدی «ساختار کسب‌وکار» از یک طرف و روند رو به کاهش بهره‌برداری نامناسب از «منابع و مزیت‌ها» از طرف دیگر، منطقه شمال استان خوزستان (منطقه ۱) را در وضعیت نامطلوبی قرار داده است. از سوی دیگر، منابع طبیعی همچون آب و زمین حاصلخیز (کرخه، دز و کارون) و

معادن شن و ماسه که ظرفیت بسیار بالایی در ایجاد ارزش افزوده دارند، یا به نحوه مطلوبی از آن استفاده نشده است و یا به صورت خام فروشی وارد بازار داخل و خارج استان می شود.

وضعیت روند فعلی، موقعیت اقتصادی منطقه را در بلند مدت تضعیف خواهد کرد و چالشهای اجتماعی و فرهنگی از جمله؛ مهاجرت از روستاها به شهرها، ایجاد شکاف طبقاتی عمیق در شهرهای نیمه صنعتی، تشدید حاشیه نشینی و گسترش اقتصاد غیررسمی در اطراف شهرهای بزرگ شمال استان به خصوص دزفول، شوش و شوشتر را موجب می شود.

برای از میان بردن این مشکلات بهتر است تا ساختار کسب و کار منطقه شمال به فعالیتهای جمعی پیشرو ارتقاء یابد و از این طریق مدیریت منابع جهت استفاده ژنریک اصولی و واقعی تغییر یابد و با اعمال اقدامات توسعه‌ای در راستای ارتقای روشهای بهره برداری منابع و اصلاح ساختار کسب و کار منطقه؛ بتوان به توسعه پایدار دست یافت.

بنابراین، در مسیر توسعه منطقه شمال خوزستان ضرورت دارد ضمن انجام اقدامات لازم جهت تبدیل منابع استفاده شده به منابع ژنریک و منابع منحصر به فرد، سطح سرمایه اجتماعی را از اقدامات انفرادی و بی بهره به سمت روابط پایدار فعالین کشاورزی، دامداری و صنایع دستی پیش برد چرا که برخی محصولات منطقه شمال خوزستان شهرت ملی دارند و پتانسیل توسعه فروش آنها مهیا می باشد. بنابراین:

۱- ارتباط عمیق کشاورزی منطقه شمال استان خوزستان (منطقه ۱) با صنایع تبدیلی و تکمیلی، نشان می دهد که ظرفیت تولید و فرآوری صنعتی محصولات کشاورزی بسیار بالا می باشد. از این رو، در صورت توسعه آن می توان تنوع روابط میان فعالان کشاورزی و صنایع غذایی را به صورت هدفمند افزایش داد و از طریق آن یک بازار امن و قابل اعتمادی را میان کشاورزان و فعالان صنعت غذایی شکل داد. البته اجرای این برنامه نیازمند تغییر نگرش فعالان کشاورزی به امر کیفیت است و در فرآیند اجرای آن، اصلاح روشهای تولید و افزایش بهره‌وری نیز مورد توجه قرار خواهد گرفت. لذا در کنار توسعه یا ساختار کسب و کار، موضوع افزایش بهره‌وری و ارتقاء مزیت‌های طبیعی (آب و خاک) نیز تحقق خواهد یافت.

۲- در حوزه گردشگری ضرورت دارد ارتباط بنگاه‌ها به سمت شکل گیری شبکه‌های همکاری با بنگاه‌های بزرگ و هم چنین ارتباط دائمی و پایدار با برندهای ملی و بین‌المللی حرکت نماید تا از این طریق زمینه رشد و توسعه پایدار آنها فراهم گردد. زمانی می توان شاهد یک توسعه پایدار در بخش خدمات منطقه شمال خوزستان بود که واحدها و بنگاه‌ها بتوانند به صورت گروهی و در قالب شبکه‌های همکاری حرکت نمایند و این همکاری در نهایت منجر به شکل گیری یک ارتباط همکاری با صاحبین برندهای ملی و بین‌المللی گردد.

۳- در چند سال گذشته و حال حاضر در بخش صنعت، واحدهایی از فولاد در حال راهاندازی می‌باشند که ناشی از سیاست‌های ایجادیه کشور می‌باشد. همچنین، قرارگیری در کریدور جنوب به مرکز کشور، می‌توان به موارد زیر به عنوان مهم‌ترین مزیت‌های این منطقه اشاره نمود:

- ✓ نزدیکی به مراکز حیاتی کشور و استفاده از ظرفیت کاهش هزینه تمام شده حاصل از این تبادلات.
- ✓ وجود منطقه طبیعی حفاظت شده و ملی در شمال شهرستان دزفول.
- ✓ شناسایی و بهره برداری از روستاهای هدف گردشگری به‌خصوص در منطقه شمالی دزفول و اندیمشک.
- ✓ وجود شرکتهای دانش بنیان با فعالیتهای فناورانه و نوآورانه متعدد به‌خصوص در حوزه کشاورزی (مرکز رشد صفی آباد).
- ✓ وجود ذخایر معدنی غنی از شن و ماسه جهت ایجاد واحدهای تولید بتن آماده و خانه‌های پیش ساخته.
- ✓ وجود سه سد بزرگ کشور در منطقه شمال و شبکه آبیاری وسیع و مدرن.
- ✓ امکان ایجاد صنایع پایین تبدیلی کشاورزی و اشتغال پایدار (۱۱ شهرک صنعتی).
- ۴- در بخش صنایع دستی سفارش پذیری و بهبود سیستم تولید، ایجاد زمینه‌های تولید کارگاهی و برند سازی محصولات تولیدی، توجه به سیستم‌های مشتری مداری از موارد قابل تامل می‌تواند باشد.

د- خدمات توسعه کسب و کار منطقه شمال استان خوزستان (منطقه ۱)

ارایه‌دهندگان خدمات کسب و کار به‌عنوان یکی از اجزای کارکردهای پشتیبان از دیگر بخش‌هایی هستند که بایستی در تدوین برنامه تغییر سیستم کسب و کار جهت رسیدن به وضعیت آتی منطقه مورد بررسی قرار گیرند. در ادامه، مهم‌ترین مشکلات توسعه منطقه از منظر خدمات کسب و کار بیان شده است:

- ✓ کمبود شرکت‌های تخصصی در بخش تأمین واحدهای لبنیاتی و صنایع پایین دستی کشاورزی.
- ✓ نبود تعاونی‌های مشترک در زمینه برندسازی، بازاریابی و فروش محصولات مرکبات دزفول.
- ✓ فقدان شرکت تخصصی مشاوره و مدیریت امور نظام پیمانکاری.
- ✓ نبود مرکز رصد بازار و معرفی روندهای برتر در سطح بین‌المللی و تغییرات فناوری و تأثیر آن در کسب و کارهای مختلف.
- ✓ نبود بنگاه‌های تخصصی در حوزه ارایه مشاوره در بخش کشاورزی.

✓ عدم وجود شرکت‌های معتبر گردشگری در سطح استان.

۴-۳-۲- منطقه مرکزی استان خوزستان (منطقه ۲)

شکل‌گیری اشتغال در استان خوزستان به واسطه درهم پیچیدگی‌های مزیت‌های کسب و کاری آن بر سه محور کشاورزی، صنعت و تولید و خدمات مرتبط با آن استوار است. منطقه مرکزی استان شامل شهرستان اهواز، ایذه، مسجد سلیمان، باغ ملک، هفتگل، باوی، دشت آزادگان، حمیدیه، هویزه، رامهرمز، کارون با محوریت صنعت، کشاورزی و خدمات (بازرگانی و گردشگری) مورد بررسی قرار می‌گیرد. کشف اولین چاه نفت در شهر مسجد سلیمان، اقتصاد استان خوزستان را دچار تحولات عظیم و شگرفی کرد. تولید ۹۰٪ گاز کشور (مقام اول)، تولید ۸۹٪ نفت کشور (مقام اول)، وجود ۱۹ واحد پتروشیمی عظیم (مقام اول کشور)، تولید ۹۰٪ شکر کل کشور، تولید ۷۴٪ کاغذ کل کشور و وجود ۴۳٪ صنایع سنگین کل کشور تنها نمونه‌هایی از پتانسیل‌های موجود استان خوزستان می‌باشد.

منطقه شمال خوزستان از نظر آب و هوا و نیز شرایط اقلیمی دارای اقلیمی گرم و خشک است. این منطقه با داشتن سد بزرگ کارون سه و چهار (شهرستان ایذه) و سد نیروگاهی برق آبی عباسپور (مسجد سلیمان) و رودخانه‌های جاری، کرخه، کارون، زهره و جراحی و شبکه آبیاری وسیع و منسجم و نیز زمین‌های حاصلخیز و مرغوب از دیر باز جایگاه خاصی در کشاورزی استان خوزستان داشته است. وجود آب هوای گرم و شرجی و آب‌های سطحی فراوان امکان باغداری و کشت خرما در مرکز استان خوزستان را فراهم نموده است. وجود دشت‌های وسیع در شهرستان‌های اهواز، دشت آزادگان، حمیدیه، باوی و وجود مراتع و کوهپایه‌های شهرستان‌های رامهرمز، باغ ملک، هفتگل، مسجد سلیمان و ایذه امکان تولید محصولات استراتژیک گندم، ذرت، نیشکر و دانه‌های روغنی و دامپروری صنعتی و سنتی را فراهم نموده است. از نظر قومیتی منطقه مرکزی استان خوزستان (منطقه ۲)، اکثر اقوامی را که در استان خوزستان زندگی می‌کنند در خود جای داده است و تنوع فرهنگی خاصی را در مرکز استان ایجاد کرده است. با توجه به صنعتی بودن استان خوزستان مهاجرت‌هایی از دیگر استان‌های کشور برای فعالیت‌های اقتصادی انجام شده است که اکثراً در اهواز سکونت دارند. وجود مزیت‌های استراتژیکی همچون هم‌جواری با کشور عراق و داشتن بنادر شناخته شده بین‌المللی در جنوب استان خوزستان نشان دهنده این است که رونق اقتصادی از گذشته تا کنون وجود داشته است. با انجام مطالعات میدانی چنین برداشت می‌شود که اقتصاد شکل گرفته در استان به گونه‌ای است که بخش‌های صنعتی، کشاورزی و خدماتی استان دارای رابطه عمیقی با مرکز استان (شهرستان اهواز) دارند.

اصالت تولید و شکل گیری تدریجی تولید و خدمات بازرگانی با محوریت شهرستان اهواز منجر به ایجاد یک وابستگی عمیقی میان اقتصاد شهرستان اهواز و سایر شهرها و روستاهای استان شده است. از جمعیت ۴۷۱۰۵۰۹ هزار نفری استان خوزستان بیش از ۴۸ درصد جمعیت استان خوزستان در ناحیه مرکزی استان زندگی می کنند که از دیر باز به کار کشاورزی، صنعت و خدمات (بازرگانی) به فعالیت مشغول بوده اند.

از جمعیت ۲/۲۵۹/۱۵۳ ساکن در شهرستان های مرکزی استان خوزستان، ۸۰ درصد آنها در شهرها و ۲۰ درصد نیز در روستاهای واقع در مرکز استان خوزستان زندگی می کنند. در مرکز استان خوزستان شهرستان اهواز با داشتن ۳۰٪ جمعیت استان به عنوان یکی از کلان شهرهای کشور مطرح است و با توجه به معضل حاشیه نشینی، در این سال ها جزء ۳ شهر دارای بیشترین حاشیه نشین در کشور حساب می شود. با توجه به مهاجر پذیری استان خوزستان، بیشتر مهاجرین در جهت پیدا نمودن کار و شغل به اهواز می آیند. متأسفانه در این سال ها به خصوص بعد از جنگ، مشاغل کاذب و دستفروشی در سطح شهر بیش از حد شده است. بالطبع به همراه پدیده حاشیه نشینی در شهر اهواز، بحث امنیت و کیفیت خدمات شهری مطرح می شود. متأسفانه این دو مشکل شهر اهواز جزء لاینفک زندگی مردم شده است. در سال ۱۳۹۴ در منطقه مرکزی استان خوزستان (منطقه ۲)؛ با ۴۷۳/۹۷۷ هزار سفر ۳/۴۶۵/۸۸۵ مسافر جابجا شده است که حجم سفرهای استانی این منطقه به تنهایی ۵۶٪ حجم سفر و ۵۴٪ مسافر در کل استان خوزستان را به خود اختصاص داده است.

از ویژگیهای دیگر این منطقه وضعیت اشتغال در بخش کشاورزی است. به طور کلی ۶۷۶۱۳ هزار نفر از شاغلین بخش کشاورزی در منطقه مرکزی استان خوزستان (منطقه ۲) به امر زراعت و کشت محصولات نظیر گندم، جو، برنج، ذرت، خرما، نیشکر و دانه های روغنی و پرورش دام (دامپروی صنعتی و سنتی) می پردازند. از نظر تولید ۳۸ درصد گندم، ۶۷ درصد جو، ۳۳ درصد برنج، ۸ درصد ذرت، ۲ درصد چغندر قند، ۲۱ درصد نیشکر، ۴۷ درصد دانه های روغنی و ۱۵ درصد خرما در منطقه مرکزی استان خوزستان (منطقه ۲) تولید می شود که از نظر سطح زمین های زیر کشت با وسعت ۳۷۲/۸۹۲ هزار هکتار زمین زیر کشت محصولات کشاورزی؛ ۵۶ درصد کل زمین های زیر کشت استان خوزستان را به خود اختصاص داده است.

۴-۳-۲-۱- صنعت منطقه مرکزی استان خوزستان (منطقه ۲)

وجود ۱۲ شهرک صنعتی با ۵۲۲ واحد فعال در زمینه های فلزی، سلولزی، غذایی، شیمیایی، برق و الکتورنیک، کانی غیر فلزی، نساجی و خدمات در منطقه مرکزی استان خوزستان (منطقه ۲) نشان دهنده

پتانسیل صنعتی بودن منطقه است. از این تعداد واحد فعال فقط در شهرستان اهواز با ۵ شهرک صنعتی موجود تعداد ۴۵۸ واحد وجود دارد. در واقع ۸۸ درصد واحدهای فعال صنعتی در منطقه مرکزی استان خوزستان (منطقه ۲) در شهرستان اهواز فعالیت دارند. ۵۴٪ واحدهای صنعتی در ناحیه مرکزی استان خوزستان در حوزه صنایع فلزی است و ۹۸ درصد این واحدها در شهرستان اهواز فعالیت دارند. به علاوه، ۱۳٪ درصد فعالیت واحدهای فعال صنعتی مرکز استان خوزستان در حوزه مواد شیمیایی فعالیت دارند که ۸۰٪ واحدهای شیمیایی نیز در شهرستان اهواز فعالیت دارند. با توجه به حجم تولیدات پتروشیمی در جنوب استان خوزستان (۱۹ پتروشیمی) و کسب مقام اول کشور در تولیدات مواد شیمیایی، تعداد کم صنایع پایین دستی و جانبی این واحدها در استان خوزستان، بازنگری اساسی در این حوزه را می‌طلبد. چرا که این صنایع کوچک و متوسط هستند و نقش حیاتی در جذب و بکارگیری خیل عظیم فارغ التحصیلان می‌تواند داشته باشند. تقریباً در اکثر دانشگاه‌های استان خوزستان رشته‌های مرتبط با پتروشیمی تدریس می‌شود و از نظر متخصص استان خوزستان کمبودی ندارد.

با توجه به تولید ۱/۲۷۶/۶۳۹ میلیون تن گندم، ۷۱/۱۴۶ هزار تن، ۵۳/۶۱۱ هزار تن برنج، ۳۵۱/۴۵۹ هزار تن ذرت، ۳۰۹/۰۴۶ هزار تن چغندر قند، ۷۴۰/۴۱۴ هزار تن نیشکر، ۱۵/۵۹۹ هزار تن دانه‌های روغنی در سطح مزار کشاورزی استان خوزستان متأسفانه به تناسب این حجم زیاد تولیدات مواد غذایی و مواد غذایی دیگر (صیفی جات و محصولات جالیزی) کارخانه‌های تولیدی و تبدیلی مواد غذایی ایجاد نشده است تا ارزش افزوده‌ای که معمولاً بعد از برداشت محصول و قبل از رسیدن به دست مصرف کننده به وجود می‌آید، در استان خوزستان بدست بیاید. اکثر این محصولات (به جز نیشکر) در خارج از استان به مرحله فرآوری و خلق ارزش می‌رسند. تنها ۶٪ از صنایع منطقه مرکزی استان به واحدهای غذایی اختصاص دارد.

در مجموع ۴۵٪ اشتغال واحدهای صنعتی ۱۰ نفر به بالا در استان خوزستان در منطقه مرکزی استان وجود دارند که ۹۸٪ اشتغال این واحدهای صنعتی متعلق به شهر اهواز می‌باشد. تجمع واحدهای صنعتی و اشتغال‌زا در شهرستان اهواز باعث شده است که این شهرستان محل رفت و آمد و مرکزیت داد و ستد و گردش مالی این فعالیت‌ها نیز باشد. به تبع این نوع فعالیت‌ها، خدمات انتقال دانش فنی نیز از مرکز استان به تمام نقاط استان انجام می‌گیرد. ۴۶٪ واحدهای صنعتی بالای ۱۰۰ نفر و بیشتر که عموماً صنایع بزرگ استان خوزستان محسوب می‌شوند (فولاد و نورد و لوله سازی و...) در منطقه مرکزی استان واقع هستند و این واحدها اشتغال پایداری را می‌توانند ایجاد نمایند.

الف-تحلیل ساختار کسب و کار و اشتغال منطقه مرکزی استان خوزستان

همانطور که در قسمت قبل بیان شد، محوریت اقتصادی منطقه مرکزی استان، صنعت (تولید)، خدمات (بازرگانی) می باشد. با نگاهی به تاریخچه شکل گیری این فعالیت های اقتصادی مشخص می شود که عمر هر یک از صنایع شکل گرفته در استان با هم متفاوت است و متناسب با آن وضعیت توسعه یافتگی آنها فرق خواهند داشت. به عنوان مثال، شکل گیری صنایع بزرگ دولتی نفت و گاز در ۱۰۰ سال گذشته اتفاق افتاده است و تا امروز توسعه و رشد آن چشم گیر بوده است و باعث رشد شهرنشینی در شهرهایی مثل مسجد سلیمان، هفتگل و آبادان (پالایشگاه نفت) شده است و تغییر مناسبات اجتماعی و اقتصادی را به همراه داشته است. به علاوه، صنایع جدیدتری همچون صنایع تبدیلی و تکمیلی محصولات غذایی با محوریت محصولات کشاورزی منطقه و همچنین صنایع خرد و کوچک بعد از موج شکل گیری صنایع بزرگ اتفاق افتاده است که نسبت به صنایع پیشین خود از توسعه یافتگی کمتر برخوردارند. در ادامه هریک از محورهای صنعتی منطقه از منظر ساختار کسب و کاری مورد بحث قرار خواهند گرفت.

صنایع بزرگی همچون فولاد سازی، نورد لوله و لوله سازی، نفت و گاز و توسعه نیشکر با جذب نیروی انسانی زیادی در دهه های گذشته تا حدودی بار اشتغال، افراد جویای شغل را در منطقه مرکزی به یدک کشیده اند اما با عدم شکل گیری صنایع متوسط و کوچک متناسب با این صنایع و عدم تکمیل زنجیره فعالیت های صنعتی و اضافه شدن تعداد زیاد فارغ التحصیلان مرتبط با این صنایع در استان به امید جذب شدن در صنایع مادر و بزرگ، معضلی به نام بیکاری و از همه مهمتر بحران فارغ التحصیلان بیکار را به وجود آورده است، به طوری که آمار بیکاری میان فارغ التحصیلان دانشگاهی بیکار در منطقه مرکزی استان خوزستان (منطقه ۲) بیش از ۴۰٪ است.

شکل گیری صنایع بزرگ در استان خوزستان در ۵۰ سال گذشته (بهره وری پایین و قدیمی بودن صنایع مادر استان) و عدم شکل گیری زنجیره صنایع متوسط و کوچک این صنایع در استان ساختار صنعتی ناقصی را به وجود آورده است. در این میان، حلقه مفقوده های زیادی را می توان مشاهده نمود. به طور مثال، از صنایع پایین دست فولاد سازی می توان به شرکت ها یا تولید کننده های قطعات خودرو اشاره نمود که در استان خوزستان هیچ شرکت عمده تولید کننده قطعات خودرو وجود ندارد. تولید این همه شمش و ورق و سایر محصولات فولادی فقط برای استان های همجوار ارزش افزوده ایجاد کرده است. این حلقه مفقوده در صنایع بزرگ پتروشیمی، نفت و گاز و برق آبی و نیروگاهی سیکل ترکیبی (رامین و ...) و دیگر صنایع دیده می شود.

اکثر صنایع مورد اشاره دولتی و شبه دولتی هستند و دارای ساختار معیوب از نظر بهره‌وری و نیز جذب نیروی انسانی هستند. در این سال‌ها، تا حدودی فرهنگ جذب به هر قیمتی در این واحدها شکل گرفته است که یک نوع افتخار و پرستیژ کاری در میان خانواده‌ها محسوب می‌شود. با توجه به اینکه تقریباً یک سوم جمعیت، صنایع، تردد و ترانزیت کالا و خدمات در منطقه مرکزی استان خوزستان (منطقه ۲) به محوریت شهر اهواز است، باید ضمن بررسی دقیق و موشکافانه، این شهر را یک سیستم و ساختار کسب و کار مجزا به حساب آورد.

وجود حدود ۳۰۰ هزار نفر حاشیه نشین در شهر اهواز (سومین شهر حاشیه نشین کشور) فضای کسب و کار دستفروشی و کارهای مقطعی و خرد را به وجود آورده است که ناپایداری مشاغل و مقطعی بودن در این فضا خود معضلی عظیم برای متولیان برنامه ریزی شهری به‌خصوص در عرصه کسب و کار شده است.

با توجه به کمبود صنایع تبدیلی در کشاورزی (زراعت و باغداری) و شیلات در منطقه مرکزی استان خوزستان (منطقه ۲)، ساختار دلالی و خرید و فروش خام فروشی به شدت در اکثر محصولات (به جز نیشکر) وجود دارد و میزان واسطه‌ها افراد غیر مولد در این زمینه گاهی بیش از تولید کنندگان هستند. نبود واحدهای پیشرو و حامی، بیشتر تولید کنندگان را به سمت و سوی انفرادی فعالیت نمودن و فروش خام محصولات ترغیب می‌نماید. با توجه به تجمع صنایع بزرگ در منطقه مرکزی استان خوزستان (منطقه ۲) به‌خصوص شهر اهواز، حوزه خدمات به این شرکت‌ها توسط بخش خصوصی از رونق مناسبی برخوردار است و این شرکت‌ها از خدمات دانش فنی، مشاوره و آموزش در جهت بالابردن بهره‌وری فضایی کسب و کار خود استفاده می‌نمایند. همچنین تعمیر بسیاری از قطعات استهلاکی و تعمیراتی نیز منجر به شکل‌گیری شرکت‌های بازرگانی استان خوزستان به محوریت شهر اهواز در جهت تامین کالا و خدمات به این شرکت‌های مادر تخصصی شده است.

حضور سنگین دولت و شبه دولتی‌ها در صنایع مادر و حتی صنایع جانبی، باعث تضعیف بخش خصوصی و عدم توان رقابت‌پذیری شده است. استفاده ویژه این شرکت‌ها از رانت اطلاعاتی و منابع مالی عظیم دولتی، عملاً قدرت رقابت بخش خصوصی را از بین برده است و در واقع اکثریت بخش خصوصی با کمترین نوسانات دولتی دچار شکست سنگینی در کسب و کار خواهند شد. کما اینکه در تلاطم‌های اقتصادی دهه ۹۰ که در کشور اتفاق افتاد، بسیاری از شرکت‌های بخش خصوصی از گردونه فعالیت باز ماندند و تعطیل شدند.

ساختار به شدت دولتی کسب و کار در منطقه مرکزی استان خوزستان (منطقه ۲) به سرابی می‌ماند که هر آن تشنگان کار و خدمت را دنبال خود می‌کشاند و با مشخص نبودن دورنمایی روشن و پایدار،

اکثریت به دنبال طی نمودن راه صد ساله در یک شب هستند و در این مسیر، به انواع راههای نادرست جهت ورود به صنایع و شرکت‌های دولتی متوسل می‌شوند به‌طوری که هر از چند گاهی خبر اختلاس و ارتشاء و حیف و میل و ... این مجموعه در رسانه‌ها به گوش می‌رسد در این زمینه در قضیه اختلاس معروف ۳۰۰۰ میلیاردی یکی از پایه‌های آن شرکت‌های صنعتی و دولتی خوزستان بودند.

در حوزه صنعت (تولید) استان خوزستان به ویژه شهر اهواز، عمده فعالیت‌ها به صورت شرکتی و تحت نظارت دولت است. تصور عمومی بر این است که هر آنچه یک کسب و کار لازم دارد باید در داخل خود واحد صورت بگیرد و برون‌سپاری، تجمیع، مشارکت و یا هر ابزار دیگری تقریباً غیر قابل قبول است. همین موضوع موجب شده تا ارزش افزوده در داخل واحدهای کسب و کار پایین بیاید. البته در تمام کسب و کارها؛ همیشه یک یا چند بنگاه بزرگ و پیشرو وجود دارند که هم برند خوبی دارند و هم وضعیت بسیار مناسب‌تری نسبت به سایر بنگاه‌های دیگر دارند و در عین حال تعامل سازنده‌ای با بنگاه‌های کوچک و خرد دیگر ندارند در حالی که پتانسیل ارایه این خدمات وجود دارد.

در حوزه خدمات (بازرگانی) نیز اکثریت فعالیت‌ها انفرادی و مستقل انجام می‌گیرد و به جز بازرگانی منسجم در توسعه نیشکر و صنایع جانبی آن، واحد پیشروی وجود ندارد تا این حجم معاملات و خدمات را ساماندهی و هدایت نماید.

در حوزه خدمات (گردشگری) در منطقه مرکزی فعالیت خاصی صورت نمی‌گیرد. در واقع شهر اهواز به عنوان یک واسطه بین دیگر مناطق استان عمل می‌نماید. هرچند به تازگی بحث گردشگری سلامت با توجه به پتانسیل‌های درمانی و خدمات پزشکی مناسب در اهواز در حال شکل‌گیری است و در این میان نبود واحد پیشرو منسجم، خلق ارزش افزوده و بهره مناسب از این خدمات تقاضاکنندگان را تا حدود تنزل داده است در حالی که به دلیل هم‌جواری منطقه مرکزی استان با کشور عراق و هم‌فرهنگ بودن با بخشی از مردم عراق، بیشتر می‌توان از این فرصت استفاده نمود.

ب- منابع و مزیت‌های منطقه مرکزی استان خوزستان (منطقه ۲):

بعد از معرفی ساختار کسب و کار منطقه مرکزی استان در حوزه‌های صنعت (تولید) و خدمات (بازرگانی و گردشگری)، مزیت و منابع موجود در منطقه که منجر به شکل‌گیری چنین اقتصادی شده است، مورد بحث و تحلیل قرار خواهد گرفت. حوزه‌های صنعت و خدمات و کشاورزی موجود منطقه از یک سو به واسطه موقعیت جغرافیایی استان خوزستان که قرارگیری مسیر تجاری اصلی جنوب به مرکز و غرب کشور از

گذشته مورد توجه ویژه‌ای بوده است. مسیر قطار جنوب به شمال و هم مرزی با کشور عراق در غرب و داشتن مرز آبی با کشورهای حاشیه خلیج فارس از جمله آنها می‌باشد. از سوی دیگر، اقلیم و آب و هوای معتدل شمال تا گرم و خشک مرکز و جنوب استان خوزستان نیز، به اهمیت اقتصادی استان افزوده است و امکان توسعه کسب و کار و اشتغال را در آن فراهم ساخته است.

ج-در حوزه صنعت (تولید) و خدمات (بازرگانی)

- ✓ برخورداری از موقعیت ویژه جغرافیایی و قرار گرفتن در مسیر کریدور جنوب به مرکز و غرب کشور.
- ✓ همسایه بودن با کشورهای خارجی (عراق در غرب، کویت، بحرین و قطر در جنوب و حوزه خلیج فارس).
- ✓ جاری بودن رودخانه‌های پرآب و دائمی کرخه، زهره، کارون در داخل حوضه‌های آبریز استان.
- ✓ تمرکز صنایع سنگین تولیدکننده فولاد و نفت و گاز و پتروشیمی و ...
- ✓ برخورداری از مواد اولیه پتروشیمی و کشاورزی برای توسعه صنایع تبدیلی.
- ✓ وجود شهرک‌ها و نواحی صنعتی در نقاط مختلف مرکزی استان خوزستان.
- ✓ وجود ۴ نیروگاه برق حرارتی و گازی و آبی، شبکه‌های انتقال برق، نفت و گاز طبیعی.
- ✓ داشتن مرز رسمی و بازارچه رسمی در دشت آزادگان و چذابه برای تردد کالا و خدمات و زوار به کشور عراق.
- ✓ وجود ۶ کشت و صنعت بزرگ نیشکر با کارخانه‌های تولید شکر خام و تصفیه.
- ✓ وجود کارخانه الکل رازی که از پسماندهای نیشکر استحصال می‌شود.
- ✓ وجود بیش از یک سوم جمعیت استان در شهر اهواز و امکان استفاده از فرصت دادن انواع خدمات به این شهروندان.

د-حوزه گردشگری

- ✓ وجود فرودگاه بین المللی اهواز با تردد سالانه ۲ میلیون نفر و اتصال به راه آهن سراسری و بین‌المللی (عراق).

- ✓ وجود پل ها و خانه های تاریخی متعدد در اهواز و شهرهای مرکزی استان خوزستان.
- ✓ وجود بزرگراه های منسجم و شریان ارتباطی جنوب به شمال استان خوزستان.
- ✓ وجود امکانات تخصصی درمانی، مراکز پیشرفته تشخیصی و بیمارستانی دولتی و خصوصی مدرن در شهر اهواز.
- ✓ وجود آثار طبیعی و بکر در جهت گسترش گردشگری طبیعی در منطقه ایزه، باغملک و رامهرمز.
- ✓ وجود اولین چاه نفت خاورمیانه در مسجد سلیمان و امکان دایر نمودن مسیر جدید گردشگری صنعتی در این منطقه.

ه- حوزه کشاورزی

- ✓ وجود نخلستان های خرما و امکان ازدیاد سطح کشت و برداشت این محصول.
- ✓ سطحی بودن آب های منطقه به خصوص در منطقه غرب و زمین های حاصلخیز و امکان چند نوع کشت در سال.
- ✓ استفاده از پتانسیل موجود در کشت و صنعت های نیشکر برای ایجاد صنایع تبدیلی.
- ✓ استفاده از تمامی ظرفیت های دامپروری صنعتی و سنتی در منطقه ایزه، رامهرمز و باغملک.
- ✓ با وجود ۳ سد بزرگ کارون ۳ و ۴ و شهید عباسپور و امکان گسترش انواع باغ های میوه در شبکه زیر ساخت این سدها یک مزیت نسبی برای باغ داری و یک فرصت خوب برای کاهش رشد مهاجرت روستاییان به شهرها.
- ✓ جایگزینی کشت محصولات پر بازده و استراتژیک و کم آب بر به جای محصولات پر هزینه و کم بازده و آب بر در منطقه.
- ✓ وجود منابع آبی و استخرهای پرورش ماهی امکان گسترش تولید و در اولویت قراردادن صادرات این محصول ارزشمند را دارد که با ساخت صنایع تبدیلی ارزش افزوده آن نیز دو چندان خواهد شد.

۴-۳-۲- مسیر توسعه منطقه مرکزی استان خوزستان (منطقه ۲)

با عنایت به مطالب بیان شده در دو بخش ساختار کسب و کار و منابع و مزیت‌های منطقه مرکزی می‌توان چنین بیان داشت که ساختار کسب و کارهای صنعتی (فولاد سازی، صنایع تبدیلی نیشکر) منطقه که از واحدهای پیشرو نیز تشکیل می‌شوند از وضعیت توسعه یافتگی بیشتری نسبت به سایر کسب و کارهای منطقه برخوردار هستند.

وجود روابط بین بنگاهی میان بنگاه‌های آنان چه به صورت شبکه‌های افقی و چه شبکه‌های عمودی از جمله مصادیق این امر است. با این وجود، نوع روابط میان آنها همچنان از نوع روابط ناپایدار است به طوری که مبادلات صرفاً بر اساس قیمت و نه یک رابطه هدفمند ماژولار از طریق سفارش بر اساس خواسته مشتری صورت پذیرد.

به عنوان مثال تولید کنندگان فولاد که از سطح تکنولوژیکی پایینی برخوردارند قدرت تولید محصول را به غیر شرکت‌های نورد و لوله سازی و اکسین نداشته و به صورت یک رابطه سفارش محور بر مبنای خواسته این شرکت‌ها تولید می‌نمایند. این درحالی است که در صورت توسعه، قابلیت تولید برای هر مشتری با هر نوع خواسته‌ای را خواهند داشت و در شرایط رکود فعلی بازار خود را محدود به یک مشتری خاص نمی‌کنند. به همین شکل، سایر صنایع تولید و ساخت منطقه نیز در حال فعالیت می‌باشند. در مواردی همچون صنایع غذایی، برخی از تولیدکنندگان خرد و کوچک اقدام به تولید برای واحدهای بزرگ‌تر با نام و نشان تجاری آنان نموده است و خود توان تولید و عرضه مستقیم محصول را به بازار نداشته‌اند. در حال حاضر، بسیاری از تولید کنندگان بعد از تولید در حجم پایین خود، محصولات را به صورت مستقیم روانه بازار محلی می‌نمایند. این درحالی است که در چنین شرایطی همچنان برند منطقه در سطح بین المللی جا نیافتاده است و بعضاً محصولات تولید شده با برند سایر کشورها وارد بازار می‌شود. از سوی دیگر، وجود زیرساخت‌های صنعتی و تولیدی در این منطقه، شرایط را برای توسعه کسب و کار فراهم نموده است. منابع طبیعی همچون معدن (سنگ‌های ساختمانی آذرشهر) که ظرفیت بسیار بالایی در ایجاد ارزش افزوده دارند یا اصلاً استخراج نشده‌اند و یا به صورت خام فروشی به بازارهای خارج از استان ارسال می‌شود. به طور کلی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱- بسیاری از صنایع شکل گرفته در منطقه مرکزی به نحوی مکمل یکدیگر می‌باشند که در وضعیت فعلی کمتر روابط بین بنگاهی میان آنها مشاهده می‌شود. به عنوان مثال، بسیاری از لوله سازان و ورق سازان توان تولید قطعات مورد نیاز صنایع سنگین (کشتی سازی، دفاعی و ...) را دارا می‌باشند، از سوی دیگر، به

طور متوسط، حدود ۵۰٪ ظرفیت واقعی واحدهای صنعتی در حال استفاده است و می‌توان گفت با توسعه ساختار این منطقه، امکان اتصال آنها به یکدیگر و افزایش ظرفیت تولید امکان پذیر است.

۲- لازمه ایجاد ارتباط بین بنگاهی به منظور توسعه صنایع مکمل منطقه، موضوع توسعه دانش و مهارت نیروی کار بر محور توسعه می‌باشد. وضعیت تولید فعلی منطقه حاکی از آن است که روند موجود تولید صرفاً بر اساس یک بازار پر ریسک و محدود بوده است. حال آن که توسعه روابط بین بنگاهی، به‌خصوص بنگاه‌های پیشرو نیازمند برخورداری از یک استاندارد مشخص به همراه دانش تولید بالا می‌باشد. بر این اساس می‌توان حجم تولید را به‌صورت هدفمند و برای مشتریان با شرایط بهتر افزایش داد. از این رو، توسعه مهارت و بکارگیری واحدهای تحقیق و توسعه در مسیر پیشنهادی حائز اهمیت می‌باشد. به عنوان مثال، شرکت فولاد خوزستان یکی از تولیدکنندگان بزرگ فولاد در کشور می‌باشد و دارای توان تولید فولاد برای دیگر صنایع سنگین نیز می‌باشد ولی به دلیل عدم وجود واحدهای طراحی و مهندسی مناسب، علیرغم وجود بازار مطلوب در صنایع سنگین کشور، بازار خود را محدود به ساختمان یا لوله سازی کرده است. در مقیاس کوچکتر به وفور می‌توان نمونه‌هایی از این نوع پتانسیل‌ها را برای سایر صنایع دیگر خرد و کوچک مشاهده نمود.

۳- ارتباط عمیق کشاورزی استان (در بخش شمال و مرکز) با صنایع تبدیلی و تکمیلی، چنین نشان می‌دهد که ظرفیت تولید و فرآوری صنعتی محصولات کشاورزی بسیار بالا می‌باشد. از این رو، در صورت توسعه آن می‌توان تنوع روابط میان فعالان کشاورزی و صنایع غذایی را به‌صورت هدفمند افزایش داد و از طریق آن یک بازار امن و قابل اعتمادی را برای کشاورزان و فعالان صنعت غذایی شکل داد. این امر نیازمند تغییر نگرش فعالان کشاورزی به امر کیفیت بوده که طی آن اصلاح روش‌های تولید و افزایش بهره‌وری نیز مورد توجه قرار خواهد گرفت. لذا در کنار توسعه یا ساختار کسب و کار، موضوع افزایش بهره‌وری و ارتقاء مزیت‌های طبیعی (آب و خاک) نیز تحقق خواهد یافت.

۴- در حوزه گردشگری ضرورت دارد ارتباط بین بنگاه‌ها به سمت شکل‌گیری شبکه‌های همکاری با بنگاه‌های بزرگ و هم چنین ارتباط دائمی و پایدار با برندهای ملی و بین‌المللی حرکت نماید تا از این طریق زمینه رشد و توسعه پایدار آنها فراهم گردد. زمانی می‌توان شاهد یک توسعه پایدار در بخش خدمات ناحیه مرکزی بود که واحدها و بنگاه‌ها بتوانند به صورت گروهی و در قالب شبکه‌های همکاری حرکت نمایند و همکاری در نهایت منجر به شکل‌گیری یک رابطه همکاری با صاحبین برندهای ملی و بین‌المللی گردد.

۴-۳-۲-۳- خدمات توسعه کسب و کار منطقه مرکزی استان خوزستان (منطقه ۲)

از دیگر بخش‌هایی که می‌بایستی در تدوین برنامه تغییر سیستم کسب و کار جهت رسیدن به وضعیت آتی منطقه مورد بررسی قرار گیرد، ارایه دهندگان خدمات کسب و کار به عنوان یکی از اجزای کارکردهای پشتیبان می‌باشد. در ادامه مهم‌ترین مسائل توسعه منطقه از منظر خدمات کسب و کار ارایه شده است.

✓ نبود شرکت‌های تخصصی نگهداری و تعمیرات ماشین‌آلات صنعتی برای بنگاه‌های منطقه که منجر به فرسایش و نابودی زودرس بسیاری از آنها شده است.

✓ نبود واحدهای تخصصی مشاوره بازاریابی و بسته بندی محصولات غذایی.

✓ ضعف در ارایه خدمات مشاوره مدیریتی کسب و کار برای واحدهای خرد و غیررسمی.

✓ نبود شرکت‌های تخصصی در زمینه مشاوره، فروش و بازاریابی داخلی، انتقال تکنولوژی محصولات مانند خرما و ...

✓ نبود ارتباط درست بین خریدارن خارجی و تولید کنندگان داخلی خرما و ماهی و ...

۴-۳-۳- منطقه جنوب استان خوزستان (منطقه ۳)

سومین منطقه استان خوزستان با محوریت صنعت (نفت و گاز و پتروشیمی) و خدمات (بازرگانی و بندری) و کشاورزی (شیلات) نامگذاری شده است. ناحیه جنوبی استان شامل شهرستان‌های آبادان، خرمشهر، شادگان، ماهشهر، بندر امام، هندیجان، رامشیر، بهبهان، امیدیه، آغاجری می‌باشد. در اکثر شهرستان منطقه جنوب استان بخش کشاورزی با محوریت باغ داری (خرما) و شیلات (ماهی پرورشی و دریایی) و مکمل آن صنایع بسته بندی دستی جریان دارد، اما بسته به نوع منطقه دارای تنوع است.

وجود ۲۳٪ جمعیت استان خوزستان با جمعیتی حدود ۱/۱۰۶/۵۷۲ نفر در شهرستان‌های منطقه جنوبی که ۷۷٪ آنها در شهرها ساکن هستند و صنعتی شدن شهرهای جنوبی، نشان دهنده گسترش شهرنشینی و خالی شدن روستاها از جمعیت است (۲۳ درصد روستا نشین).

وجود ۱۹ واحد پتروشیمی عظیم و تولید میلیون‌ها تن محصولات شیمیایی شهرستان ماهشهر را در جنوب خوزستان به یک شهر تمام صنعتی در حوزه پتروشیمی تبدیل نموده است. اکثر ساکنین این شهر از مهاجرین استان و خارج از استان هستند که بنا به شرایط شغلی در کنار هم قرار گرفته‌اند و در این محیط کاری ماندگار شده‌اند. متأسفانه در این منطقه با این همه پتانسیل پتروشیمی و صنایع وابسته، هنوز زیر

مجموعه‌ها و صنایع تبدیلی و متوسط در این شهرستان شکل نگرفته است و عمده محصولات تولیدی یا صادر می‌شود یا بارگیری به مقصد دیگر مناطق کشور می‌شود. این شهرستان دارای فرودگاه و تنها آزاد راه موجود در استان خوزستان می‌باشد و شرایط حمل مواد تولیدی را به دیگر مناطق استان و نیز خارج استان مهیا نموده است.

در ماهشهر ۲ بندر و ۱ صید گاه با اشتغال ۵۰۰۰ نفر وجود دارد که توسط ۱۸۰ قایق و ۳۸ لنج در سال محصولی بالغ بر ۵۶۷۰ تن ماهی و میگو صید و روانه بازارهای داخلی می‌نماید. شهرستان بندر امام یکی از قدیمی ترین بنادر کشور است که اسکله آن برای ورود و خروج کالا (صادرات و واردات) طراحی شده است. در گذشته بیش از ۵۰٪ واردات و صادرات داخل کشور از این مبادی صورت گرفته است و در این سال‌ها با سرمایه گذاری در بندر شهید رجایی این میزان واردات و صادرات کالا و محصولات به کمتر از ۴۰٪ در سال رسیده است. این شهرستان به جزء تخلیه و بارگیری کالا برای صادرات و واردات (۵۰ میلیون تن در سال) مزیت خاصی دیگر ندارد. البته هم‌جواری با منطقه ویژه اقتصادی پتروشیمی، ماهشهر شرایط لازم برای صادرات این محصول را به بازار جهانی هنوز دارد و در بخش خدمات فنی و مهندسی به کشتی‌های پهلو گرفته برای بارگیری یا تخلیه کالا تا حدودی فعالیت وجود دارد.

شهرستان شادگان شهری محصور در آب و تالاب عظیم شادگان، از دیر باز یک شهر بندری بوده که مجدداً امسال با ظرفیت ۱۰۰ هزار تن در سال به جرگه بنادر با مبادی رسمی صادرات و واردات پیوست. مزیت نسبی این شهرستان گردشگری طبیعی در تالاب شادگان است. به علاوه، ۹۷۳۹ هزار هکتار نخل در نخلستان‌های بارور این شهرستان با تولیدی معادل ۴۳۳۴۲ هزار تن انواع خرما از ویژگیهای مهم دیگر شادگان است ولی در بخش بسته بندی خرما دارای کارخانه‌های معدودی آن هم به شیوه سنتی است. این شهرستان به تنهایی یک سوم خرما تولید شده در استان خوزستان را تامین می‌کند که به دلیل عدم شکل گیری صنایع تبدیلی و جانبی، اکثر محصول تولیدی با واسطه و بدون ارزش افزوده واقعی وارد بازارهای داخلی و خارجی می‌گردد. به علاوه، این شهرستان به واسطه قرار گرفتن بین راه بندر آبادان و شهر اهواز دارای موقعیت مناسب برای خدمات به خیل مسافران و ترددکنندگان بین این دو شهر مهم استان خوزستان است.

شهرستان خرمشهر، بندر پر رونق سال‌های نه چندان دور و شهر کم جان و بی رمق این سال‌ها، متأسفانه هنوز آثار ویرانی اقتصاد آن به گوش می‌رسد. احیای باغ‌های خرما، بندر و اسکله تجاری و لایروبی اروند رود و تشویق بازگشت مردمش به همراه سرمایه گذاران، نیازمند به سال‌های زیادی است. البته با پیوستن به منطقه آزاد تجاری اروند این روند در حال شتاب بیشتر است. یادمان شلمچه و مناطق جنگی

سال‌ها ست که خیل عظیم مشتاقان را به خود جذب نموده است، اما سیاست غلط در عدم هزینه کردن این افراد در مناطق جنگی، جزء تلمباری از زباله برای ساکنین منطقه فایده‌ای نداشته است. حضور حداقل ۴ میلیون نفر در سال می‌توانست باعث رونق اقتصاد نیمه زنده منطقه خرمشهر و مناطق اطرافش باشد.

آبادان، سومین شهر پرجمعیت استان خوزستان پس از (اهواز و دزفول) با بندری فعال و اولین پالایشگاه نفت خاورمیانه، با فرهنگی درآمیخته از انواع قومیت‌های کشور است. اولین شهر از نظر وسعت و تولید خرما در استان خوزستان با سطح زیر کشت ۴۹۰۷۵ هزار هکتار و برداشت ۵۶۸۹ هزار تن انواع خرما، جنوب، هم‌جواری با خلیج فارس و امکان صادرات آن به کل دنیا. وجود فرودگاه بین‌المللی آبادان و منطقه آزاد تجاری اروند، ۴ بندر صیادی و ۲ صیدگاه و ۱۹۹۰۰ نفر شاغل در بخش صیادی، مزیت‌های بسیار قوی شهر آبادان است و هر سال خیل عظیم توریست‌های داخلی رنج راه و مسافت به این شهر را به جان می‌خرند.

صنعت نفت شهری را آباد نمود و آبادان شد اما صنایع وابسته به آن هنوز به صورت کامل شکل نگرفته است. پالایشگاه بزرگ آبادان نیازمند توسعه و بازسازی است و محصولات فرآوری شده آن نیازمند ارزش افزوده بیشتر و تلاش بیشتر برای صادرات است. نقش ۱۸٪ منطقه جنوب در جابجایی کالای درون استان خوزستان و ۱/۴۴۰/۲۹۱ میلیون تنی جابجای بار به بیرون استان، شبکه‌ای از راههای مواصلاتی را می‌طلبد که خوشبختانه در این شهرستان در حد خوب (نه کامل) موجود است. ۲۷٪ جابجای بار درون استانی و ۶۹٪ جابجای خروجی بار و ۳۸٪ ورودی بار به استان خوزستان از منطقه جنوب صورت می‌گیرد که نقش بنادر و اسکله‌ها و نیز خطوط راه آهن جنوب و نیز بزرگراه‌های موجود را مهم جلوه می‌دهد.

حضور ۴۰ هزار نفر صیاد در ۱۷۰۹ قایق و لنج در ۱۱ بندر و اسکله منطقه جنوب و برداشت ۴۷۳۷۹ هزار تن ماهی و ۶۹۵۳۹ هزار تن ماهی و میگوی پرورشی در دریا و ۴۰۱ مزرعه پرورش ماهی با برداشت ۲۹۷۶۸ هزار تن ماهی گرمابی (۵۰٪ ماهی‌های پرورشی استخر استان خوزستان)، منطقه جنوب خوزستان را به قطب صید و پرورش ماهی در کشور تبدیل نموده است. به دلیل ضعف در حلقه مفقوده‌های زنجیره فعالیت صیادی و نبود صنایع تبدیلی این صنعت، اکثر صید ماهی‌ها به صورت فله وارد بازارهای استانی و بخشی هم از طریق بندر خرمشهر به کشور عراق صادر می‌شود. وجود ۱۷۵ واحد و کارگاه‌های صنعتی در ۹ شهرک صنعتی و ناحیه صنعتی در منطقه جنوب، این منطقه را پس از منطقه مرکز به عنوان صنعتی‌ترین منطقه استان خوزستان مطرح نموده است.

۳۸٪ واحدهای صنعتی فعال در ناحیه جنوبی استان خوزستان در حوزه صنایع شیمیایی که به تنهایی ۲۱ درصد این واحدها در شهرستان ماهشهر فعالیت دارند و ۲۳٪ درصد فعالیت واحدهای فعال صنعتی

جنوب استان خوزستان نیز در حوزه کانی‌های غیرفلزی فعالیت دارند و ۵۰٪ واحدهای صنعتی در حوزه کانی‌های غیرفلزی در منطقه جنوب خوزستان در شهرستان آبادان فعالیت دارند. با توجه به حجم تولیدات پتروشیمی در جنوب استان خوزستان (۱۹ واحد پتروشیمی) و کسب مقام اول کشور در تولیدات مواد شیمیایی، تعداد کم صنایع پایین دستی و جانبی این واحدها در استان خوزستان نیازمند بازنگری اساسی در این حوزه را می‌طلبد، چرا که این صنایع کوچک و متوسط هستند که نقش حیاتی در جذب و بکارگیری خیل عظیم فارغ‌التحصیلان می‌تواند داشته باشند و تقریباً در اکثر دانشگاه‌های استان خوزستان رشته‌های مرتبط با پتروشیمی تدریس می‌شود و از نظر متخصص استان خوزستان کمبودی وجود ندارد.

در مجموع ۴۶٪ اشتغال واحدهای صنعتی ۱۰ نفر به بالا در استان خوزستان در منطقه جنوبی استان است که ۶۲٪ اشتغال این واحدهای صنعتی متعلق به شهر ماهشهر می‌باشد. تجمیع واحدهای صنعتی پتروشیمی و نزدیکی مکانی ماهشهر به بندر امام خمینی، باعث شده است که این شهر یکی از شهرهای با گردش ملی بالا با کارکرد ملی در کشور محسوب شود.

۴-۲-۴-۱- تحلیل ساختار کسب و کار و اشتغال منطقه جنوب استان خوزستان (منطقه ۳)

تحلیل‌های انجام شده حول ساختار کسب و کار منطقه جنوب بر پایه فعالیت کشاورزان (باغداری و شیلات)، صنایع (پتروشیمی، نفت و گاز)، خدمات بندری و برخی صنایع تکمیلی به صورت شرکتی و دولتی در ارتباط با بازار است و نقش اصلی را دولت ایفا می‌کند. بنابراین می‌توان گفت که اغلب تعاملات بین تولیدکنندگان و خریداران به صورت رابطه پایدار تعریف می‌شود. در خرید محصولات کشاورزی از جمله خرما در شهرستان‌های آبادان، شادگان و خرمشهر نقش اصلی را تعاونی‌های روستایی و بعضاً واسطه‌ها بازی می‌کنند. همچنین، خرید محصولات شیلات (ماهی و میگو) به صورت توافقی هم یکی از راه‌هایی است که سازمان تعاون روستایی استان خوزستان انجام می‌دهد تا از نقش دلان کاسته و فاصله تولید به مصرف را کاهش دهد، اما هنوز در این بخش نقش واسطه‌ها پر رنگ است.

محصولات تولیدی پتروشیمی‌ها توسط دولت و به صورت ویژه و سازمان یافته صادر و بارگیری می‌شوند و در کشورهای مقصد تخلیه می‌شوند. در بخش پالایشگاهی نیز محصولات و مشتقات تهیه شده از نفت خام را نیز شرکت بازرگانی دولتی وارد بازارهای داخلی و خارجی می‌نماید.

در بخش بندر و خدمات بندری تا حدودی در بخش صیادی فضای داد و ستد و کسب و کار ته لنجی به خصوص در بندر آبادان رایج و مرسوم است. با محدوده گذاری منطقه آزاد تجاری (شهرستان‌های آبادان و

خرمشهر) و هدف گذاری دولت برای سرمایه گذاری در جهت صادرات، ساختار جدیدی در این منطقه برای کسب و کار در حال شکل گیری است که برای وصل شدن به بازارهای جهانی و پیدا نمودن توان رقابت شرکت های داخل محدوده منطقه آزاد اروند برنامه ریزی شده است.

در بخش فروش خرما در این منطقه باید گفت که اگر کشاورزان با تعاونی ها به توافق نرسند، معمولاً واسطه ها با نرخ پایین تر و به طور نقد آن را خریداری می کنند و سپس اقدام به بسته بندی می کنند و به شیوه ای کاملاً سنتی به بازار عرضه می کنند.

جدول ۵: ساختار کسب و کار منطقه جنوب استان خوزستان (منطقه ۳)

شرح ساختار در منطقه	وضعیت فعلی منطقه	ساختار کسب و کار منطقه در صنعت و کشاورزی و شیلات
صید ماهی و میگو آبادان، هندیجان، ماهشهر و خرمشهر و شادگان	✓	رابطه واسطه محور
خرمای بهبهان، شادگان، آبادان و خرمشهر	✓	رابطه واسطه محور
پتروشیمی های ماهشهر و پالایشگاه آبادان	✓	رابطه مازولار
خدمات بندری، بندر امام و آبادان	✓	برند - انحصاری

ماخذ- نتایج تحقیق

همان طور که در جدول فوق نیز نشان داده شده است، در بخش کشاورزی هیچ نوع همکاری میان تولید کنندگان محصول وجود نداشته و اغلب کشاورزان به صورت انفرادی فعالیت می کنند. در بهترین حالت، محصولات پس از تولید به واسطه ها و یا تعاونی های محلی فروخته می شود. متأسفانه بدترین حالت عرضه محصولات کشاورزی، فروش فله ای و عمده ای آن توسط خود کشاورز به میداین میوه و تره بار است که باعث کاهش شدید ارزش افزوده محصول و جوابگو نبودن درآمد آن برای کشاورز می شود. در بحث تحلیل ساختار کسب و کار باید به خرید تضمینی برخی محصولات توسط دولت اشاره کرد که طبیعتاً بر نوع اقتصاد آنها تأثیرگذار است. نکته دیگر تناسب ساختار کسب و کار به انتخاب نوع محصولات کشاورزی برمی گردد که شاهد تولید محصولاتی در مناطقی هستیم که مزیت خاصی برای آن وجود ندارد. با توجه به کمبود آب و یا شوری بیش از حد، لزوم توجه به الگوی کشت از عمده مواردی هست که تناسب اراضی با نوع محصولات را مد نظر می گیرد. در بخش صنعت پتروشیمی یک رابطه ساختارمند و مدون بین تولید کنندگان محصولات

شیمیایی و بخش بازرگانی دولتی وجود دارد. در بخش خدمات بندری برند و خدمات اختصاصی نیز در دست دولت و با نظارت دولت انجام می‌گیرد.

۴-۲-۴-۲- منابع و مزیت‌های منطقه جنوب استان خوزستان (منطقه ۳)

این منطقه در استان محل اتصال رودخانه‌های جراحی، کرخه، کارون و زهره می‌باشد. همه آنها بعد از سیراب نمودن دشت‌های وسیع سرزمین‌های شمالی و مرکزی به خلیج فارس می‌ریزند. به همین دلیل، یکی از مزیت‌های منطقه جنوب وجود نخلستان‌های وسیع و پر محصول است که هم‌جواری با خلیج فارس و هوای شرجی آن برای فصل رسیدن خرما نعمت بزرگی است.

وجود بزرگترین تالاب کشور (شادگان) منبعی عظیم برای صید ماهی و گردشگری طبیعی است که هنوز توجه لازم به آن نشده است. وجود ۱۹ واحد پتروشیمی در سایت صنعتی ماهشهر و بزرگترین پالایشگاه نفت خاورمیانه در آبادان برای تولید و ارزش افزوده خلق کردن از نفت خام و گاز (ذخایر زیر زمینی) منبعی بی پایان برای گسترش فعالیت‌های مکمل این صنایع است.

وجود ۵۵ اسکله و دومین تاسیسات بندری (بعد از بندر عباس) در کشور و نزدیکی خطوط راه آهن و بزرگراه‌های متوالی جهت رساندن محصولات وارداتی و صادراتی به داخل و خارج کشور از مزیت‌های زیر ساختی قوی است که در کشور واقعا بی نظیر است.

به طور کلی می‌توان به موارد زیر به عنوان مهم‌ترین مزیت‌های این منطقه اشاره نمود:

- ✓ ایجاد منطقه آزاد اروند با محوریت دو شهر مهم استان (خرمشهر و آبادان).
- ✓ ایجاد سایت صنعتی ویژه منطقه آزاد تجاری اروند.
- ✓ وجود و متصل بودن به خط راه آهن سراسری (خرمشهر-بندر امام).
- ✓ نزدیکی به بزرگراه پل زال و اتصال به شاه راه‌های مرکز کشور.
- ✓ وجود منطقه ویژه اقتصادی ماهشهر.
- ✓ وجود فرودگاه‌ها بین المللی آبادان و ماهشهر.
- ✓ امکان ایجاد صنایع پایین دستی پتروشیمی، نفت و گاز و اشتغال پایدار.
- ✓ امکان ایجاد صنایع تبدیلی در حوزه شیلات در آبادان.
- ✓ امکان ایجاد صنایع تبدیلی در حوزه خرما در شادگان و آبادان.
- ✓ دارا بودن پتانسیل‌های گردشگری طبیعی.

- ✓ هم‌جواری با کشور عراق و امکان صادرات محصولات به این کشور.
- ✓ نزدیکی به کشورهای ثروتمند حاشیه خلیج فارس از طریق راه‌های ارتباطی خلیج فارس و امکان ارسال انواع محصولات کشاورزی و غذایی به این کشور.
- ✓ وجود یادمان‌های دفاع مقدس و امکان بهره‌برداری بیشتر گردشگری نظامی.

۴-۲-۳-۴- مسیر توسعه منطقه جنوب استان خوزستان (منطقه ۳)

با توجه به روند کاهش منابع آب و شور شدن آب‌های رودخانه‌ها و زمین‌ها به‌خصوص در مجاورت نخلستان‌های خرما، کیفیت تولید این محصول ارزشمند و صادراتی را در معرض خطر قرار داده است. تغییر در روند فعالیت‌های مزارع کشت و صنعت نیشکر و خود کشاورزان و تلاش برای بالا بردن سطح سرمایه اجتماعی به مفهوم شرایط بحرانی برای کشاورزان ضروری است.

در حال حاضر هزینه تمام شده هر واحد محصول افزایش یافته و اگر کشاورز نتواند میزان آب‌دهی، نوع آبیاری و شوری آب را مدیریت کند و نتواند محصولات خود را به قیمت واقعی و بر اساس ارزش افزوده مورد نظر بفروشد، ادامه فعالیت برای وی توجیه اقتصادی نخواهد داشت. عدم وجود شبکه‌های همکاری میان فعالان اقتصادی این بخش و یا ناکارآمد بودن آنها هیچ زمینه و بستری برای شکل‌گیری بنگاه‌های بزرگ و صاحب برند در سطح ملی و منطقه‌ای فراهم نکرده است. در این میان، برخی واسطه‌های سودجو که فقط منافع خود را در نظر می‌گیرند توانسته‌اند نهایت استفاده را ببرند. بنابراین، تلفیق ضعف و ناکارآمدی «ساختار کسب و کار» از یک طرف و روند رو به کاهش و بهره‌برداری نامناسب از «منابع و مزیت‌ها» از طرف دیگر، منطقه جنوب استان خوزستان (منطقه ۳) را در وضعیت نامطلوبی قرار داده است.

بنابراین در مسیر توسعه منطقه جنوب استان خوزستان (منطقه ۳) باید ضمن انجام اقدامات لازم جهت تبدیل منابع استفاده شده به منابع ژنریک و منابع منحصر به فرد، سطح سرمایه اجتماعی را از اقدامات انفرادی و بی‌بهره به سمت روابط پایدار کشاورزان با بازار پیش برد تا حداقل در این شرایط اقلیمی پیش آمده، ارزش افزوده بیشتری نصیب کشاورز گردد. از سوی دیگر، منابع طبیعی همچون نفت و گاز و پتروشیمی که ظرفیت بسیار بالایی در ایجاد ارزش افزوده را دارند، با ایجاد صنایع پایین دستی و متوسط و کوچک می‌توانند از نظر اشتغال‌زایی و خلق ارزش افزوده در منطقه مطرح شوند. اما نبود تلاش استانی در بنگاه‌های معتبر و عدم تلاش در برند سازی از عمده مشکلات در تحقیقات میدانی به چشم می‌خورد.

الف- زیرساخت

از مولفه‌های کارکردهای پشتیبان این منطقه که بایستی در برنامه‌های توسعه سیستم کسب و کار مدنظر قرار گیرد، وضعیت زیرساختی آن می‌باشد. در این منطقه منظور از زیرساخت‌های کشاورزی از جمله منابع آبی؛ زیرساخت‌های گلخانه‌ای، تجهیزات انتقال آب و ... می‌باشد. علی‌رغم مشکلات کم‌آبی، استفاده از روش‌های سنتی و غیر بهره‌ور آبیاری و توزیع آن میان کشاورزان، همچنان ادامه دارد. اگر چه اقدامات خوبی توسط جهاد کشاورزی در این بخش صورت گرفته است اما سرعت، کمیت و کیفیت آن جوابگوی نیاز این منطقه نیست. معضل کم‌آبی و هدر رفت آن از مهم‌ترین چالش‌های پیش روی منطقه جنوب می‌باشد. عمده مشکلات زیرساختی منطقه اول در زیر بیان شده است.

✓ بحران شوری آب و کم آبی رودخانه‌های بالادستی (افزایش شوری خاک و آب منابع زیرزمینی).

✓ استفاده از روش‌های آبیاری سنتی در بسیاری مزارع.

✓ عدم استفاده از پساب و آب‌های برگشتی تصفیه شده برای کشاورزی.

✓ تغییر اقلیم (کاهش بارشها و افزایش دما و هجوم ریزگردها).

✓ تغییرات گسترده کاربری اراضی کشاورزی در سطح استان.

یکی از راهکارهای پیشنهادی در جایگزینی منابع آب به ویژه آب‌های زیرزمینی جهت کشاورزی، آب-های حاصل از تصفیه پساب و فاضلاب می‌باشد. در حال حاضر پروژه‌هایی در این زمینه در شهرک‌های صنعتی آغاز شده است. در برخی از شهرک‌ها از آب تصفیه شده برای مصارف صنعتی استفاده می‌شود. استفاده از این آب برای آبیاری پارک‌ها و فضای سبز نیز در دستور کار است اما در مورد کشاورزی چندان جدی گرفته نشده است در حالی که در بسیاری از نقاط جهان به کمک تکنولوژی‌های نوین آبی با کیفیت بالا تهیه شده است و برای کشاورزی استفاده می‌شود.

دسترسی به خط آهن سراسری کشور که از مسیر خرمشهر و بندر امام-اهواز -قم -تهران-گرگان می‌رود، یکی از زیرساخت‌های مهم منطقه به شمار می‌آید. وجود صنایع تبدیلی گاز ترش، منطقه ویژه اقتصادی ماهشهر، همچنین صنایع پالایشگاهی در آبادان از دیگر زیر ساخت‌های خوب منطقه است. همچنین، تنها مسیر آزاد راه خلیج فارس استان خوزستان که از شهرهای (ماهشهر- بندر امام- اهواز) می‌گذرد می‌تواند در خصوص ترانزیت کالا بسیار مهم باشد.

ب- خدمات توسعه کسب و کار منطقه جنوب استان خوزستان (منطقه ۳)

از کارکردهای عمده بخش خدمات موضوع توسعه کسب و کار منطقه است. ارایه‌دهندگان خدمات کسب و کار یکی از اجزای مهم کارکردهای پشتیبان است. مهم‌ترین مسائل پیش‌روی توسعه منطقه از منظر خدمات کسب‌وکار به شرح ذیل ارایه شده است.

✓ نبود مرکز رصد بازار و معرفی روندهای برتر در سطح بین‌المللی و تغییرات فن‌آوری و تأثیر آن در کسب و کارهای مختلف.

✓ نبود بنگاههای تخصصی در حوزه ارایه مشاوره در بخش کشاورزی و شیلات.

✓ عدم حضور شرکت‌ها و مراکز تخصصی بازاریابی صادراتی محصولات کشاورزی به ویژه خرما.

✓ نبود شرکت‌های تخصصی در بخش گردشگری منطقه.

✓ نبود شرکت‌های تخصصی در زمینه برندسازی، بازاریابی و فروش خرما در منطقه.

۴-۲-۵- منطقه جنوب شرقی استان خوزستان (منطقه ۴)

چهارمین منطقه در استان خوزستان با محوریت کشاورزی (دامپروری و خرما) نامگذاری شده است. در جنوب شرقی استان، شهرستان بهبهان و رامهرمز که حلقه اتصال استان خوزستان به استان‌های بوشهر و کهکیلویه و بویر احمد می‌باشد و دارای دشت‌ها و مراتع غنی و نیز باغ‌های خرما (کبکاب) است و یکی از مراکز کشاورزی استان خوزستان محسوب می‌شود، وجود رودخانه مارون و سد روی آن و شبکه آبیاری این سد امکان بهره‌برداری و استفاده بهینه از منابع آب و خاک را در این شهرستان فراهم نموده است.

بهبهان و رامهرمز از مراکز مهم دامپروری صنعتی و سنتی استان خوزستان با بیش از ۸۸۸۳۵ هزار راس انواع دام سبک و سنگین است. این شهرستان با داشتن ۹۲۰ هکتار باغ خرما (کبکاب) و تولید ۷۶۶۳ هزار تن خرما به عنوان یکی از صادر کنندگان این محصول در استان شناخته می‌شود. وجود ۱۲ کارخانه و کارگاه در حوزه صنایع غذایی (بسته بندی و فرآوری) محصولات کشاورزی در این شهرستان، نشان دهنده پتانسیل بالا و درخور توجه برای رشد و گسترش صنایع تبدیلی در این شهرستان می‌باشد.

با توجه به کشف نفت و گاز در این شهرستان و وجود پالایشگاه بید بلند این منطقه را جزء مناطق صنعتی نفت و گاز به شمار می‌آورند. وجود یکی از شاهراه‌های مواصلاتی شرق استان خوزستان با استان‌های همجوار (بوشهر و کهکیلویه و بویر احمد) و جابجایی ۶۴۸۷۹۲ هزار تن بار درون استانی و ۴۷۹۵۷۶ هزار تن جابجایی بار خروجی استان و ۴۱۹۷۵۵ هزار تن جابجایی بار ورودی استان از نظر ترانزیت کالا و خدمات به

این شهرستان موقعیت ویژه‌ای در استان داده است. کشت گل نرگس بهبهان در بسیاری از مزارع مرغوب، می‌تواند مزیت نسبی شهرستان بهبهان را هم برای گردشگری طبیعی و هم برای تولید محصولات جانبی مورد توجه قرار دهد. این شهرستان با بیش از ۲۱۷۵۹ هزار هکتار زمین مستعد و زیر کشت، یکی از شهرستان‌های تولید کننده در زمینه غلات با ۲۵۹۴۳۳ هزار تن است. در مجموع ۱۳۸۸۱ نفر (۸ درصد جمعیت شهرستان) در این شهرستان به امر کشاورزی (زراعت و باغداری و دامپروری) مشغول به فعالیت می‌باشند. در اکثر شهرستان‌های این منطقه بخش کشاورزی با محوریت باغداری (خرما) و شیلات (ماهی پرورشی و دریایی) و مکمل آن صنایع بسته بندی دستی جریان دارد، اما بسته به نوع منطقه دارای تنوع است.

۴-۲-۵-۱- تحلیل ساختار کسب و کار و اشتغال منطقه جنوب شرقی استان خوزستان

(منطقه ۴)

تحلیل‌های انجام شده حول ساختار کسب و کار منطقه جنوب شرقی بر پایه فعالیت کشاورزان (باغداری و دامپروری)، و برخی صنایع تبدیلی است که به صورت شرکتی و دولتی در ارتباط با بازار است و نقش اصلی را دولت ایفا می‌کنند. بنابراین می‌توان گفت که اغلب تعاملات بین تولیدکنندگان و خریداران به صورت رابطه پایدار تعریف می‌شود. در خرید محصولات کشاورزی از جمله خرما شهرستان بهبهان نقش اصلی را تعاونی‌های روستایی و بعضاً واسطه‌ها بازی می‌کنند. همچنین خرید محصولات دامی به صورت توافقی هم یکی از راههایی است که سازمان تعاون روستایی استان خوزستان انجام می‌دهد تا از نقش دلان کاسته و فاصله تولید به مصرف کمتر شود، اما هنوز در این بخش نقش واسطه‌ها پر رنگ است. در بخش تولید خرما اگر کشاورزان با تعاونی‌ها به توافق نرسند، معمولاً واسطه‌ها با نرخ پایین تر اما نقدی اقدام به خرید و بسته‌بندی می‌کنند که به شیوه‌ای کاملاً سنتی به بازار عرضه می‌شود. بنابراین ساختار حاکم بر کسب و کار منطقه جنوب شرقی استان خوزستان به صورت زیر است:

جدول ۶: ساختار کسب و کار منطقه جنوب شرقی استان خوزستان (منطقه ۴)

ساختار کسب و کار منطقه در صنعت و کشاورزی	وضعیت فعلی منطقه	شرح ساختار در منطقه
رابطه واسطه محور	✓	دام (سنگین و سبک) و محصولات کشاورزی
رابطه واسطه محور	✓	خرمای کبکاب بهبهان
رابطه مازولار	✓	پتروشیمی بید بلند

ماخذ-نتایج تحقیق

همان طور که در جدول فوق نیز نشان داده شده است، در بخش کشاورزی هیچ نوع همکاری میان تولیدکنندگان محصول وجود نداشته و اغلب کشاورزان به صورت انفرادی فعالیت می کنند. در بهترین حالت، محصولات پس از تولید به واسطه ها و یا تعاونی های محلی فروخته می شود. متأسفانه بدترین حالت عرضه محصولات کشاورزی، فروش فله ای و عمده ای آن توسط خود کشاورز در میادین میوه و تره بار است که باعث کاهش شدید ارزش افزوده محصول و جوابگو نبودن درآمد آن برای کشاورز می شود. در بحث تحلیل ساختار کسب و کار باید به خرید تضمینی برخی محصولات توسط دولت نیز اشاره کرد که طبیعتاً بر نوع اقتصاد آنها تأثیرگذار است. نکته دیگر ساختار کسب و کار به انتخاب نوع محصولات کشاورزی برمی گردد که شاهد تولید محصولاتی در مناطقی هستیم که مزیت خاصی برای آن وجود ندارد. با توجه به کمبود آب و یا شوری بیش از حد، لزوم توجه به الگوی کشت از عمده مواردی هست که تناسب اراضی با نوع محصولات را مد نظر می گیرد. اما در بخش صنعت پتروشیمی یک رابطه ساختارمند و مدون بین تولید کنندگان محصولات شیمیایی و بخش بازرگانی دولتی وجود دارد. در بخش خدمات بندری برند و خدمات اختصاصی نیز در دست دولت و با نظارت دولت انجام می گیرد.

۴-۲-۵-۲- منابع و مزیت های منطقه جنوب شرقی استان خوزستان (منطقه ۴)

این منطقه در استان، محل عبور رودخانه های جراحی و زهره می باشد که بعد از سیراب نمودن دشت هایی وسیع سرزمین های شرقی به روخانه بهمنشیر در آبادان و سپس از این مسیر به خلیج فارس می ریزند. به همین دلیل، یکی از مزیت های منطقه جنوب شرقی وجود نخلستان های وسیع و پر محصول است که همجواری با خلیج فارس و هوای شرقی آن برای فصل رسیدن خرما نعمت بزرگی است.

وجود واحد پتروشیمی و استخراج گاز بید بلند یکی از بزرگترین میادین استخراج گاز در خاورمیانه برای تولید و خلق ارزش افزوده از گاز (ذخایر زیر زمینی) منبعی بی پایان برای گسترش فعالیت‌های مکمل این صنایع است. به طور کلی می‌توان به موارد زیر به عنوان مهم‌ترین مزیت‌های این منطقه اشاره نمود:

- ✓ ایجاد سایت صنعتی ویژه منطقه پتروشیمی بید بلند.
- ✓ وجود و متصل بودن به شبکه راه‌های سراسر کشور از طریق استان فارس و بوشهر.
- ✓ امکان ایجاد صنایع تبدیلی در حوزه کشاورزی.
- ✓ امکان ایجاد صنایع تبدیلی در حوزه خرما.
- ✓ دارا بودن پتانسیل‌های گردشگری طبیعی.
- ✓ هم‌جواری با استان‌های فارس و بوشهر و نزدیکی به بندر گناوه و امکان صادرات محصولات به کشورهای حاشیه خلیج فارس.

۴-۲-۵-۳- مسیر توسعه منطقه جنوب شرقی استان خوزستان (منطقه ۴)

با توجه به روند کاهش منابع آب و شور شدن آب‌های رودخانه‌ها و زمین‌ها به‌خصوص در مجاورت نخلستان‌های خرما، کیفیت تولید این محصول ارزشمند و صادراتی را در معرض خطر قرار داده است. تغییر در روند فعالیت‌های مزارع و خود کشاورزان و تلاش برای بالا بردن سطح سرمایه اجتماعی به مفهوم شرایط بحرانی برای کشاورزان ضروری است.

در حال حاضر، هزینه تمام شده هر واحد محصول افزایش یافته و اگر کشاورز نتواند میزان آب‌دهی، نوع آبیاری و شوری آب را مدیریت کند و نتواند محصولات خود را به قیمت واقعی و براساس ارزش افزوده مورد نظر بفروشد، قطعاً ادامه فعالیت او توجیه اقتصادی نخواهد داشت. عدم وجود شبکه‌های همکاری میان فعالان اقتصادی این بخش و یا ناکارآمد بودن آنها هیچ زمینه و بستری برای شکل‌گیری بنگاه‌های بزرگ و صاحب برند در سطح ملی و منطقه‌ای فراهم نکرده است. در این میان برخی واسطه‌های سودجو که فقط منافع خود را در نظر می‌گیرند، توانسته‌اند نهایت استفاده را ببرند. بنابراین، تلفیق ضعف و ناکارآمدی «ساختار کسب و کار» از یک طرف و روند رو به کاهش و بهره‌برداری نامناسب از «منابع و مزیت‌ها» از طرف دیگر، منطقه جنوب شرقی استان خوزستان (منطقه ۴) را در وضعیت نامطلوبی قرار داده است.

بنابراین، در مسیر توسعه منطقه جنوب شرقی استان خوزستان (منطقه ۴) باید ضمن انجام اقدامات لازم جهت تبدیل منابع استفاده شده به منابع ژنریک و منابع منحصر به فرد، سطح سرمایه اجتماعی را از

اقدامات انفرادی و بی‌بهره به سمت روابط پایدار کشاورزان با بازار پیش برد تا حداقل در این شرایط اقلیمی پیش آمده، ارزش افزوده بیشتری نصیب کشاورز گردد. از سوی دیگر، منابع طبیعی همچون نفت و گاز و پتروشیمی که ظرفیت بسیار بالایی در ایجاد ارزش افزوده را دارند، با ایجاد صنایع پایین دستی و متوسط و کوچک می‌توانند از نظر اشتغال‌زایی و خلق ارزش افزوده در منطقه مطرح شوند. اما نبود تلاش استانی در بنگاه‌های معتبر و عدم تلاش در برند سازی از عمده مشکلات در تحقیقات میدانی به چشم می‌خورد.

۴-۲-۵-۴- خدمات توسعه کسب‌وکار منطقه جنوب شرقی استان خوزستان (منطقه ۴)

از کارکردهای عمده این بخش بحث توسعه کسب و کار منطقه است. ارایه‌دهندگان خدمات کسب‌وکار به‌عنوان یکی از اجزای کارکردهای پشتیبان می‌باشد. مهم‌ترین مسائل پیش‌روی توسعه منطقه از منظر خدمات کسب‌وکار به شرح ذیل ارایه شده است.

- ✓ نبود مرکز رصد بازار و معرفی روندهای برتر در سطح بین‌المللی و تغییرات فن‌آوری و تأثیر آن در کسب‌وکارهای مختلف.
- ✓ نبود بنگاههای تخصصی در حوزه ارایه مشاوره در بخش کشاورزی.
- ✓ عدم حضور شرکت‌ها و مراکز تخصصی بازاریابی صادراتی محصولات کشاورزی به ویژه خرما.
- ✓ نبود شرکت‌های تخصصی در بخش گردشگری منطقه.
- ✓ نبود شرکت‌های تخصصی در زمینه برندسازی، بازاریابی و فروش خرما در منطقه.

۴-۳- شناسایی و اولویت بندی رسته‌های کسب و کار در استان

استان خوزستان، متناسب با مزیت‌های طبیعی و منطقه‌ای و نقش و کارکرد ملی صناعی که در آن فعال هستند، بخش قابل توجهی از اشتغال منطقه جنوب غرب را در خود جای داده است. جهت شناسایی رسته‌ها در این استان سعی شده است بر مبنای تحلیل دینامیک اشتغال که در فصل قبل ارایه شد، رسته‌های تأثیرگذار بر وضعیت اقتصادی و اشتغال هر منطقه شناسایی شود. بنابراین، با استفاده از اطلاعات ثانوی (اطلاعات و آمار مراکزی همچون مرکز آمار، وزارتخانه‌ها و نهادهای مرتبط) موجود و همچنین مطالعات میدانی (حاصل از بازدیدهای میدانی، مصاحبه با افراد بومی و خبرگان استانی)، این رسته‌های کسب‌وکاری شناسایی گردند.

بر اساس نتایج حاصل از مطالعات میدانی و کتابخانه‌ای انجام شده، رسته‌های فعال و تأثیرگذار در اقتصاد و اشتغال استان در جدول ۷ خلاصه و آرایه شده است. شاید نظرات متعددی بر رسته‌های دیگر وجود داشته باشد مخصوصاً رسته‌هایی که ممکن است در یک منطقه مزیت داشته باشند، اما نگاه اصلی در انتخاب این رسته‌ها، اثرگذاری آنها بر دینامیک اشتغال استان بوده است. لازم به ذکر است که انتخاب رسته‌های برتر و اثرگذار کار چندان ساده‌ای نیست.

الف - منطقه شمال استان: محصولات باغی-زراعی (پرتقال، نارنگی، لیمو، گندم، دانه‌های روغنی، شکر، صیفی‌جات، ذرت دامی و سیب زمینی)، معدن، گردشگری (منطقه دزفول، شوش و شوشتر) و خدمات (حمل‌ونقل بار و لجستیک).

ب - منطقه مرکزی استان: صنعت (پتروشیمی، صنایع تبدیلی مواد غذایی، تولید پوشاک) خدمات (تولید نرم افزار و آرایه خدمات فناوری اطلاعات، هتلداری، خدمات لجستیک و پشتیبانی) و کشاورزی (خرما و گندم، دانه‌های روغنی، پرورش ماهی و صیفی جات).

ج - منطقه جنوب استان: محصولات کشاورزی (خرما و شیلات) صنعت (صنایع پایین دستی پتروشیمی، نفت و گاز) خدمات (خدمات بندری، حمل و نقل و لجستیک).

د - منطقه جنوب شرقی استان: کشاورزی (خرما و دامداری) خدمات (حمل و نقل بار).
در یک جمع بندی کلی می‌توان ۲۸ رسته فعالیت‌های شناسایی شده موجود در استان را به شرح ذیل آرایه کرد:

جدول ۷: رسته فعالیت‌های شناسایی شده موجود استان خوزستان

ردیف	عنوان رسته	محل تمرکز
۱	تولید و فرآوری خرما	منطقه جنوب و جنوب شرق و مرکز استان
۲	صنایع تبدیلی محصولات کشاورزی	منطقه شمال و جنوب شرق و مرکز استان
۳	تولید گندم، جو، ذرت و دانه‌های روغنی	منطقه شمال و جنوب شرق و مرکز استان
۴	تولید و فرآوری سبزیجات، صیفی‌جات، سیب زمین، پیاز و علوفه	منطقه شمال و جنوب شرق و مرکز استان
۵	تولید و فرآوری گیاهان دارویی	منطقه شمال و جنوب شرق و مرکز استان
۶	رسته بسته بندی محصولات کشاورزی و شیلات	کل استان خوزستان
۷	حصیر، سواس و سایر محصولات سنتی، بافته شده از برگ نخل	منطقه جنوب و جنوب شرق و مرکز استان
۸	البسه محلی (عربی) - مردانه و زنانه	منطقه مرکز استان
۹	رسته تولید و فرآوری میگو	منطقه جنوب استان
۱۰	رسته تولید و فرآوری ماهی تن	منطقه جنوب استان
۱۱	رسته تولید و فرآوری انواع ماهی و سایر آبزیان	منطقه شمال و مرکز استان
۱۲	رسته تولید خدمات آموزشی غیر دولتی	استان خوزستان کل
۱۳	حمل و نقل باری و لجستیک	کل استان خوزستان
۱۴	خدمات بندری	منطقه جنوب استان
۱۵	کشتارگاه‌های صنعتی	منطقه شمال و مرکز استان
۱۶	تولید پوشاک و خدمات پوشاک	منطقه مرکز استان
۱۷	پرورش دام سبک و سنگین - سنتی، نیمه صنعتی و صنعتی	منطقه شمال و جنوب شرق و مرکز استان

استان	
منطقه جنوب استان	۱۸ تولید درب و پنجره و پروفیل PVC و UPVC
منطقه مرکز استان	۱۹ تولید مصنوعات چوبی از تفاله نیشکر MDF
کل استان خوزستان	۲۰ ICT، IT تولید نرم افزار و ارایه خدمات فناوری اطلاعات
منطقه شمال استان	۲۱ پرورش و فرآوری طیور
منطقه جنوب و مرکز استان	۲۲ ارایه خدمات فنی و مهندسی
منطقه شمال و جنوب شرق و مرکز استان	۲۳ تولید محصولات لبنی
استان	
منطقه مرکز استان	۲۴ تولید مصالح ساختمانی فلزی
کل استان خوزستان	۲۵ تولید و ساخت محصولات ساختمانی و خدمات ساختمانی
منطقه شمال و مرکز استان	۲۶ زنبورداری و صنایع وابسته
کل استان خوزستان	۲۷ گردشگری طبیعی، تاریخی و تفریحی
منطقه مرکز و جنوب استان	۲۸ صنایع تبدیلی در حوزه پتروشیمی

ماخذ-نتایج تحقیق

از آنجا که تمرکز بر همه رسته‌ها از نظر تامین منابع بودجه برای مداخله توسعه‌ای امکان‌پذیر نیست، در این بخش می‌کوشیم تا از طریق روش‌های کمی و کیفی به معرفی اولویت‌های کسب‌وکاری استان بپردازیم. فرایند اولویت‌بندی در ۳ گام اصلی انجام می‌شود:

گام اول، رتبه‌بندی رسته فعالیت‌های استان بر مبنای میزان اشتغال و درآمد است تا رسته‌های دارای بیشترین تعداد اشتغال و درآمد شناسایی شوند. در گام دوم، رسته‌های انتخاب شده، با توجه به شاخص‌ها و استانداردهای زیست‌محیطی و انرژی، اولویت‌بندی خواهند شد. در گام سوم، به‌منظور انتخاب رسته فعالیت‌های اصلی و محوری استان -که توسعه آن‌ها منجر به توسعه کل استان می‌شود- اولویت‌بندی بر مبنای روش ترکیب^۱ صورت خواهد پذیرفت. در تمام مراحل از معیارهای کمی و کیفی و شاخص‌هایی

۱. روش ترکیبی ارایه شده در این گزارش در بردارنده شاخص‌های اصلی توسعه اقتصاد منطقه‌ای و توسعه کسب‌وکار است که در ادبیات توسعه مورد استفاده قرار می‌گیرد.

استفاده خواهد شد که از طریق آمار و ارقام و داده‌های موجود (کمی) و مصاحبه و مشارکت نخبگان (کیفی) استخراج شده‌اند.

شکل ۱: سه گام اولویت‌بندی مورد استفاده در گزارش

۴-۳-۱- اولویت‌بندی بر اساس اشتغال و درآمد رسته

از آنجا که تحلیل وضعیت اشتغال و عوامل اثرگذار بر آن، یکی از اهداف اصلی این طرح شمرده می‌شود، ابتدا اولویت‌بندی از طریق دو شاخص تعداد شاغلین و میزان درآمد صورت می‌پذیرد؛ مزیت اصلی این مرحله آن است که رسته‌های کسب‌وکاری که دارای بیشترین اشتغال^۲ و درآمد^۳ هستند، شناسایی شده و مراحل تخصصی اولویت‌بندی بر روی آن‌ها انجام خواهد شد. در همین راستا ۱۰ رسته که عمده‌ی حجم اشتغال استان را به خود اختصاص داده‌اند، شناسایی شده است. این رسته‌ها حدود ۸۰ درصد اشتغال رسته‌های شناسایی شده استان را شامل می‌شوند.

۴-۳-۲- اولویت‌بندی بر اساس روش ترکیبی

در این قسمت به منظور تکمیل اولویت‌بندی رسته فعالیت‌های مشخص شده در دو بخش قبل، اولویت‌بندی بر مبنای شاخص‌های تأثیرگذار بر ایجاد اشتغال پایدار صورت خواهد پذیرفت که شامل

^۲. در ادبیات توسعه به منظور شناسایی مزیت‌های اقتصادی یک منطقه، به تجمع‌های جغرافیایی یک کسب‌وکار، توجه می‌شود؛ زیرا وجود مزیت‌های طبیعی و یا بعضاً غیرطبیعی در یک منطقه کسب‌وکارهایی را شکل می‌دهد که قابل تکرارند. این تکرار پذیری در نهایت منجر به شکل‌گیری یک تمرکز جغرافیایی شده که درصد بالایی از اشتغال منطقه را در خود جای می‌دهد؛ بنابراین شاخص میزان اشتغال (فارغ از صنایع بزرگ) شاخص موثری در شناسایی کسب‌وکارهای محوری در استان است.

^۳. از طرف دیگر یک کسب‌وکار مناسب باید دارای درآمد کافی برای شاغلان آن باشد تا از یک طرف برای فعالان فعلی، یک شغل پایدار به حساب آید و از طرف دیگر تمایل برای جویندگان کار برای اشتغال در آن ایجاد شود؛ لذا معیار دوم که می‌تواند در فقرزدایی از منطقه نیز تأثیرگذار باشد معیار درآمد هست.

شاخص‌های روابط اثرگذار پایین‌دستی-بالادستی، اثرگذاری‌های چندلایه کسب‌وکاری، سنجش وضعیت اشتغال، گروه‌های هدف اشتغال، رقابت‌پذیری، قابلیت ارتقا، اثرات مداخله توسعه‌ای و ظرفیت توسعه یافتگی هر یک از رسته کسب‌وکارها می‌شود. جدول زیر، معیارها و زیر معیارهای اولویت‌بندی را نشان می‌دهد.

جدول ۸: مجموعه شاخص‌های ترکیبی استفاده‌شده جهت اولویت‌بندی

رسته فعالیت‌های استان خوزستان

عوامل	معیارها
روابط بین رسته‌ای	روابط اثرگذاری اشتغال بالادستی و پایین دستی
	اثر متقابل (Compositional)
اندازه، ارتباط	تعداد بنگاه‌ها
	تعداد نیروی کار شاغل
	کل درآمد سالانه
	ارزش صادرات سالانه
	تعداد جوانان تحصیل کرده درگیر
	تعداد زنان درگیر
	تعداد معلولین درگیر
	مزیت طبیعی ((امتیاز ۱)، عمومی (امتیاز ۳)، منحصر به فرد (امتیاز ۵))
مزیت رقابتی	سهم بازار
	حجم تقاضای مؤثر بالفعل
	تمایز
	ارتقا (امتیاز ۵)، تغییر فعالیت (امتیاز ۳)، بقاء (امتیاز ۱)
پتانسیل ارتقا کار	جذابیت سرمایه‌گذاری
	سرمایه اجتماعی رسته
میزان توسعه‌پذیری رسته	رابطه بین نهادی دستگاه‌های متولی توسعه مرتبط با رسته
	رابطه بین تشکلهای مرتبط با رسته
	تعداد شبکه‌های همکاری شکل گرفته
	قابلیت افزایش درآمد
	قابلیت ایجاد شغل
تأثیر مداخله	پتانسیل کسب بازارهای جدید

ماخذ-نتایج تحقیق

به منظور روشن شدن بحث و تشریح عوامل اشاره شده در جدول فوق، هر یک مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد:

الف - روابط بین رسته‌ای

از آنجا که برخی از رسته فعالیت کسب‌وکاری اصلی بر سایر رسته فعالیت‌های استان تأثیرگذار است، ضرورت دارد روابط اثرگذاری بین آن‌ها ارزیابی و تحلیل شود تا امکان طراحی و تدوین برنامه‌های توسعه به شکلی کارا و اثربخش فراهم آید. این نوع تحلیل از آن جهت اهمیت دارد که در صورت شناسایی زنجیره ارزش رسته فعالیت مورد نظر و نحوه اثرگذاری آن بر زنجیره ارزش سایر رسته‌ها، توسعه هدفمند رسته و در نهایت منطقه مورد بررسی را فراهم می‌آورد. از این رو، درک و کشف چنین روابطی به منظور توسعه پایدار و هدفمند استان بسیار اهمیت دارد.

ب - اندازه و ارتباط بنگاه‌ها - اشتغال

همان‌طور که در دینامیک اشتغال نیز دیدیم، اشتغال در استان خوزستان بر روی صنایع (نفت، گاز، پتروشیمی) کشاورزی (محصولات استراتژیک ملی، خرما، شیلات) خدمات (حمل و نقل و بازرگانی و تجارت بندری، لجستیک) و گردشگری بنا شده است.

توسعه نیافتگی اقتصادی و کسب‌وکار زیر مجموعه‌های صنایع پتروشیمی، نفت و گاز و عدم تکمیل زنجیره فعالیت‌های صنایع تبدیلی در بخش کشاورزی و نیز مکانیزه نبودن بسیاری از خدمات در استان خوزستان سبب شده است تا اغلب کسب‌وکارها به صورت سنتی شکل بگیرند. آمارها نشان می‌دهد بیش از ۴۰ درصد نیروی کار استان در بخش دولتی و یا صنایع بزرگ فعالیت می‌کنند. این موضوع به منزله فعالیت شرکت‌های متعدد دولتی و بزرگ در بخش صنعت، خدمات و تولید محصولات کشاورزی است.

از سوی دیگر، به دلیل توسعه نیافتگی اکثر مشاغل صنعتی، کشاورزی و خدمات به نسبت محیط جغرافیایی و شرایط اقلیمی استان سبب شده است تا هر روز شاهد افزایش میزان مهاجرت مردم از روستاها به شهرها باشیم.

ج- مزیت رقابتی

شاخص مزیت رقابتی استان خوزستان به چهار زیرشاخص مزیت‌های طبیعی، سهم بازار، حجم تقاضای مؤثر بالفعل و تمایز تقسیم می‌شود. هر یک از این زیرشاخص‌ها به تفکیک رسته‌های اولویت‌دار استان به صورت مجزا اندازه‌گیری شده است.

د- مزیت طبیعی

استان خوزستان از جمله استان‌های حاصلخیز و زر خیز که ذخایر معدنی (نفت و گاز)، کشور است از سطح قابل توجه کشت (۷۵ درصد مساحت زمین‌های استان)، آب و هوای (معتدل و گرمسیری) و سایر شرایط مستعد برای زراعت و باغداری را دارد. تولید و فرآوری خرما، نیشکر، سیب‌زمینی، دانه‌های روغنی، صیفی‌جات و میوه‌های فصلی پرتقال و نارنگی و پرورش دام (سبک و سنگین) به عنوان رسته فعالیت‌های محوری این حوزه است و از مزیت‌های کشاورزی موجود در استان بهره می‌برند، اما نوع استفاده از منابع طبیعی در این رسته‌ها به صورت غیرکارآمد و مدیریت نشده (غیرژنریک) است و بروز بحران در برخی منابع استان (مانند آب و خاک) را به دنبال داشته است. از سوی دیگر، مسیرجاده ترانزیت بنادر جنوبی (بندر امام خمینی، خرمشهر و آبادان)، سایت‌های متعدد پتروشیمی، هم‌جواری با کشور عراق و کشورهای حاشیه خلیج فارس و نیز دسترسی به آبهای آزاد باعث شده است تا رسته فعالیت‌های تجارت و ترانزیت ایجاد شود و با استفاده از این مزیت، بخش قابل توجهی از اشتغال منطقه را در خود جای دهند.

ه- پتانسیل ارتقا کار

توسعه رسته فعالیت‌های استان خوزستان در کنار سایر عوامل، عموماً به سه طریق اتفاق می‌افتد:

حالت اول: در برخی از موارد بقای رسته در شرایط فعلی، ادامه فعالیت به همان صورتی است که تا کنون انجام می‌شده است. به عنوان مثال، رسته فرآوری خرما به دلیل اشتغال و ساختار سنتی، کمتر امکان توسعه و تغییر روش تولید را دارد لذا مسیر توسعه آن عمدتاً در گرو توسعه بازاریابی و فروش محصول است در حالی است که سایر رسته فعالیت‌های استان قابلیت توسعه‌پذیری از منظر ارتقا و تغییر را دارند.

حالت دوم معطوف به تغییر وضعیت فعلی رسته به سایر رسته‌های کسب‌وکاری است. به عنوان مثال، وضعیت فعلی تولید پوشاک استان به گونه‌ای است که بنگاه‌های شکل گرفته در آن به صورت سنتی اقدام به تولید می‌نمایند و در حال حاضر به دلیل عدم کشش بازار، فعالیت آن‌ها غیرتجاری است. فعالیت در این

رسته کسب و کاری با شرایط فعلی صرفه اقتصادی ندارد و باید متناسب با نیازهای مردم منطقه تغییر پیدا کند. این رسته کسب و کاری می‌تواند با تغییر در نوع سفارش پذیری، تولید و عرضه و یا ارتباط با برندهای شناخته شده امکان توسعه خود را مهیا سازد و یا به حضور در بازارهای خارجی به توسعه تولیدات رسته اقدام نمایند.

حالت سوم بیانگر ارتقاء وضعیت فعلی محصولات و یا خدمات است و بخش عمده‌ای از رسته فعالیت‌های استان را در بر می‌گیرد. رسته فعالیت‌های گردشگری، خدمات فناوری اطلاعات و تولید نرم‌افزار، محصولات کشاورزی و لجستیک به دلیل استفاده مناسب از مزیت‌های طبیعی و غیرطبیعی استان قابلیت ارتقا و توسعه را دارند. در صورت مداخله توسعه در این بخش‌ها، امکان رشد اشتغال و توسعه آنها مهیا است و می‌تواند به توسعه کل استان منجر شود.

و- اثرات مداخله

از دیگر شاخص‌های مهم در اولویت‌بندی رسته فعالیت‌های منتخب استان خوزستان، اثرات ناشی از مداخله اقدامات توسعه‌ای است. زیر شاخص‌های اصلی این شاخص مواردی از جمله: قابلیت افزایش درآمد، امکان ایجاد اشتغال برای گروه‌های هدف و قابلیت ورود به بازارهای کشف نشده را شامل می‌شود. هر یک از این موارد به تفکیک رسته فعالیت‌های کسب و کاری، مورد ارزیابی و مقایسه قرار گرفته است.

در مورد توسعه رسته فعالیت‌های معرفی شده در استان می‌توان گفت که رسته فعالیت‌های بسته‌بندی، سیلات و آبزیان، فناوری اطلاعات، لجستیک و حمل‌ونقل باری، و محصولات نیشکر با توجه به ظرفیت رشد در بازارهای هدف، قابلیت بالایی در ایجاد ارزش افزوده و کسب درآمد دارند که به تبع آن، قابلیت توسعه اشتغال‌های مستقیم و غیر مستقیم در این رسته‌ها زیاد است.

رسته فعالیت‌های فناوری اطلاعات، تجارت و لجستیک، تولید نیشکر و سیلات استان به واسطه رابطه تنگاتنگ با سایر رسته فعالیت‌های استان، بیشترین اثر گذاری را بر زیر شاخص‌های معرفی شده دارد. ظرفیت‌های نهادی و سازمانی این استان نیز دارای بیشترین قابلیت همکاری برای توسعه این رسته‌ها است. در واقع، رسته فعالیت‌هایی که بر پایه مزیت‌های استان شکل گرفته‌اند شرایط مہیاتری برای توسعه دارند.

ز- ظرفیت توسعه پذیری رسته فعالیت

این شاخص به عنوان آخرین شاخص اولویت بندی رسته فعالیت های استانی، بیانگر ظرفیت توسعه پذیری رسته فعالیت مورد نظر خواهد بود. در این راستا، از زیر شاخص هایی همچون سرمایه اجتماعی، ارتباط بین نهادها و دستگاه های متولی و رابطه بین تشکلهای اقتصادی مربوط به رسته برای تحلیل ظرفیت توسعه پذیری هر رسته استفاده شده است. به عنوان مثال، رسته فعالیت فرآوری خرما و شیلات، گردشگری و فناوری اطلاعات استان ظرفیت بالایی به لحاظ توسعه پذیری در استان دارند. مطالعات میدانی و انجام مصاحبه های متعدد با خبرگان این حوزه ها نشان می دهد، سرمایه اجتماعی حاکم بر رسته های کسب و کاری دانش محور استان خوزستان نسبت به سایر حوزه های اقتصادی بیشتر است. این امر، امکان توسعه ساختار آن کسب و کار را مهیا ساخته است. علاوه بر این، فناوری اطلاعات به دلیل قابلیت به کارگیری در سایر رسته ها، جذابیت بیشتری برای سرمایه گذاری دارد.

۴-۴- جمع بندی و معرفی اولویت های نهایی کسب و کار استان خوزستان

با توجه به گستردگی منابع و مزیت های موجود و تنوع کسب و کارهای شکل گرفته در استان خوزستان، مزیت های اصلی استان با وجود منابع طبیعی، اقلیمی، آب و هوایی و با در نظر گرفتن صنعت نفت و گاز و بنادر استان و نیز کشاورزی بسیار گسترده و همسایه بودن با کشور عراق و حاشیه خلیج فارس (دسترسی به آبهای آزاد) موجب شکل گیری اقتصاد بر پایه صنعت، خدمات بازرگانی و کشاورزی شده است. تحلیل های میدانی نشان می دهد به دلیل عدم توسعه یافتگی عمده مشاغل، به صورت غیررسمی فعالیت می نمایند و شبکه های نامتعارف و بعضاً مضر اقتصادی، در آن شکل گرفته است. مزیت های اصلی استان سبب شده که چندین رسته کسب و کاری در منطقه تشکیل شوند و حجم زیادی از اشتغال استان را در خود جای دهند. رسته فعالیت های: صنایع نفت و گاز، توسعه نیشکر، شیلات، خدمات بازرگانی و حمل و نقل و لجستیک، تولید پوشاک و تولید نرم افزار و ارایه خدمات فناوری اطلاعات و در بخش عمده ای از استان فرآوری خرما و رسته گردشگری در زمره مهم ترین رسته های کسب و کاری استان هستند.

فصل پنجم

بررسی و شناسایی سمت عرضه نیروی کار استان

۵-۱-مقدمه

در این فصل ساختار مهارت در مناطق ۴ گانه استان و همچنین ویژگی‌های بیکاران هر کدام از مناطق استان مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد. با توجه به محدودیت آمار در دسترس، آمار بیکاران و خصوصیات آنها بر اساس جنس، گروه سنی و سطح سواد بر اساس سرشماری نفوس و مسکن سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ استخراج گردید. برای تدوین سیاست‌های فعال بازار کار در کوتاه مدت، به آمار بیکاران سال ۱۳۹۸ و خصوصیات آنها و برای میان مدت؛ به آمار بیکاران سه سال پس از آن (سه سال، پراکسی‌ای میان مدت در نظر گرفته شده است)، یعنی تا سال ۱۴۰۱ نیاز بود. بدین منظور، آمار بیکاران سال‌های ۱۳۹۸ و ۱۴۰۱ با توجه به روند دوره زمانی ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ و در نظر گرفتن تعدیلات نظرات کارشناسی در مورد آمار افراد حین تحصیل که احتمالاً در سال ۱۳۹۸ یا ۱۴۰۱ فارغ‌التحصیل می‌شوند، برآورد شده است.^۴ سپس، بر اساس برآورد آمار بیکاران برای این دو سال سیاست‌های فعال بازار کار متناسب تدوین خواهد شد.

نظر به این که برای تدوین سیاست‌های فعال بازار کار لازم است نسبت گروه‌های مختلف بیکاران برای سیاستگذار مشخص شود لذا این نسبت‌ها برای سال‌های مورد نظر برآورد خواهد شد و تحلیل هر یک برای هر منطقه ارایه خواهد گردید.

^۴. داده‌های آماری علاوه بر منابع رسمی منتشر شده ملی و استانی، از منابع آماری دستگاه‌های زیر نیز استخراج شده است: اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی استان خوزستان، اتاق اصناف استان خوزستان. اداره کل هماهنگی امور اقتصادی و بین‌الملل خوزستان، اداره کل صنعت، معدن و تجارت استان خوزستان، اداره کل جهاد کشاورزی استان خوزستان، اداره کل فنی و حرفه‌ای استان خوزستان، اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان خوزستان.

۵-۲- تحلیل ویژگی‌های بیکاران منطقه شمال استان خوزستان (منطقه ۱)

برآورد آمار بیکاران منطقه ۱ استان، بر حسب جنس، گروه سنی، سطح سواد برای سال‌های ۱۳۹۸ و ۱۴۰۱ به ترتیب؛ در جدول ۹ و جدول ۱۰ ارائه شده است.

جدول ۹: نسبت گروه‌های بیکاران به کل بیکاران منطقه ۱ استان در سال ۱۳۹۸				
جنس	گروه سنی	درصد	سطح سواد	درصد
مرد	۱۰ساله و بیش‌تر	۶۸.۴۵	-	-
زن	۱۰ساله و بیش‌تر	۳۱.۶۶	-	-
مرد و زن	۱۰-۱۴ ساله	۰.۰۰	زیر دیپلم	۲۸.۱
	۱۵-۲۴ ساله	۴۲.۱۶	دیپلم و پیش دانشگاهی	۳۰.۱
	۲۵-۲۹ ساله	۳۸.۶۷	عالی	۳۸.۹
	۳۰ساله و بیش‌تر	۱۹.۱۷	بی سواد	۲.۹
مرد	۱۰-۱۴ ساله	۰.۰۱	زیر دیپلم	۳۸.۰
	۱۵-۲۴ ساله	۴۶.۹۲	دیپلم و پیش دانشگاهی	۳۰.۵
	۲۵-۲۹ ساله	۳۹.۳۲	عالی	۲۸.۴
	۳۰ساله و بیش‌تر	۱۳.۷۵	بی سواد	۳.۱
زن	۱۰-۱۴ ساله	۰.۰۸	زیر دیپلم	۳.۸
	۱۵-۲۴ ساله	۳۱.۶۲	دیپلم و پیش دانشگاهی	۲۸.۸
	۲۵-۲۹ ساله	۳۷.۱۲	عالی	۶۳.۹
	۳۰ساله و بیش‌تر	۳۱.۱۸	بی سواد	۳.۴

منبع: محاسبات پژوهش

جدول ۱۰: نسبت گروه‌های بیکاران به کل بیکاران منطقه ۱ استان در سال ۱۴۰۱				
جنس	گروه سنی	درصد	سطح سواد	درصد
مرد	۱۰ساله و بیش‌تر	۶۴.۹۵	-	-
زن	۱۰ساله و بیش‌تر	۳۵.۲۵	-	-
مرد و زن	۱۰-۱۴ ساله	۰.۰۲	زیر دیپلم	۱۷.۴
	۱۵-۲۴ ساله	۴۳.۳۷	دیپلم و پیش دانشگاهی	۲۵.۸
	۲۵-۲۹ ساله	۴۱.۳۵	عالی	۴۵.۴
	۳۰ساله و بیش‌تر	۱۵.۲۷	بی سواد	۱.۴
مرد	۱۰-۱۴ ساله	۰.۳۳	زیر دیپلم	۲۸.۹
	۱۵-۲۴ ساله	۴۹.۹۱	دیپلم و پیش دانشگاهی	۳۶.۴
	۲۵-۲۹ ساله	۴۳.۴۱	عالی	۳۳.۳
	۳۰ساله و بیش‌تر	۶.۳۵	بی سواد	۱.۴
زن	۱۰-۱۴ ساله	۰.۴۳	زیر دیپلم	۰.۵
	۱۵-۲۴ ساله	۳۰.۰۸	دیپلم و پیش دانشگاهی	۲۴.۶
	۲۵-۲۹ ساله	۲۷.۷۴	عالی	۷۱.۸
	۳۰ساله و بیش‌تر	۳۱.۷۵	بی سواد	۳.۱

منبع: محاسبات پژوهش

با توجه به نسبت‌های برآورد شده بیکاری در منطقه ۱ استان خوزستان، از کل بیکاران سال ۱۳۹۸ سهم زنان ۳۲ درصد و مردان ۶۸ درصد است. انتظار می‌رود در سال ۱۴۰۱ این نسبت برای زنان افزایش یابد و به ۳۵ درصد برسد. لذا رفته رفته بیکاری زنان نیز از اهمیت بالایی برخوردار می‌گردد.

۵-۲-۱- مهمترین ویژگی‌های سمت عرضه نیروی کار استان خوزستان

الف- سال ۱۳۹۸:

گروه‌های سنی بیکار عبارتند از: گروه سنی ۱۵-۲۴ ساله با نسبت ۴۲ درصد و گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله با نسبت ۳۷ درصد.

سطح تحصیلات بیکار عبارتند از: گروه با تحصیلات عالی با نسبت ۳۹ درصد و گروه دیپلم و پیش دانشگاهی با نسبت ۳۰ درصد.

گروه سنی بیکار در مردان شامل: گروه سنی ۱۵-۲۴ ساله با نسبت ۴۵ درصد و گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله با نسبت ۳۹ درصد.

گروه سطح سواد بیکار در مردان عبارتند از: گروه با تحصیلات زیر دیپلم با نسبت ۳۸ درصد و گروه با تحصیلات دیپلم و پیش دانشگاهی با نسبت ۳۰ درصد.

گروه سنی بیکار در زنان شامل: گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله با نسبت ۳۷ درصد و گروه سنی ۱۵-۲۴ ساله با نسبت ۳۲ درصد.

گروه سطح سواد بیکار در زنان عبارتند از: گروه با تحصیلات عالی با نسبت ۶۴ درصد و گروه با تحصیلات دیپلم و پیش دانشگاهی با نسبت ۲۹ درصد.

ب- سال ۱۴۰۱:

گروه‌های سنی بیکار عبارتند از: گروه سنی ۱۵-۲۴ ساله با نسبت ۴۳ درصد و گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله با نسبت ۴۱ درصد.

سطح تحصیلات بیکار عبارتند از: گروه با تحصیلات عالی با نسبت ۴۵ درصد و گروه دیپلم و پیش دانشگاهی با نسبت ۳۶ درصد.

گروه سنی بیکار در مردان شامل: گروه سنی ۱۵-۲۴ ساله با نسبت ۵۰ درصد و گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله با نسبت ۴۳ درصد.

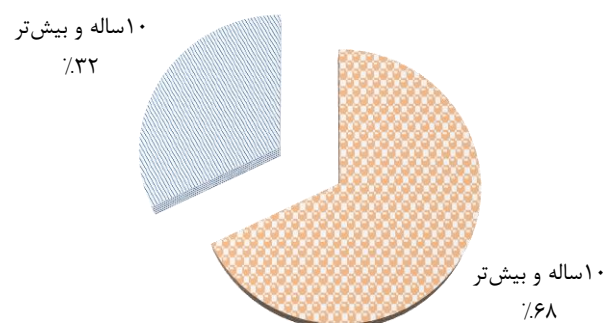
گروه سطح سواد بیکار در مردان عبارتند از: گروه با تحصیلات دیپلم و پیش دانشگاهی با نسبت ۳۶ درصد و با تحصیلات عالی ۳۳ درصد.

گروه سنی بیکار در زنان شامل: گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله با نسبت ۳۸ درصد و گروه سنی ۱۵-۲۴ ساله با نسبت ۳۰ درصد.

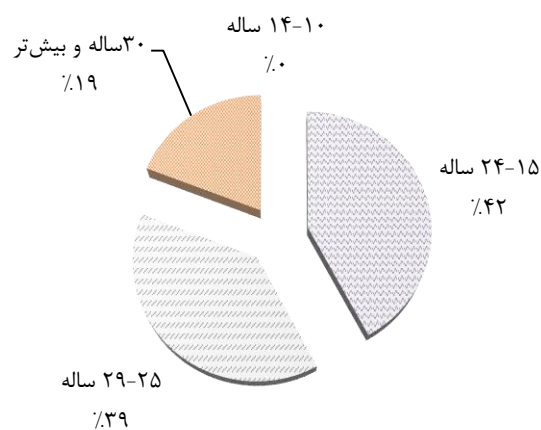
گروه سطح سواد بیکار در زنان عبارتند از: گروه با تحصیلات عالی با نسبت ۷۲ درصد و گروه با تحصیلات دیپلم و پیش دانشگاهی با نسبت ۲۵ درصد.

نمودار ۱ تا نمودار ۷؛ سهم بیکاران گروه‌ها بر حسب جنس، سن و سطح سواد را نسبت به کل بیکاران، برای سال ۱۳۹۸ نشان می‌دهد. نمودار ۸ تا نمودار ۱۴؛ نیز بیانگر سهم بیکاران گروه‌ها بر حسب جنس، سن و سطح سواد نسبت به کل بیکاران، برای سال ۱۴۰۱ را منعکس می‌سازد. نتایج نموداری آنچه که در بالا اشاره شد در ذیل ارایه شده است.

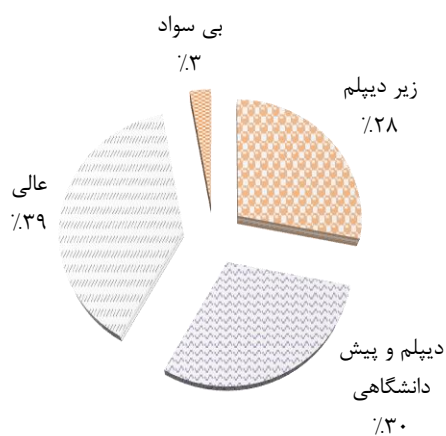
نمودار ۱: نسبت مردان و زنان به بیکاران در سال ۱۳۹۸ (درصد) - منطقه ۱ استان

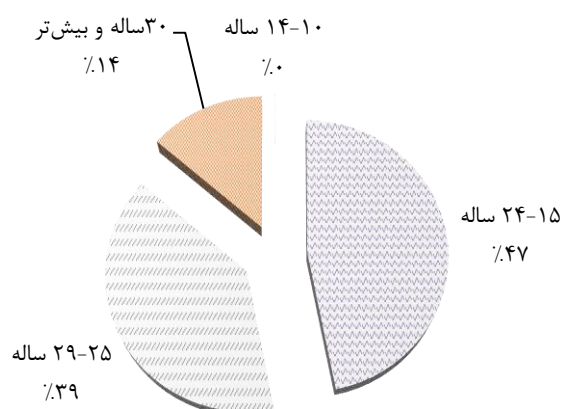
نمودار ۲: نسبت گروه‌های سنی به بیکاران سال ۱۳۹۸ (درصد) - منطقه ۱ استان

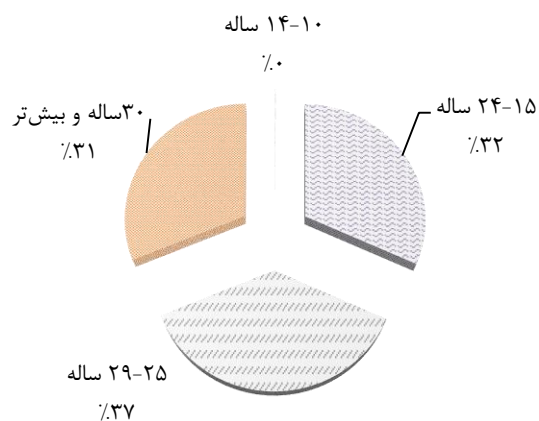
نمودار ۳: نسبت سطح سواد به بیکاران سال ۱۳۹۸ (درصد) - منطقه ۱ استان

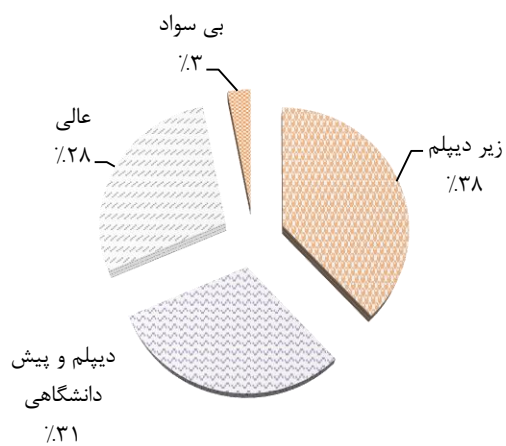
نمودار ۴: نسبت گروه سنی در مردان بیکار سال ۱۳۹۸ (درصد) - منطقه ۱ استان

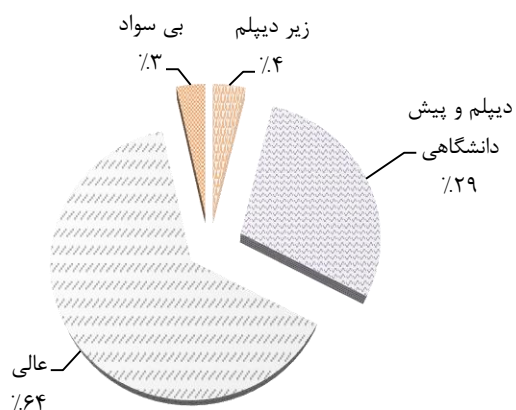
نمودار ۵: نسبت گروه سنی در زنان بیکار سال ۱۳۹۸ (درصد) - منطقه ۱ استان

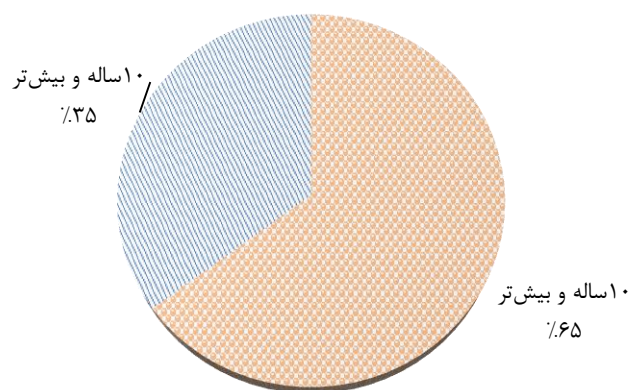
نمودار ۶: نسبت سطح سواد در مردان بیکار سال ۱۳۹۸ (درصد) - منطقه ۱ استان

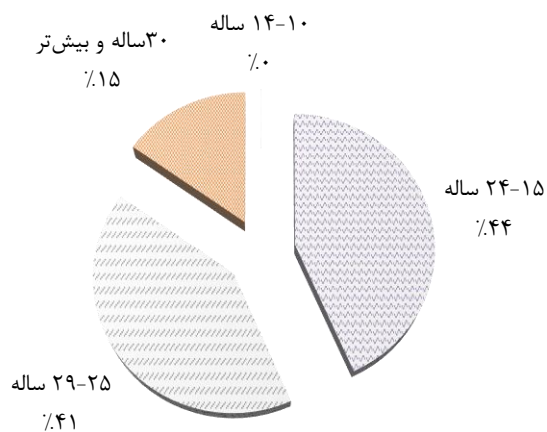
نمودار ۷: نسبت سطح سواد در زنان بیکار سال ۱۳۹۸ (درصد) منطقه ۱ استان

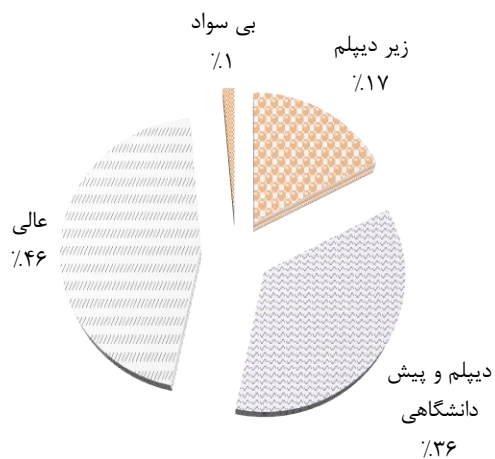
نمودار ۸: نسبت مردان و زنان به بیکاران سال ۱۴۰۱ (درصد) منطقه ۱ استان

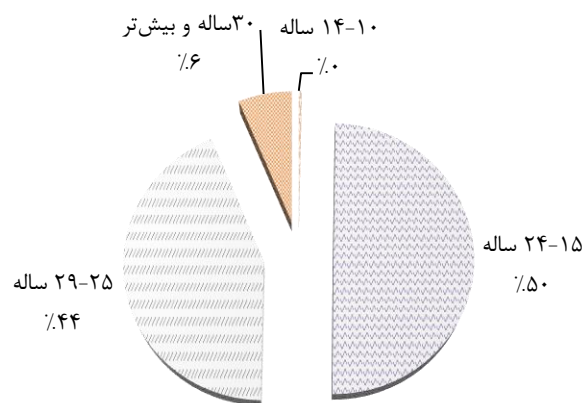
نمودار ۹: نسبت گروه های سنی به بیکاران سال ۱۴۰۱ (درصد) منطقه ۱ استان

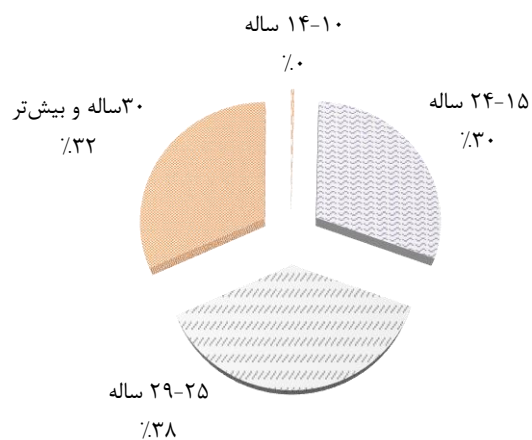
نمودار ۱۰: نسبت سطح سواد به بیکاران سال ۱۴۰۱ (درصد) منطقه ۱ استان

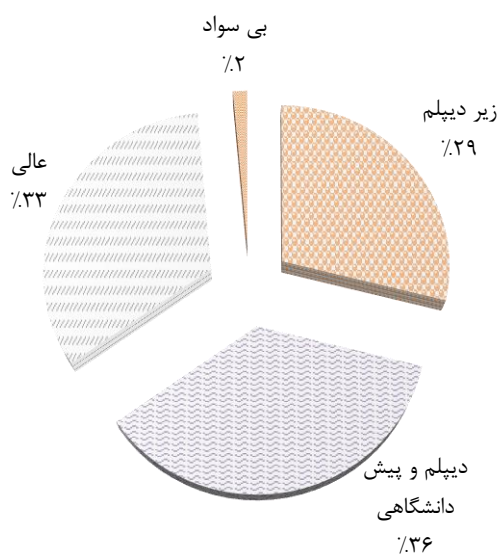
نمودار ۱۱: نسبت گروه سنی در مردان بیکار سال ۱۴۰۱ (درصد) منطقه ۱ استان

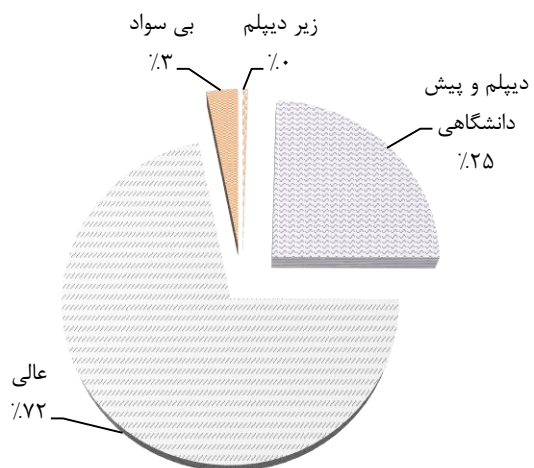
نمودار ۱۲: نسبت گروه سنی در زنان بیکار سال ۱۴۰۱ (درصد) منطقه ۱ استان

نمودار ۱۳: نسبت سطح سواد در مردان بیکار سال ۱۴۰۱ (درصد) منطقه ۱ استان

نمودار ۱۴: نسبت سطح سواد در زنان بیکار سال ۱۴۰۱ (درصد) منطقه ۱ استان

ماخذ-نتایج تحقیق

۵-۳- تحلیل ویژگی‌های بیکاران منطقه مرکزی استان (منطقه ۲)

برآورد آمار بیکاران منطقه ۲ استان، بر حسب جنس، گروه سنی، سطح سواد برای سال‌های ۱۳۹۸ و ۱۴۰۱ به ترتیب در جدول ۱۱ و جدول ۱۲ آورده شده است.

جدول ۱۱: نسبت گروه‌های بیکاران به کل بیکاران منطقه ۲ استان در سال ۱۳۹۸					جدول ۱۲: نسبت گروه‌های بیکاران به کل بیکاران منطقه ۲ استان در سال ۱۴۰۱				
جنس	گروه سنی	درصد	سطح سواد	درصد	جنس	گروه سنی	درصد	سطح سواد	درصد
مرد	۱۰ ساله و بیش‌تر	۶۶.۰۹	-		مرد	۱۰ ساله و بیش‌تر	۶۳.۰۳	-	
زن	۱۰ ساله و بیش‌تر	۳۳.۹۱	-		زن	۱۰ ساله و بیش‌تر	۳۶.۹۷	-	
مرد و زن	۱۰-۱۴ ساله	۰.۰۵	زیر دیپلم	۱۹.۸	مرد و زن	۱۰-۱۴ ساله	۰.۰۷	زیر دیپلم	۹.۲
	۱۵-۲۴ ساله	۳۹.۳۹	دیپلم و پیش دانشگاهی	۳۸.۲		۱۵-۲۴ ساله	۳۹.۹۹	دیپلم و پیش دانشگاهی	۴۵.۵
	۲۵-۲۹ ساله	۳۸.۳۶	عالی	۳۸.۵		۲۵-۲۹ ساله	۴۰.۵۱	عالی	۴۳.۲
	۳۰ ساله و بیش‌تر	۲۲.۲۰	بی سواد	۲.۵		۳۰ ساله و بیش‌تر	۱۹.۴۳	بی سواد	۲.۲
مرد	۱۰-۱۴ ساله	۰.۰۶	زیر دیپلم	۲۷.۹	مرد	۱۰-۱۴ ساله	۰.۵۰	زیر دیپلم	۱۸.۰
	۱۵-۲۴ ساله	۴۴.۴۰	دیپلم و پیش دانشگاهی	۴۱.۰		۱۵-۲۴ ساله	۴۶.۲۲	دیپلم و پیش دانشگاهی	۴۸.۹
	۲۵-۲۹ ساله	۳۸.۵۶	عالی	۲۷.۱		۲۵-۲۹ ساله	۴۲.۰۹	عالی	۳۰.۸
	۳۰ ساله و بیش‌تر	۱۶.۹۹	بی سواد	۳.۹		۳۰ ساله و بیش‌تر	۱۱.۱۹	بی سواد	۲.۴
زن	۱۰-۱۴ ساله	۰.۱۵	زیر دیپلم	۴.۳	زن	۱۰-۱۴ ساله	۰.۵۴	زیر دیپلم	۰.۰
	۱۵-۲۴ ساله	۲۹.۵۱	دیپلم و پیش دانشگاهی	۳۱.۵		۱۵-۲۴ ساله	۲۸.۱۶	دیپلم و پیش دانشگاهی	۳۲.۲
	۲۵-۲۹ ساله	۳۷.۹۸	عالی	۶۰.۵		۲۵-۲۹ ساله	۳۸.۲۳	عالی	۶۳.۸
	۳۰ ساله و بیش‌تر	۳۲.۳۶	بی سواد	۳.۷		۳۰ ساله و بیش‌تر	۳۳.۰۸	بی سواد	۳.۹

منبع: محاسبات پژوهش

منبع: محاسبات پژوهش

با توجه به نسبت‌های برآورد بیکاری در منطقه ۲ استان، از کل بیکاران سال ۱۳۹۸ سهم زنان ۳۴ درصد و مردان ۶۶ درصد است. انتظار می‌رود در سال ۱۴۰۱ این نسبت برای زنان افزایش یابد و به ۳۷ درصد برسد. لذا رفته رفته در منطقه ۲ بیکاری زنان نیز از اهمیت بالایی برخوردار می‌گردد.

۵-۳-۱- مهمترین ویژگی‌های سمت عرضه نیروی کار استان خوزستان

الف- سال ۱۳۹۸:

گروه‌های سنی بیکار عبارتند از: گروه سنی ۱۵-۲۴ ساله با نسبت ۳۹ درصد و گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله با نسبت ۳۸ درصد.

سطح تحصیلات بیکاران عبارتند از: گروه با تحصیلات عالی با نسبت ۳۸.۵ درصد و گروه دیپلم و پیش دانشگاهی با نسبت ۲.۳۸ درصد.

گروه سنی بیکاری در مردان شامل: گروه سنی ۱۵-۲۴ ساله با نسبت ۴۴ درصد و گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله با نسبت ۳۹ درصد.

گروه سطح سواد بیکاری در مردان عبارتند از: گروه با تحصیلات دیپلم و پیش دانشگاهی با نسبت ۴۱ درصد و گروه با تحصیلات زیر دیپلم با نسبت ۲۸ درصد.

گروه سنی بیکار در زنان شامل: گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله با نسبت ۳۸ درصد و گروه سنی بالاتر از ۳۰ ساله با نسبت ۳۲ درصد.

گروه سطح سواد بیکار در زنان عبارتند از: گروه با تحصیلات عالی با نسبت ۶۰.۵ درصد و گروه با تحصیلات دیپلم و پیش دانشگاهی با نسبت ۳۱.۵ درصد.

ب- سال ۱۴۰۱:

گروه‌های سنی بیکار عبارتند از: گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله با نسبت ۴۱ درصد و گروه سنی ۱۵-۲۴ ساله با نسبت ۴۰ درصد.

سطح تحصیلات بیکاران عبارتند از: گروه دیپلم و پیش دانشگاهی با نسبت ۵.۴۵ درصد و گروه با تحصیلات عالی با نسبت ۴۳ درصد.

گروه سنی بیکار در مردان شامل: گروه سنی ۱۵-۲۴ ساله با نسبت ۴۶ درصد و گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله با نسبت ۴۲ درصد.

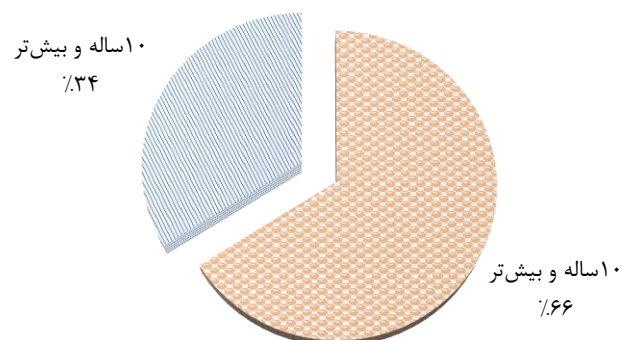
گروه سطح سواد بیکاران در مردان عبارتند از: گروه با تحصیلات دیپلم و پیش دانشگاهی با نسبت ۴۹ درصد و با تحصیلات عالی ۳۱ درصد.

گروه سنی بیکار در زنان شامل: گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله با نسبت ۳۸ درصد و گروه سنی ۳۰ ساله و بیشتر، با نسبت ۳۳ درصد.

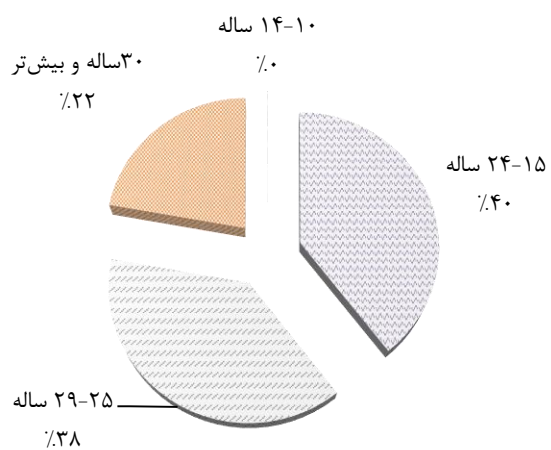
گروه سطح سواد بیکاران در زنان عبارتند از: گروه با تحصیلات عالی با نسبت ۶۴ درصد و گروه با تحصیلات دیپلم و پیش دانشگاهی با نسبت ۳۲ درصد.

نمودار ۱۵ تا نمودار ۲۱؛ سهم بیکاران بر حسب جنس، سن و سطح سواد را نسبت به کل بیکاران، برای سال ۱۳۹۸ نشان می‌دهد. نمودار ۲۲ تا نمودار ۲۸؛ نیز بیانگر سهم بیکاران بر حسب جنس، سن و سطح سواد نسبت به کل بیکاران، برای سال ۱۴۰۱ را منعکس می‌سازد. نتایج نموداری آنچه که در بالا اشاره شد در ذیل ارایه شده است.

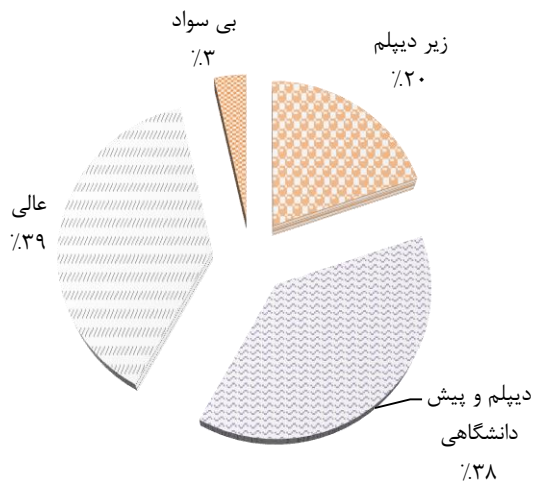
نمودار ۱۵: نسبت مردان و زنان به بیکاران سال ۱۳۹۸ (درصد) - منطقه ۲ استان

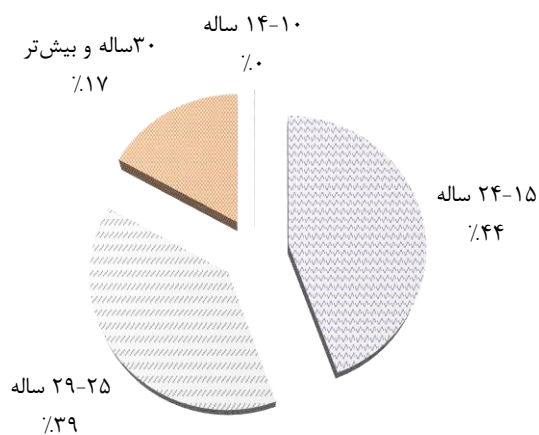
نمودار ۱۶: نسبت گروه های سنی به بیکاران سال ۱۳۹۸ (درصد) - منطقه ۲ استان

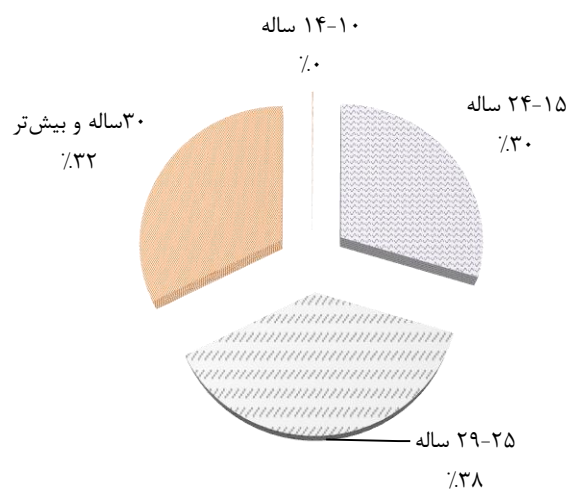
نمودار ۱۷: نسبت سطح سواد به بیکاران سال ۱۳۹۸ (درصد) - منطقه ۲ استان

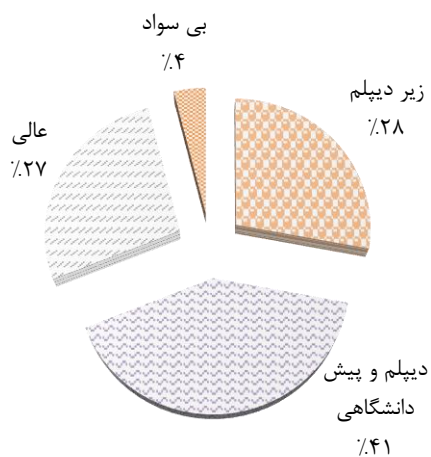
نمودار ۱۸: نسبت گروه سنی در مردان بیکار سال ۱۳۹۸ (درصد) - منطقه ۲ استان

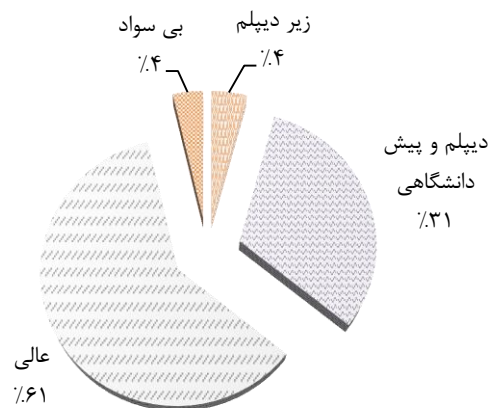
نمودار ۱۹: نسبت گروه سنی در زنان بیکار سال ۱۳۹۸ (درصد) - منطقه ۲ استان

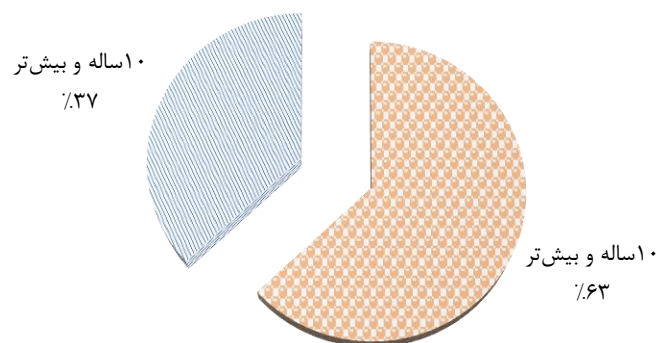
نمودار ۲۰: نسبت سطح سواد در مردان بیکار سال ۱۳۹۸ (درصد) - منطقه ۲ استان

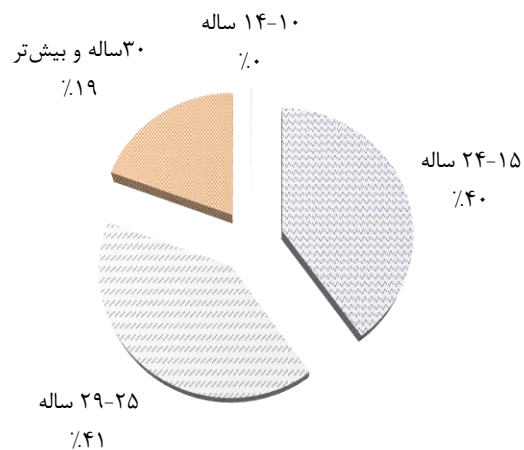
نمودار ۲۱: نسبت سطح سواد در زنان بیکار سال ۱۳۹۸ (درصد) - منطقه ۲ استان

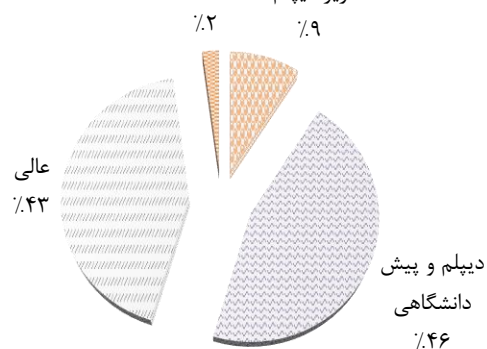
نمودار ۲۲: نسبت مردان و زنان به بیکاران سال ۱۴۰۱ (درصد) - منطقه ۲ استان

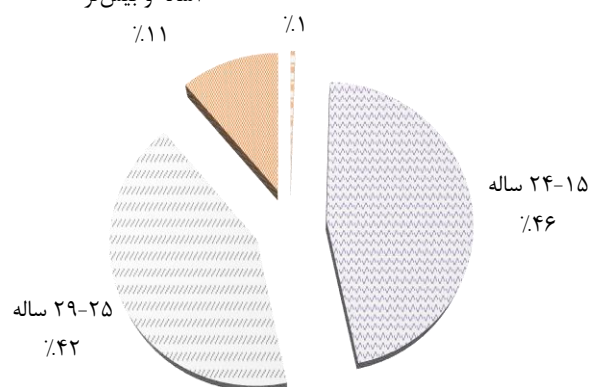
نمودار ۲۳: نسبت گروه های سنی به بیکاران سال ۱۴۰۱ (درصد) - منطقه ۲ استان

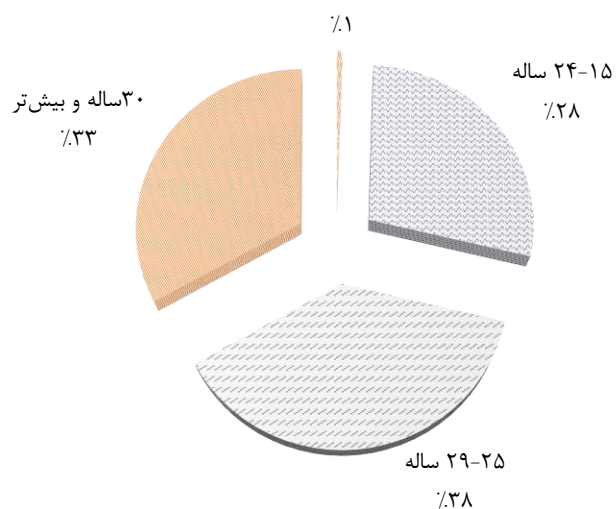
نمودار ۲۴: نسبت سطح سواد به بیکاران سال ۱۴۰۱ (درصد) - منطقه ۲ استان
زیر دیپلم بی سواد

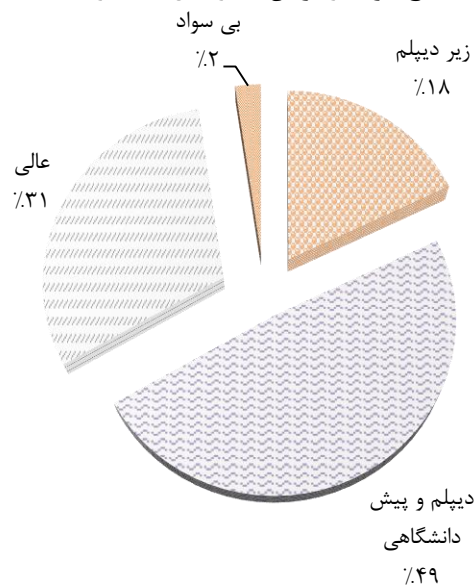
نمودار ۲۵: نسبت گروه سنی در مردان بیکار سال ۱۴۰۱ (درصد) - منطقه ۲ استان
۱۰-۱۴ ساله ۳۰ ساله و بیش تر

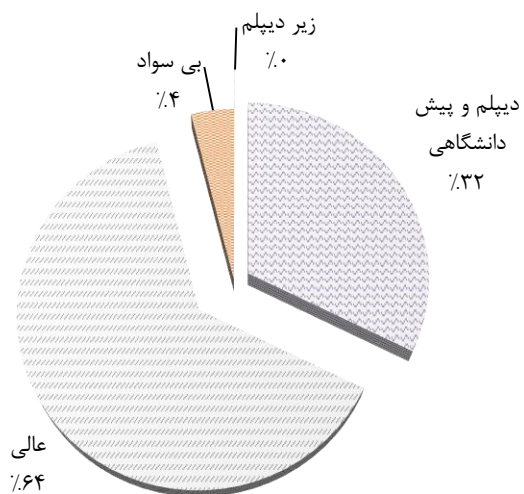
نمودار ۲۶: نسبت گروه سنی در زنان بیکار سال ۱۴۰۱ (درصد) - منطقه ۲ استان
۱۰-۱۴ ساله

نمودار ۲۷: نسبت سطح سواد در مردان بیکار سال ۱۴۰۱ (درصد) منطقه ۲ استان

نمودار ۲۸: نسبت سطح سواد در زنان بیکار سال ۱۴۰۱ (درصد) منطقه ۲ استان

ماخذ-نتایج تحقیق

۵-۴- تحلیل ویژگی‌های بیکاران منطقه جنوب استان خوزستان (منطقه ۳)

برآورد آماری بیکاران منطقه ۳ استان، بر حسب جنس، گروه سنی، سطح سواد برای سال‌های ۱۳۹۸ و ۱۴۰۱ به ترتیب در جدول ۱۳ و جدول ۱۴ آورده شده است.

جدول ۱۳: نسبت گروه‌های بیکاران به کل بیکاران منطقه ۳ استان در سال ۱۳۹۸				
جنس	گروه سنی	درصد	سطح سواد	درصد
مرد	۱۰ساله و بیش‌تر	۶۹.۲۱		
زن	۱۰ساله و بیش‌تر	۲۰.۷۹		
مرد و زن	۱۰-۱۴ ساله	۰.۰۱	زیر دیپلم	۳۵.۳
	۱۵-۲۴ ساله	۴۳.۵۴	دیپلم و پیش دانشگاهی	۳۱.۲
	۲۵-۲۹ ساله	۳۶.۵۰	عالی	۲۹.۱
	۳۰ساله و بیش‌تر	۱۹.۹۶	بی سواد	۴.۴
مرد	۱۰-۱۴ ساله	۰.۰۱	زیر دیپلم	۴۵.۱
	۱۵-۲۴ ساله	۴۸.۲۹	دیپلم و پیش دانشگاهی	۳۰.۹
	۲۵-۲۹ ساله	۳۶.۷۰	عالی	۱۹.۸
	۳۰ساله و بیش‌تر	۱۵.۰۰	بی سواد	۴.۲
زن	۱۰-۱۴ ساله	۰.۱۳	زیر دیپلم	۱۲.۲
	۱۵-۲۴ ساله	۳۲.۷۱	دیپلم و پیش دانشگاهی	۳۲.۱
	۲۵-۲۹ ساله	۳۶.۰۳	عالی	۴۹.۵
	۳۰ساله و بیش‌تر	۳۱.۱۲	بی سواد	۶.۳

منبع: محاسبات پژوهش ۷۵

جدول ۱۴: نسبت گروه‌های بیکاران به کل بیکاران منطقه ۳ استان در سال ۱۴۰۱				
جنس	گروه سنی	درصد	سطح سواد	درصد
مرد	۱۰ساله و بیش‌تر	۶۵.۷۴		
زن	۱۰ساله و بیش‌تر	۲۴.۲۶		
مرد و زن	۱۰-۱۴ ساله	۰.۰۵	زیر دیپلم	۲۶.۷
	۱۵-۲۴ ساله	۴۴.۴۶	دیپلم و پیش دانشگاهی	۳۷.۲
	۲۵-۲۹ ساله	۳۸.۷۴	عالی	۳۳.۰
	۳۰ساله و بیش‌تر	۱۶.۷۴	بی سواد	۲.۱
مرد	۱۰-۱۴ ساله	۰.۲۵	زیر دیپلم	۳۷.۷
	۱۵-۲۴ ساله	۵۰.۷۳	دیپلم و پیش دانشگاهی	۳۶.۸
	۲۵-۲۹ ساله	۴۰.۲۲	عالی	۲۲.۷
	۳۰ساله و بیش‌تر	۸.۸۰	بی سواد	۲.۷
زن	۱۰-۱۴ ساله	۰.۵۵	زیر دیپلم	۳.۵
	۱۵-۲۴ ساله	۳۱.۵۶	دیپلم و پیش دانشگاهی	۳۸.۱
	۲۵-۲۹ ساله	۳۶.۳۵	عالی	۵۱.۶
	۳۰ساله و بیش‌تر	۳۱.۵۴	بی سواد	۶.۹

منبع: محاسبات پژوهش

با توجه به نسبت‌های برآورد بیکاری در منطقه ۳ استان، از کل بیکاران سال ۱۳۹۸ سهم زنان ۳۱ درصد و مردان ۶۹ درصد است. انتظار می‌رود در سال ۱۴۰۱ این نسبت برای زنان افزایش یابد و به ۳۴ درصد برسد. لذا رفته رفته در منطقه ۳، بیکاری زنان نیز از اهمیت بالایی برخوردار می‌گردد.

۵-۴-۱- مهمترین ویژگی‌های سمت عرضه نیروی کار استان خوزستان

الف- سال ۱۳۹۸:

گروه‌های سنی بیکار عبارتند از: گروه سنی ۱۵-۲۴ ساله با نسبت ۴۴ درصد و گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله با نسبت ۳۶.۵ درصد.

سطح تحصیلات بیکار عبارتند از: گروه با تحصیلات زیر دیپلم با نسبت ۳۵ درصد و گروه دیپلم و پیش دانشگاهی با نسبت ۳۱ درصد.

گروه سنی بیکار در مردان شامل: گروه سنی ۱۵-۲۴ ساله با نسبت ۴۸ درصد و گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله با نسبت ۳۷ درصد.

گروه سطح سواد بیکار در مردان عبارتند از: گروه با تحصیلات زیر دیپلم با نسبت ۴۵ درصد و گروه با تحصیلات دیپلم و پیش دانشگاهی با نسبت ۳۱ درصد.

گروه سنی بیکار در زنان شامل: گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله با نسبت ۳۶ درصد و گروه سنی ۱۵-۲۴ ساله با نسبت ۳۳ درصد.

گروه سطح سواد بیکار در زنان عبارتند از: گروه با تحصیلات عالی با نسبت ۴۹.۵ درصد و گروه با تحصیلات دیپلم و پیش دانشگاهی با نسبت ۳۲ درصد.

ب- سال ۱۴۰۱:

گروه‌های سنی بیکار عبارتند از: گروه سنی ۱۵-۲۴ ساله با نسبت ۴۴ درصد و گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله با نسبت ۳۹ درصد.

سطح تحصیلات بیکار عبارتند از: گروه دیپلم و پیش دانشگاهی با نسبت ۳۷ درصد و گروه با تحصیلات عالی با نسبت ۳۳ درصد.

گروه سنی بیکار در مردان شامل: گروه سنی ۱۵-۲۴ ساله با نسبت ۵۱ درصد و گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله با نسبت ۴۰ درصد.

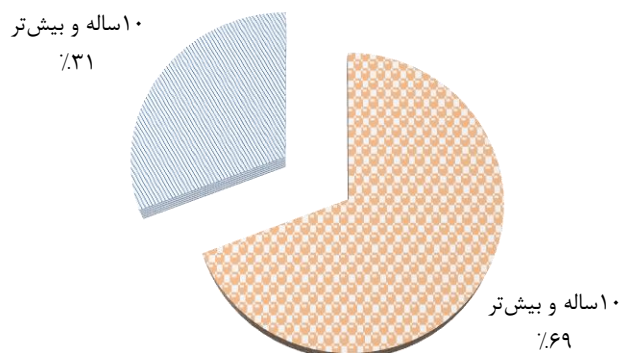
گروه سطح سواد بیکار در مردان عبارتند از: گروه با تحصیلات زیر دیپلم با نسبت ۳۸ درصد و با تحصیلات دیپلم و پیش دانشگاهی ۳۷ درصد.

گروه سنی بیکار در زنان شامل: گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله با نسبت ۳۶ درصد و گروه سنی ۱۵-۲۴ ساله و ۳۰ ساله و بیشتر، هر کدام با نسبت ۳۲ درصد.

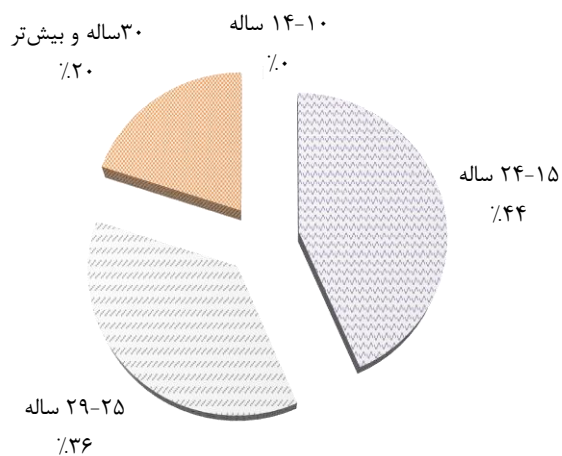
گروه سطح سواد بیکار در زنان عبارتند از: گروه با تحصیلات عالی با نسبت ۵۲ درصد و گروه با تحصیلات دیپلم و پیش دانشگاهی با نسبت ۳۸ درصد.

نمودار ۲۹ تا نمودار ۳۵ سهم بیکاران گروه‌های جنس، سنی و سطح سواد را نسبت به کل بیکاران، برای سال ۱۳۹۸ نشان می‌دهد. نمودار ۳۶ تا نمودار ۴۲ نیز بیانگر سهم بیکاران گروه‌های جنس، سنی و سطح سواد نسبت به کل بیکاران، برای سال ۱۴۰۱ را منعکس می‌سازد. نتایج نموداری آنچه که در بالا اشاره شد در ذیل ارائه شده است.

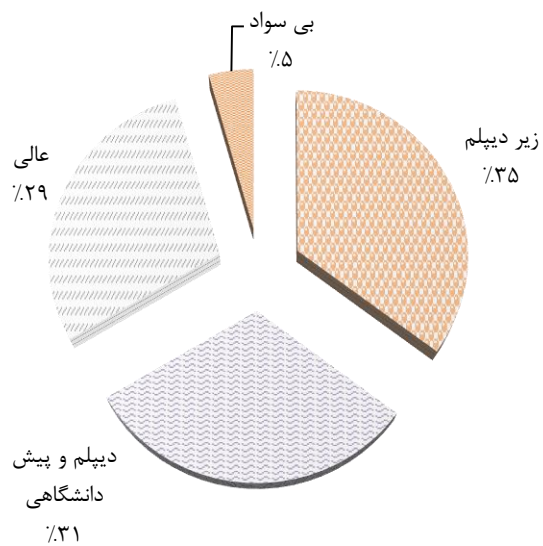
نمودار ۲۹: نسبت مردان و زنان به بیکاران سال ۱۳۹۸ (درصد) - منطقه ۳ استان

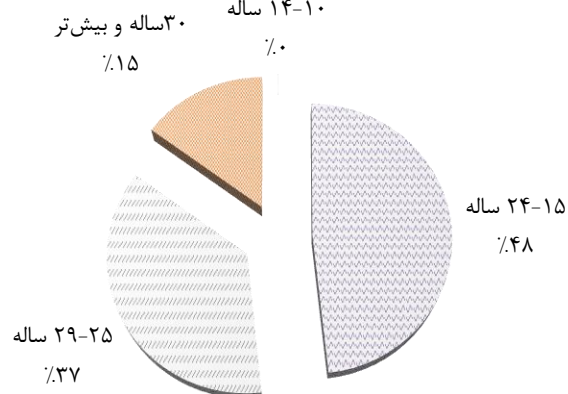
نمودار ۳۰: نسبت گروه‌های سنی به بیکاران سال ۱۳۹۸ (درصد) - منطقه ۳ استان

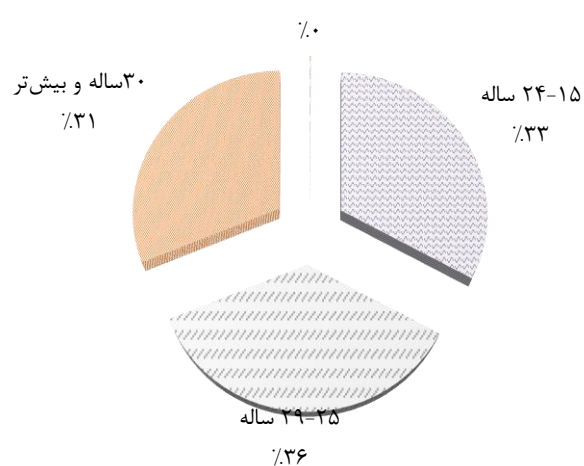
نمودار ۳۱: نسبت سطح سواد به بیکاران سال ۱۳۹۸ (درصد) - منطقه ۳ استان

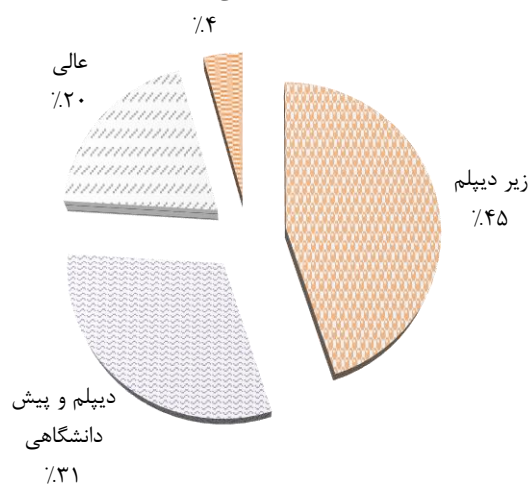
نمودار ۳۲: نسبت گروه سنی در مردان بیکار سال ۱۳۹۸ (درصد) - منطقه ۳ استان
 ۱۰-۱۴ ساله

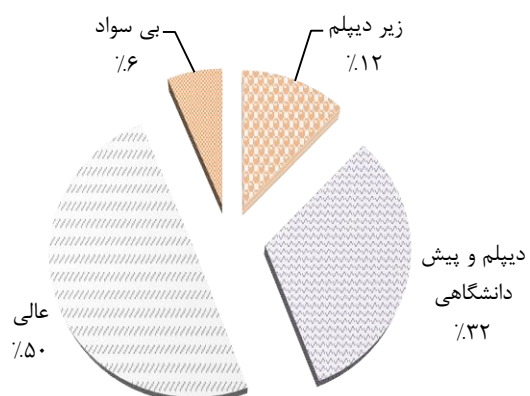
نمودار ۳۳: نسبت گروه سنی در زنان بیکار سال ۱۳۹۸ (درصد) - منطقه ۳ استان
 ۱۰-۱۴ ساله

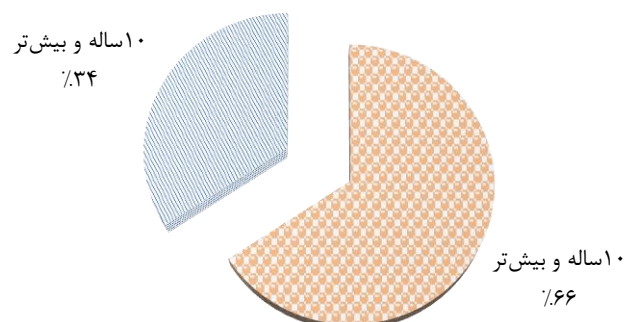
نمودار ۳۴: نسبت سطح سواد در مردان بیکار سال ۱۳۹۸ (درصد) - منطقه ۳ استان
 بی سواد

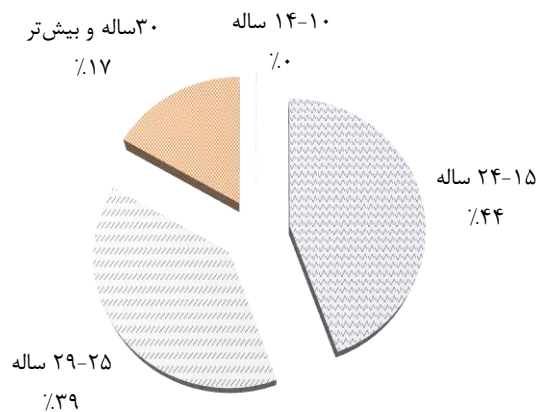
نمودار ۳۵: نسبت سطح سواد در زنان بیکار سال ۱۳۹۸ (درصد) - منطقه ۳ استان

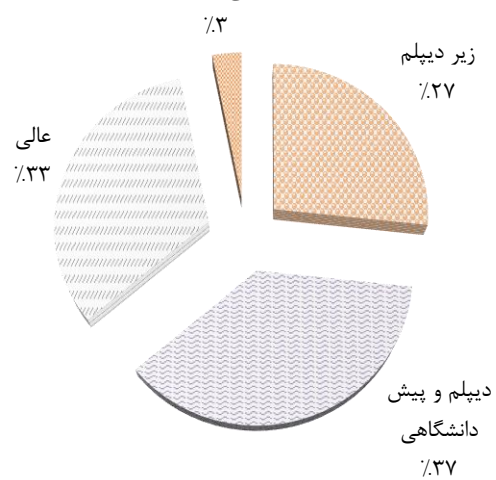
نمودار ۳۶: نسبت مردان و زنان به بیکاران سال ۱۴۰۱ (درصد) - منطقه ۳ استان

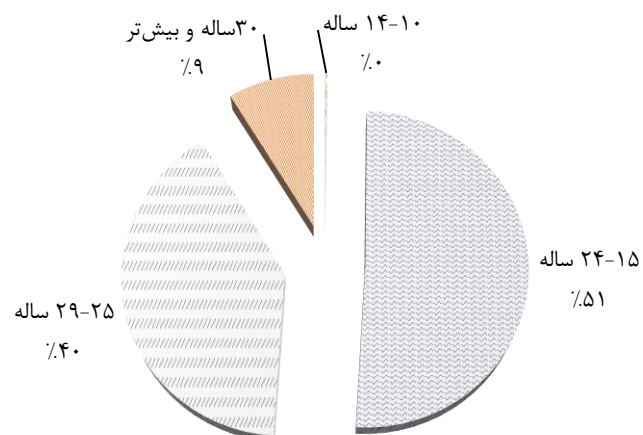
نمودار ۳۷: نسبت گروه های سنی به بیکاران سال ۱۴۰۱ (درصد) - منطقه ۳ استان

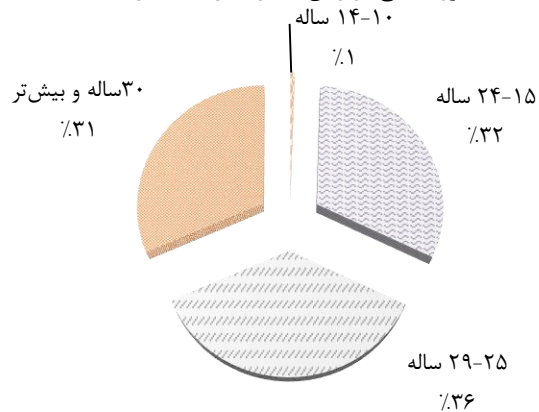
نمودار ۳۸: نسبت سطح سواد به بیکاران سال ۱۴۰۱ (درصد) منطقه ۳ استان

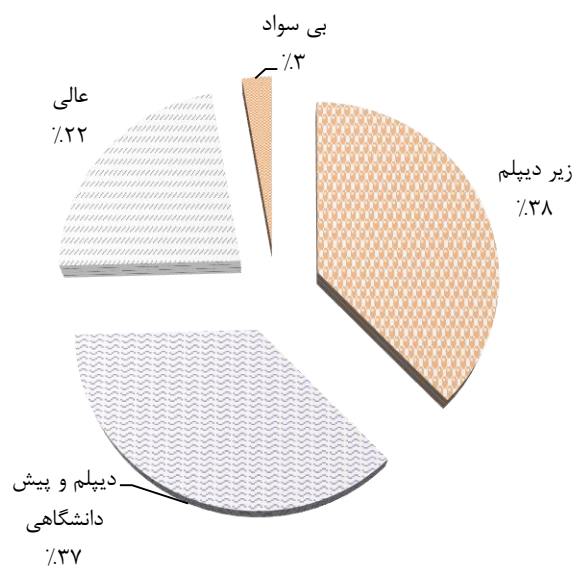
نمودار ۳۹: نسبت گروه سنی در مردان بیکار سال ۱۴۰۱ (درصد) منطقه ۳ استان

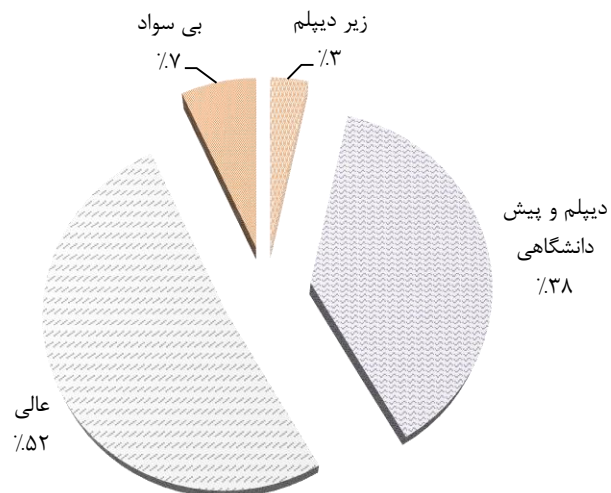
نمودار ۴۰: نسبت گروه سنی در زنان بیکار سال ۱۴۰۱ (درصد) منطقه ۳ استان

نمودار ۴۱: نسبت سطح سواد در مردان بیکار سال ۱۴۰۱ (درصد) منطقه ۳ استان

نمودار ۴۲: نسبت سطح سواد در زنان بیکار سال ۱۴۰۱ (درصد) منطقه ۳ استان

ماخذ-نتایج تحقیق

۵-۵- تحلیل ویژگی‌های بیکاران منطقه جنوب شرقی استان خوزستان (منطقه ۴):

برآورد آماری بیکاران منطقه ۴ استان، بر حسب جنس، گروه سنی، سطح سواد برای سال‌های ۱۳۹۸ و ۱۴۰۱ به ترتیب در جدول ۱۵ و جدول ۱۶ آورده شده است.

جدول ۱۵: نسبت گروه‌های بیکاران به کل بیکاران منطقه ۴ استان در سال ۱۳۹۸				
جنس	گروه سنی	درصد	سطح سواد	درصد
مرد	۱۰ساله و بیش‌تر	۶۶.۹۵		
زن	۱۰ساله و بیش‌تر	۳۳.۰۵		
مرد و زن	۱۰-۱۴ ساله	۰.۰۱	زیر دیپلم	۱۶.۰
	۱۵-۲۴ ساله	۳۲.۷۳	دیپلم و پیش دانشگاهی	۳۱.۳
	۲۵-۲۹ ساله	۴۵.۱۹	عالی	۵۱.۸
	۳۰ساله و بیش‌تر	۲۲.۰۷	بی سواد	۰.۹
مرد	۱۰-۱۴ ساله	۰.۰۷	زیر دیپلم	۲۱.۷
	۱۵-۲۴ ساله	۳۴.۸۰	دیپلم و پیش دانشگاهی	۲۴.۴
	۲۵-۲۹ ساله	۴۷.۱۷	عالی	۴۳.۰
	۳۰ساله و بیش‌تر	۱۷.۹۵	بی سواد	۱.۰
زن	۱۰-۱۴ ساله	۰.۰	زیر دیپلم	۵.۱
	۱۵-۲۴ ساله	۲۸.۴۳	دیپلم و پیش دانشگاهی	۲۴.۵
	۲۵-۲۹ ساله	۴۱.۱۷	عالی	۶۹.۴
	۳۰ساله و بیش‌تر	۳۰.۴۲	بی سواد	۰.۹

جدول ۱۶: نسبت گروه‌های بیکاران به کل بیکاران منطقه ۴ استان در سال ۱۴۰۱				
جنس	گروه سنی	درصد	سطح سواد	درصد
مرد	۱۰ساله و بیش‌تر	۶۵.۳۸		
زن	۱۰ساله و بیش‌تر	۳۴.۶۲		
مرد و زن	۱۰-۱۴ ساله	۰.۰۶	زیر دیپلم	۱۳.۵
	۱۵-۲۴ ساله	۳۱.۵۲	دیپلم و پیش دانشگاهی	۳۲.۸
	۲۵-۲۹ ساله	۴۷.۸۳	عالی	۵۳.۰
	۳۰ساله و بیش‌تر	۲۰.۵۹	بی سواد	۰.۷
مرد	۱۰-۱۴ ساله	۰.۵۸	زیر دیپلم	۱۹.۰
	۱۵-۲۴ ساله	۳۳.۶۳	دیپلم و پیش دانشگاهی	۳۶.۰
	۲۵-۲۹ ساله	۵۱.۳۷	عالی	۴۴.۳
	۳۰ساله و بیش‌تر	۱۴.۴۲	بی سواد	۰.۸
زن	۱۰-۱۴ ساله	۰.۳۹	زیر دیپلم	۴.۷
	۱۵-۲۴ ساله	۲۶.۲۳	دیپلم و پیش دانشگاهی	۲۴.۳
	۲۵-۲۹ ساله	۴۱.۵۶	عالی	۷۰.۱
	۳۰ساله و بیش‌تر	۳۱.۸۱	بی سواد	۰.۹

با توجه به نسبت‌های برآورد بیکاری در منطقه ۴ استان، از کل بیکاران سال ۱۳۹۸ سهم زنان ۳۳ درصد و مردان ۶۷ درصد است. انتظار می‌رود در سال ۱۴۰۱ این نسبت برای زنان افزایش یابد و به ۳۵ درصد برسد.

۵-۵-۱- مهمترین ویژگی‌های سمت عرضه نیروی کار استان خوزستان

الف- سال ۱۳۹۸:

گروه‌های سنی بیکار عبارتند از: گروه سنی ۱۵-۲۴ ساله با نسبت ۴۵ درصد و گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله با نسبت ۳۳ درصد.

سطح تحصیلات بیکار عبارتند از: گروه با تحصیلات عالی با نسبت ۵۲ درصد و گروه دیپلم و پیش دانشگاهی با نسبت ۳۱ درصد.

گروه سنی بیکار در مردان شامل: گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله با نسبت ۴۷ درصد و گروه سنی ۱۵-۲۴ ساله با نسبت ۳۵ درصد.

گروه سطح سواد بیکار در مردان عبارتند از: گروه با تحصیلات عالی با نسبت ۴۳ درصد و گروه با تحصیلات دیپلم و پیش دانشگاهی با نسبت ۳۴ درصد.

گروه سنی بیکار در زنان شامل: گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله با نسبت ۴۱ درصد و گروه سنی بالاتر از ۳۰ ساله با نسبت ۳۰ درصد.

گروه سطح سواد بیکار در زنان عبارتند از: گروه با تحصیلات عالی با نسبت ۶۹ درصد و گروه با تحصیلات دیپلم و پیش دانشگاهی با نسبت ۲۴.۵ درصد.

ب- سال ۱۴۰۱:

گروه‌های سنی بیکار عبارتند از: گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله با نسبت ۴۸ درصد و گروه سنی ۱۵-۲۴ ساله با نسبت ۳۲ درصد.

سطح تحصیلات بیکار عبارتند از: گروه با تحصیلات عالی با نسبت ۵۳ درصد و گروه با تحصیلات دیپلم و پیش دانشگاهی با نسبت ۳۳ درصد.

گروه سنی بیکار در مردان شامل: گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله با نسبت ۵۱ درصد و گروه سنی ۱۵-۲۴ ساله با نسبت ۳۴ درصد.

گروه سطح سواد بیکار در مردان عبارتند از: گروه با تحصیلات عالی با نسبت ۴۴ درصد و با تحصیلات دیپلم و پیش دانشگاهی ۳۶ درصد.

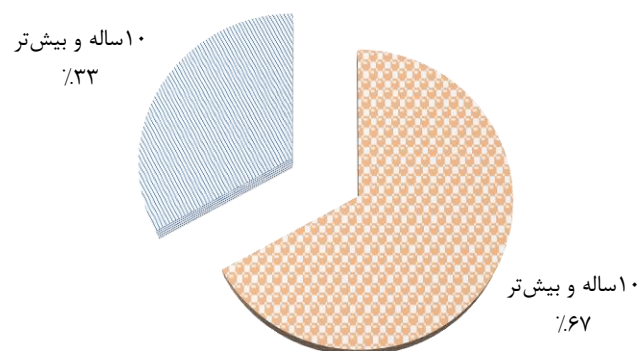
گروه سنی بیکار در زنان شامل: گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله با نسبت ۴۲ درصد و گروه سنی ۳۰ ساله و بیشتر، با نسبت ۳۲ درصد.

گروه سطح سواد بیکار در زنان عبارتند از: گروه با تحصیلات عالی با نسبت ۷۰ درصد و گروه با تحصیلات دیپلم و پیش دانشگاهی با نسبت ۲۴ درصد.

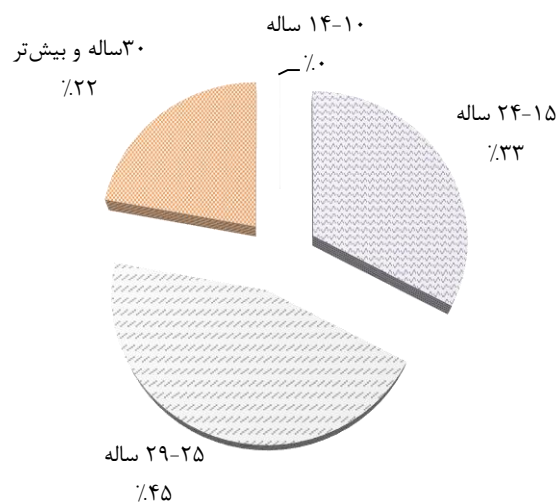
نمودار ۴۳ تا نمودار ۴۹ سهم بیکاران گروه‌های جنس، سنی و سطح سواد را نسبت به کل بیکاران، برای سال ۱۳۹۸ نشان می‌دهد.

نمودارهای ۵۰ تا ۵۶ ذیل بیانگر سهم بیکاران گروه‌های جنس، سنی و سطح سواد نسبت به کل بیکاران، برای سال ۱۴۰۱ است.

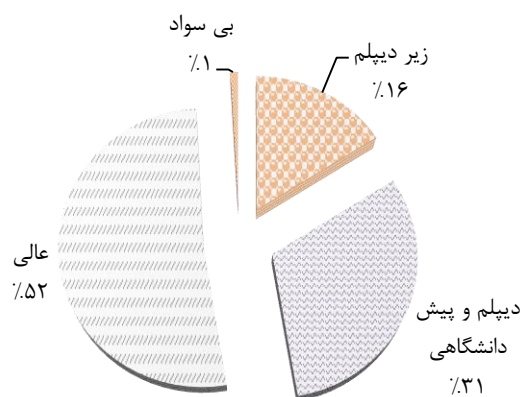
نمودار ۴۳: نسبت مردان و زنان به بیکاران سال ۱۳۹۸ (درصد) - منطقه ۴ استان

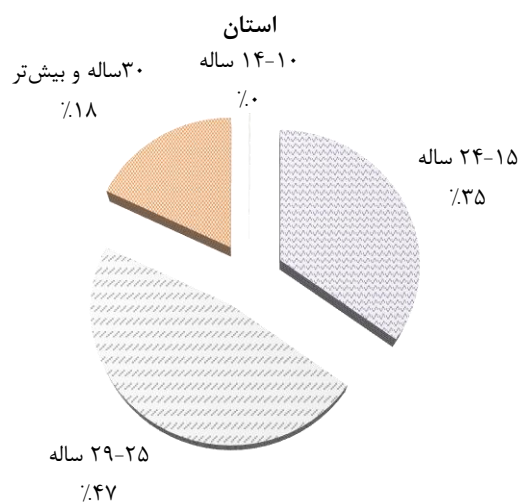
نمودار ۴۴: نسبت گروه‌های سنی به بیکاران سال ۱۳۹۸ (درصد) - منطقه ۴ استان

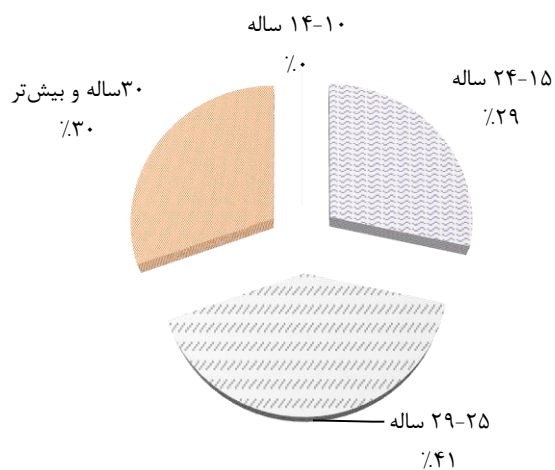
نمودار ۴۵: نسبت سطح سواد به بیکاران سال ۱۳۹۸ (درصد) - منطقه ۴ استان

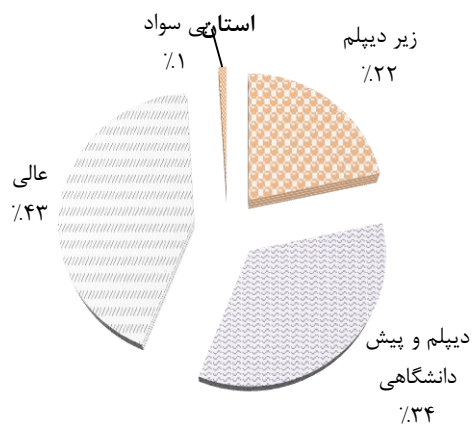
نمودار ۴۶: نسبت گروه سنی در مردان بیکار سال ۱۳۹۸ (درصد) - منطقه ۴

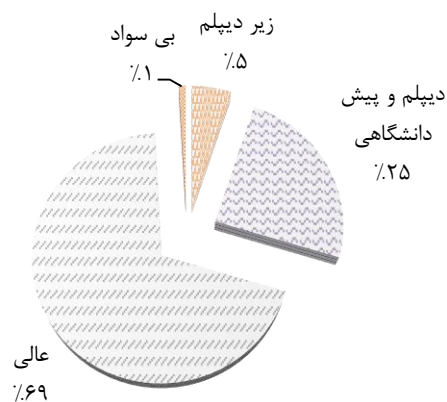
نمودار ۴۷: نسبت گروه سنی در زنان بیکار سال ۱۳۹۸ (درصد) - منطقه ۴ استان

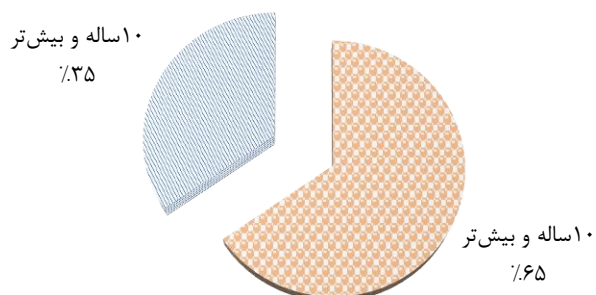
نمودار ۴۸: نسبت سطح سواد در مردان بیکار سال ۱۳۹۸ (درصد) - منطقه ۴

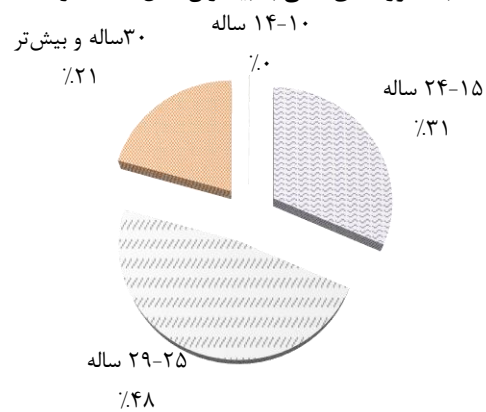
نمودار ۴۹: نسبت سطح سواد در زنان بیکار سال ۱۳۹۸ (درصد) - منطقه ۴ استان

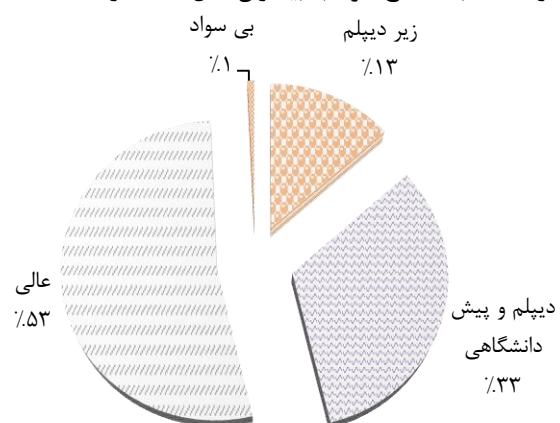
نمودار ۵۰: نسبت مردان و زنان به بیکاران سال ۱۴۰۱ (درصد) - منطقه ۴ استان

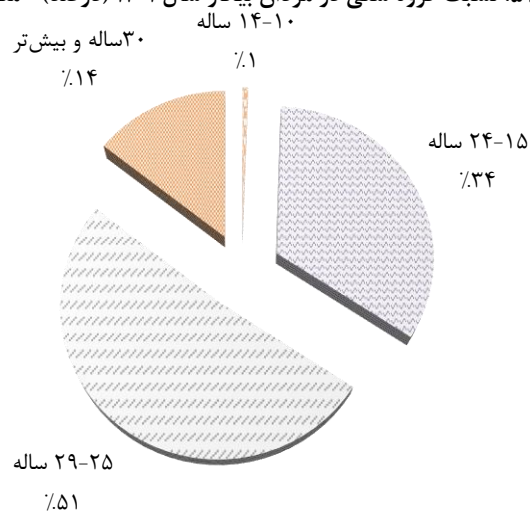
نمودار ۵۱: نسبت گروه های سنی به بیکاران سال ۱۴۰۱ (درصد) - منطقه ۴ استان

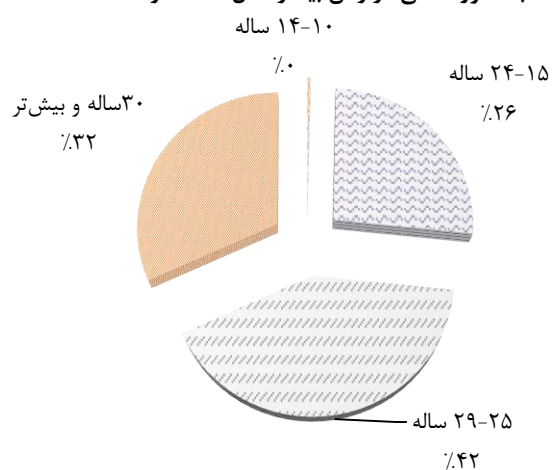
نمودار ۵۲: نسبت سطح سواد به بیکاران سال ۱۴۰۱ (درصد) - منطقه ۴ استان

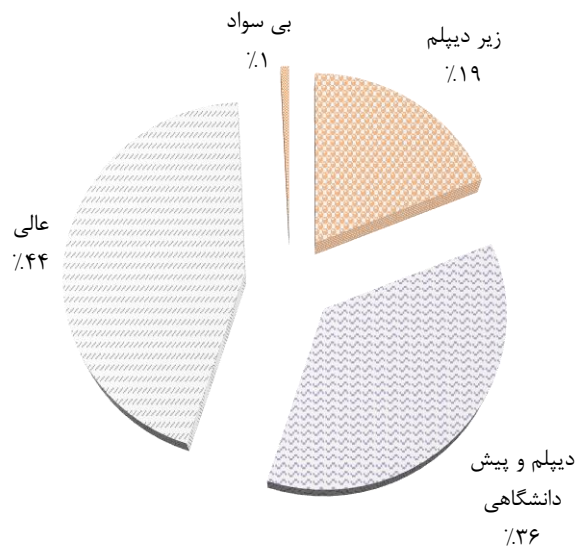
نمودار ۵۳: نسبت گروه سنی در مردان بیکار سال ۱۴۰۱ (درصد) - منطقه ۴ استان

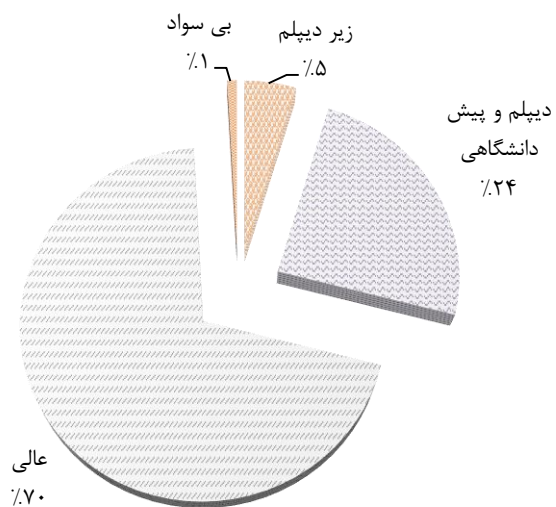
نمودار ۵۴: نسبت گروه سنی در زنان بیکار سال ۱۴۰۱ (درصد) - منطقه ۴ استان

نمودار ۵۵: نسبت سطح سواد در مردان بیکار سال ۱۴۰۱ (درصد) - منطقه ۴ استان

نمودار ۵۶: نسبت سطح سواد در زنان بیکار سال ۱۴۰۱ (درصد) - منطقه ۴ استان

ماخذ-نتایج تحقیق

۵-۶- تحلیل ویژگی‌های بیکاران کل استان خوزستان

برآورد آماری بیکاران کل استان، بر حسب جنس، گروه سنی، سطح سواد برای سال‌های ۱۳۹۸ و ۱۴۰۱ به ترتیب در جدول ۱۸ و جدول ۱۷ آورده شده است.

جدول ۱۷: نسبت گروه‌های بیکاران به کل بیکاران استان در سال ۱۳۹۸				
جنس	گروه سنی	درصد	سطح سواد	درصد
مرد	۱۰ساله و بیش‌تر	۶۷.۸۰		
زن	۱۰ساله و بیش‌تر	۳۲.۲۰		
مرد و زن	۱۰-۱۴ ساله	۰.۰۱	زیر دیپلم	۲۵.۷
	۱۵-۲۴ ساله	۴۰.۵۸	دیپلم و پیش دانشگاهی	۳۴.۳
	۲۵-۲۹ ساله	۳۸.۲۶	عالی	۳۶.۸
	۳۰ساله و بیش‌تر	۲۱.۱۴	بی سواد	۳.۳
مرد	۱۰-۱۴ ساله	۰.۰۲	زیر دیپلم	۳۴.۴
	۱۵-۲۴ ساله	۴۵.۲۱	دیپلم و پیش دانشگاهی	۳۵.۷
	۲۵-۲۹ ساله	۳۸.۶۶	عالی	۲۶.۵
	۳۰ساله و بیش‌تر	۱۶.۱۱	بی سواد	۳.۵
زن	۱۰-۱۴ ساله	۰.۱۳	زیر دیپلم	۷.۳
	۱۵-۲۴ ساله	۳۰.۷۰	دیپلم و پیش دانشگاهی	۳۰.۶
	۲۵-۲۹ ساله	۳۷.۴۳	عالی	۵۸.۰
	۳۰ساله و بیش‌تر	۳۱.۷۳	بی سواد	۴.۱

منبع: محاسبات پژوهش

جدول ۱۸: نسبت گروه‌های بیکاران به کل بیکاران استان در سال ۱۴۰۱				
جنس	گروه سنی	درصد	سطح سواد	درصد
مرد	۱۰ساله و بیش‌تر	۶۴.۸۹		
زن	۱۰ساله و بیش‌تر	۳۵.۱۱		
مرد و زن	۱۰-۱۴ ساله	۰.۰۱	زیر دیپلم	۱۶.۰
	۱۵-۲۴ ساله	۴۱.۲۸	دیپلم و پیش دانشگاهی	۴۰.۸
	۲۵-۲۹ ساله	۴۰.۴۷	عالی	۴۱.۳
	۳۰ساله و بیش‌تر	۱۸.۲۳	بی سواد	۱.۹
مرد	۱۰-۱۴ ساله	۰.۴۳	زیر دیپلم	۲۵.۶
	۱۵-۲۴ ساله	۴۷.۰۶	دیپلم و پیش دانشگاهی	۴۲.۵
	۲۵-۲۹ ساله	۴۲.۱۹	عالی	۳۰.۱
	۳۰ساله و بیش‌تر	۱۰.۳۲	بی سواد	۱.۸
زن	۱۰-۱۴ ساله	۰.۵۳	زیر دیپلم	۰.۰
	۱۵-۲۴ ساله	۲۹.۳۱	دیپلم و پیش دانشگاهی	۳۴.۹
	۲۵-۲۹ ساله	۳۷.۷۳	عالی	۶۰.۸
	۳۰ساله و بیش‌تر	۳۲.۴۳	بی سواد	۴.۳

منبع: محاسبات پژوهش

با توجه به نسبت‌های برآورد بیکاری در کل استان، از کل بیکاران سال ۱۳۹۸ سهم زنان ۳۲ درصد و مردان ۶۸ درصد است. انتظار می‌رود در سال ۱۴۰۱ این نسبت برای زنان افزایش یابد و به ۳۵ درصد برسد.

۵-۶-۱- مهمترین ویژگی‌های سمت عرضه نیروی کار استان خوزستان

الف- سال ۱۳۹۸:

گروه‌های سنی بیکار عبارتند از: گروه سنی ۱۵-۲۴ ساله با نسبت ۴۱ درصد و گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله با نسبت ۳۸ درصد.

سطح تحصیلات بیکاران عبارتند از: گروه با تحصیلات عالی با نسبت ۳۷ درصد و گروه دیپلم و پیش دانشگاهی با نسبت ۳۴ درصد.

گروه سنی بیکاری در مردان شامل: گروه سنی ۱۵-۲۴ ساله با نسبت ۴۵ درصد و گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله با نسبت ۳۹ درصد.

گروه سطح سواد بیکاری در مردان عبارتند از: گروه با تحصیلات دیپلم و پیش دانشگاهی با نسبت ۳۶ درصد و گروه با تحصیلات زیر دیپلم با نسبت ۳۴ درصد.

گروه سنی بیکاری در زنان شامل: گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله با نسبت ۳۷ درصد و گروه سنی ۱۵-۲۴ ساله با نسبت ۳۱ درصد.

گروه سطح سواد بیکاری در زنان عبارتند از: گروه با تحصیلات عالی با نسبت ۵۸ درصد و گروه با تحصیلات دیپلم و پیش دانشگاهی با نسبت ۳۱ درصد.

ب- سال ۱۴۰۱:

گروه‌های سنی بیکار عبارتند از: گروه سنی ۱۵-۲۴ ساله با نسبت ۴۱ درصد و گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله با نسبت ۴۰ درصد.

سطح تحصیلات بیکاران عبارتند از: گروه با تحصیلات عالی با نسبت ۴۱ درصد و گروه با تحصیلات دیپلم و پیش دانشگاهی با نسبت ۴۱ درصد.

گروه سنی بیکاری در مردان شامل: گروه سنی ۱۵-۲۴ ساله با نسبت ۴۷ درصد و گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله با نسبت ۴۲ درصد.

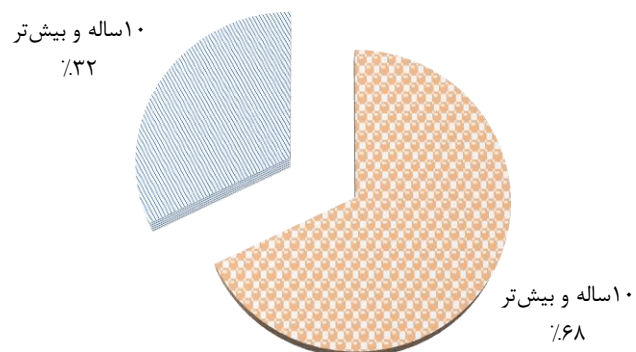
گروه سطح سواد بیکاری در مردان عبارتند از: گروه با تحصیلات دیپلم و پیش دانشگاهی با نسبت ۴۲.۵ درصد و با تحصیلات عالی ۳۰ درصد.

گروه سنی بیکاری در زنان شامل: گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله با نسبت ۳۸ درصد و گروه سنی ۳۰ ساله و بیشتر، با نسبت ۳۲ درصد.

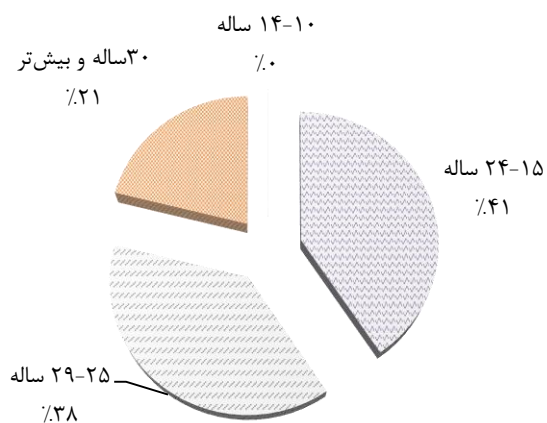
گروه سطح سواد بیکاری در زنان عبارتند از: گروه با تحصیلات عالی با نسبت ۶۱ درصد و گروه با تحصیلات دیپلم و پیش دانشگاهی با نسبت ۳۵ درصد.

نمودار ۵۷ تا نمودار ۶۳ سهم بیکاران گروه‌های جنس، سنی و سطح سواد را نسبت به کل بیکاران، برای سال ۱۳۹۸ نشان می‌دهد. نمودار ۶۴ تا نمودار ۷۰ نیز بیانگر سهم بیکاران گروه‌های جنس، سنی و سطح سواد نسبت به کل بیکاران، برای سال ۱۴۰۱ است.

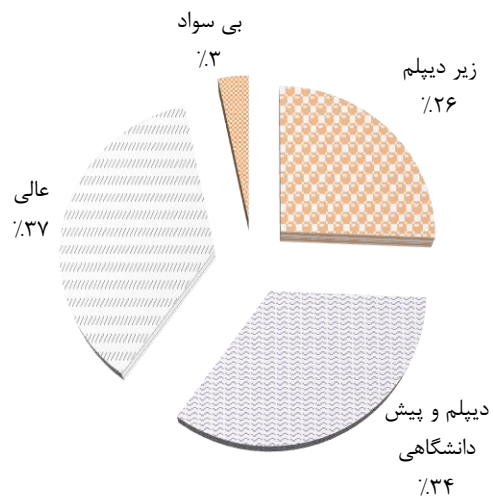
نمودار ۵۷: نسبت مردان و زنان به بیکاران سال ۱۳۹۸ (درصد) کل استان

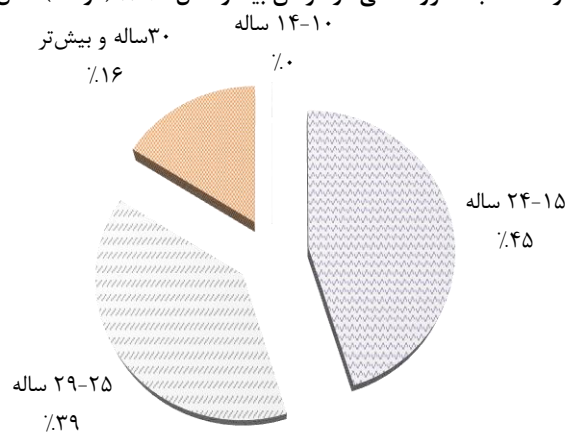
نمودار ۵۸: نسبت گروه‌های سنی به بیکاران سال ۱۳۹۸ (درصد) - کل استان

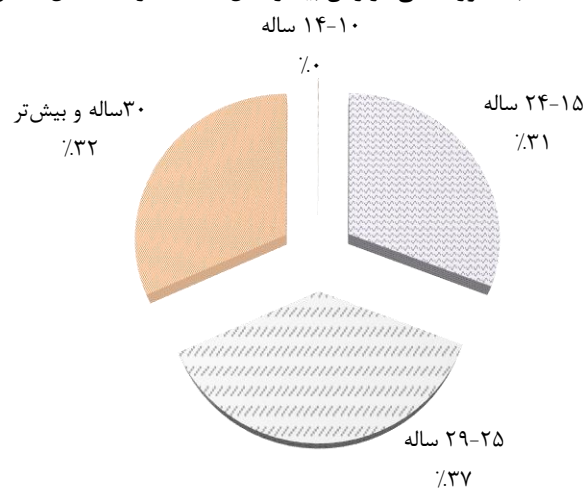
نمودار ۵۹: نسبت سطح سواد به بیکاران سال ۱۳۹۸ (درصد) - کل استان

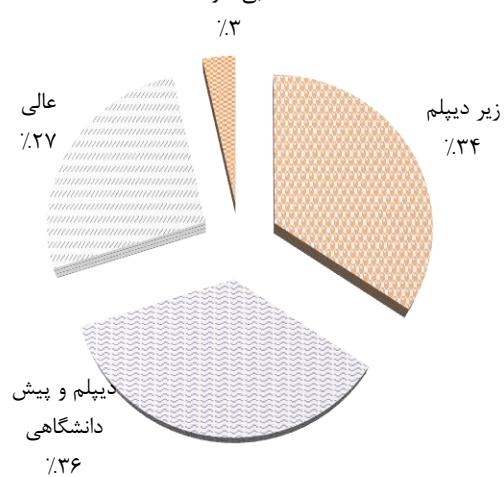
نمودار ۶۰: نسبت گروه سنی در مردان بیکار سال ۱۳۹۸ (درصد) - کل استان

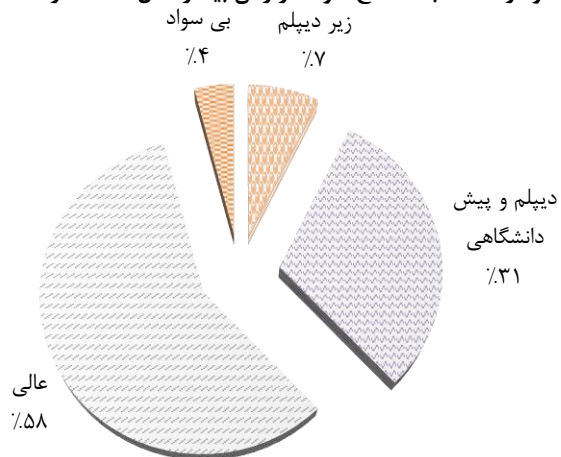
نمودار ۶۱: نسبت گروه سنی در زنان بیکار سال ۱۳۹۸ (درصد) - کل استان

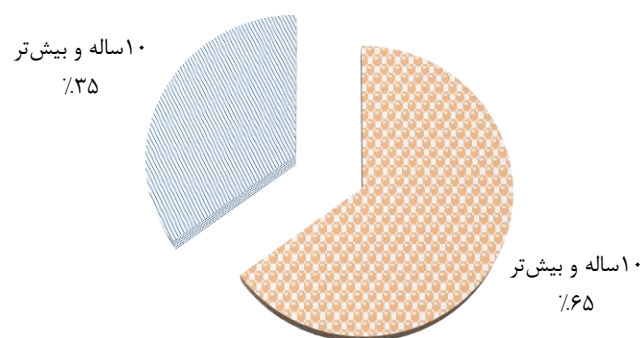
نمودار ۶۲: نسبت سطح سواد در مردان بیکار سال ۱۳۹۸ (درصد) - کل استان

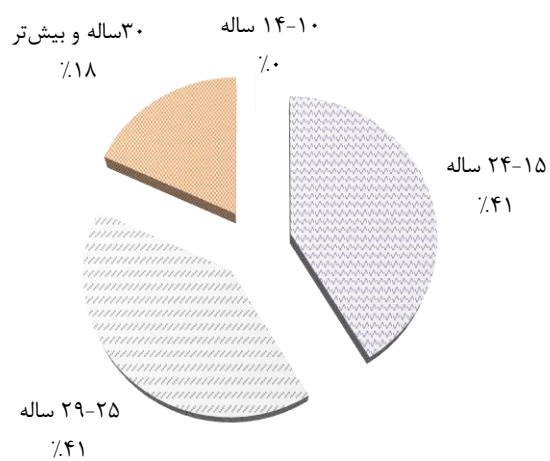
نمودار ۶۳: نسبت سطح سواد در زنان بیکار سال ۱۳۹۸ (درصد) کل استان

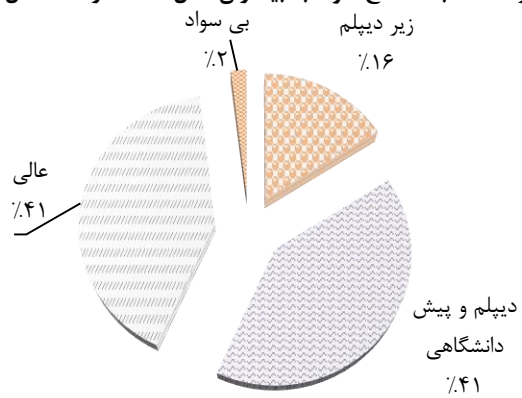
نمودار ۶۴: نسبت مردان و زنان به بیکاران سال ۱۴۰۱ (درصد) کل استان

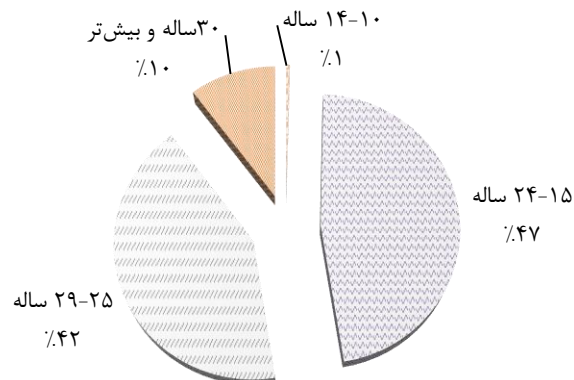
نمودار ۶۵: نسبت گروه های سنی به بیکاران سال ۱۴۰۱ (درصد) کل استان

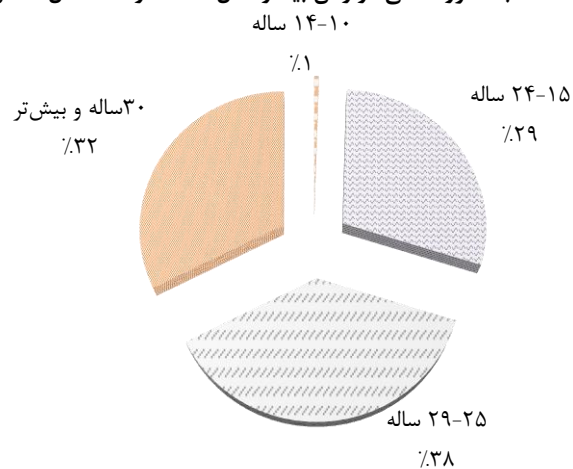
نمودار ۶۶: نسبت سطح سواد به بیکاران سال ۱۴۰۱ (درصد) - کل استان

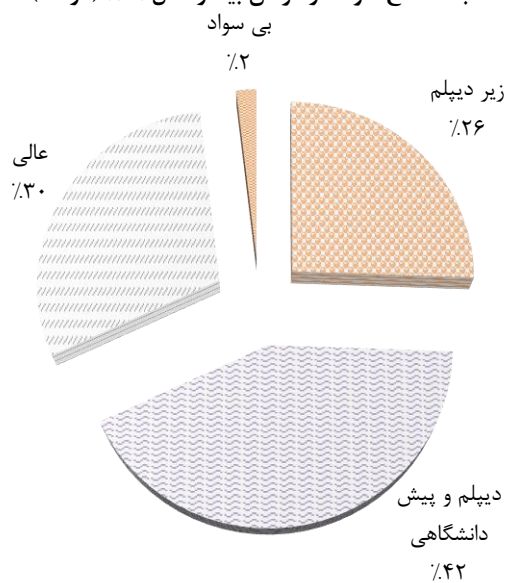
نمودار ۶۷: نسبت گروه سنی در مردان بیکار سال ۱۴۰۱ (درصد) - کل استان

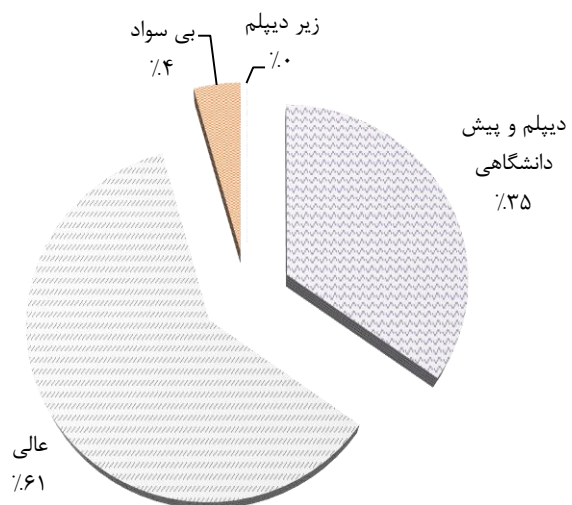
نمودار ۶۸: نسبت گروه سنی در زنان بیکار سال ۱۴۰۱ (درصد) - کل استان

نمودار ۶۹: نسبت سطح سواد در مردان بیکار سال ۱۴۰۱ (درصد) - کل استان

نمودار ۷۰: نسبت سطح سواد در زنان بیکار سال ۱۴۰۱ (درصد) - کل استان

ماخذ-نتایج تحقیق

فصل ششم

الزامات سیاست‌های فعال بازار کار در استان و مناطق چهارگانه برای کوتاه مدت و میان مدت

۶-۱- مقدمه

در فصل‌های قبل ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های عرضه و تقاضای نیروی کار در مناطق چهارگانه بررسی شد و برآورد نسبت گروه‌های جنس، سنی و سطح سواد بیکاران در هر یک از مناطق ارایه و برآورد گردید. سعی شد مشخص شود که هدف‌گیری سیاستگذار برای اجرای سیاست‌های فعال بازار کار چگونه باید باشد. در این فصل جمع‌بندی و نتیجه‌گیری لازم جهت بکارگیری و اجرای برنامه‌های فعال بازار کار ارایه خواهد شد. بدین منظور، برای اجرای سیاست‌های فعال بازار کار، به ترتیب؛ رسته‌های اقتصادی هدفگذاری شده، گروه‌های بیکاران و نیازمندی‌های مهارتی و آموزشی با توجه به کاستی‌های موجود، پیشنهاد می‌گردد.

۶-۲- رسته‌های اقتصادی قابل هدف‌گیری سیاست‌های فعال بازار کار در مناطق چهارگانه

استان

در اجرای سیاست‌های فعال بازار کار همانند آموزش مهارت‌ها برای مشاغل، تسهیلات، خود اشتغالی، مشاغل خانگی، معافیت حق بیمه کارفرمایی، یارانه دستمزد و کارورزی می‌بایست آن دسته از فعالیت‌های اقتصادی پایه که در اجرای این سیاست‌ها کمک می‌کنند، شناسایی قرار گیرند با توجه به مباحثی که در

قسمت تحلیل تقاضای نیروی کار صورت گرفت به صورت جمع‌بندی رسته‌های فعال و تأثیرگذار در اقتصاد و اشتغال مناطق چهارگانه استان را می‌توان به شرح زیر خلاصه نمود:

الف - منطقه شمال استان: محصولات باغی-زراعی (پرتقال، نارنگی، لیمو، گندم، دانه‌های روغنی، شکر، صیفی‌جات، ذرت دامی و سیب زمینی)، معدن، گردشگری (منطقه دزفول، شوش و شوشتر) و خدمات (حمل‌ونقل بار و لجستیک).

ب - منطقه مرکزی استان: صنعت (پتروشیمی، صنایع تبدیلی مواد غذایی، تولید پوشاک)، خدمات (تولید نرم افزار و ارائه خدمات فناوری اطلاعات، هتلداری، خدمات لجستیک و پشتیبانی) و کشاورزی (خرما و گندم، دانه‌های روغنی، پرورش ماهی و صیفی‌جات).

ج - منطقه جنوب استان: محصولات کشاورزی (خرما و شیلات) صنعت (صنایع پایین دستی پتروشیمی، نفت و گاز)، خدمات (خدمات بندری، حمل‌ونقل و لجستیک).

د - منطقه جنوب شرقی استان: کشاورزی (خرما و دامداری) و خدمات (حمل‌ونقل بار).

جدول ۷: رسته فعالیت‌های شناسایی شده موجود استان خوزستان

ردیف	عنوان رسته	محل تمرکز
۱	تولید و فرآوری خرما	منطقه جنوب و جنوب شرق و مرکز استان
۲	صنایع تبدیلی محصولات کشاورزی	منطقه شمال و جنوب شرق و مرکز استان
۳	تولید گندم، جو، ذرت و دانه‌های روغنی	منطقه شمال و جنوب شرق و مرکز استان
۴	تولید و فرآوری سبزیجات، صیفی‌جات، سیب زمین، پیاز و علوفه	منطقه شمال و جنوب شرق و مرکز استان
۵	تولید و فرآوری گیاهان دارویی	منطقه شمال و جنوب شرق و مرکز استان
۶	رسته بسته بندی محصولات کشاورزی و شیلات	کل استان خوزستان
۷	حصیر، سواس و سایر محصولات سنتی بافته شده از برگ نخل	منطقه جنوب و جنوب شرق و مرکز استان
۸	البسه محلی (عربی)-مردانه و زنانه	منطقه مرکز استان
۹	رسته تولید و فرآوری میگو	منطقه جنوب استان
۱۰	رسته تولید و فرآوری ماهی تن	منطقه جنوب استان
۱۱	رسته تولید و فرآوری انواع ماهی و سایر آبزیان	منطقه شمال و مرکز استان
۱۲	رسته تولید خدمات آموزشی غیر دولتی	استان خوزستان کل
۱۳	حمل‌ونقل باری و لجستیک	کل استان خوزستان
۱۴	خدمات بندری	منطقه جنوب استان
۱۵	کشتارگاه‌های صنعتی	منطقه شمال و مرکز استان
۱۶	تولید پوشاک و خدمات پوشاک	منطقه مرکز استان

۱۷	پرورش دام سبک و سنگین-سنتی، نیمه صنعتی و صنعتی	منطقه شمال و جنوب شرق و مرکز استان
۱۸	تولید درب و پنجره و پروفیل PVC و UPVC	منطقه جنوب استان
۱۹	تولید مصنوعات چوبی از تفاله نیشکر MDF	منطقه مرکز استان
۲۰	ICT، IT، تولید نرم افزار و ارائه خدمات فناوری اطلاعات	کل استان خوزستان
۲۱	پرورش و فرآوری طیور	منطقه شمال استان
۲۲	ارایه خدمات فنی و مهندسی	منطقه جنوب و مرکز استان
۲۳	تولید محصولات لبنی	منطقه شمال و جنوب شرق و مرکز استان
۲۴	تولید مصالح ساختمانی فلزی	منطقه مرکز استان
۲۵	تولید و ساخت محصولات ساختمانی و خدمات ساختمانی	کل استان خوزستان
۲۶	زنبورداری و صنایع وابسته	منطقه شمال و مرکز استان
۲۷	گردشگری طبیعی، تاریخی و تفریحی	کل استان خوزستان
۲۸	صنایع تبدیلی در حوزه پتروشیمی	منطقه مرکز و جنوب استان

ماخذ-نتایج تحقیق

اشتغال در استان خوزستان بر روی صنایع (نفت، گاز، پتروشیمی)، کشاورزی (محصولات استراتژیک ملی، خرما، شیلات)، خدمات (حمل و نقل و بازرگانی و تجارت بندری، لجستیک) و گردشگری بنا شده است. عواملی نظیر توسعه نیافتگی اقتصادی؛ کسب و کار مرتبط با زیر مجموعه های صنایع پتروشیمی، نفت و گاز؛ عدم تکمیل زنجیره فعالیت های صنایع تبدیلی در بخش کشاورزی و نیز مکانیزه نبودن بسیاری از خدمات در استان خوزستان سبب شده است تا اغلب کسب و کارها به صورت سنتی شکل بگیرند.

۶-۲-۱- اولویت های کسب و کار استان خوزستان

با توجه به گستردگی منابع، مزیت های موجود و تنوع کسب و کارهای شکل گرفته در استان خوزستان، مزیت های اصلی استان با وجود منابع طبیعی، اقلیمی، آب و هوایی و با در نظر گرفتن صنعت نفت و گاز و

بنادر استان و نیز کشاورزی بسیار گسترده است و همسایه بودن با کشور عراق و حاشیه خلیج فارس (دسترسی به آبهای آزاد) موجب شکل‌گیری اقتصاد بر پایه صنعت، خدمات بازرگانی و کشاورزی شده است. تحلیل‌های میدانی نشان می‌دهد به دلیل عدم توسعه یافتگی، بیشتر مشاغل به صورت غیررسمی فعالیت می‌نمایند و شبکه‌های نامتعارف و بعضاً مضر اقتصادی در آنها شکل گرفته است. به طور کلی مزیت‌های اصلی استان سبب شده است تا آن دسته از رسته کسب‌وکاری در منطقه تشکیل شوند که حجم زیادی از اشتغال استان را در خود جای داده‌اند. رسته فعالیت‌های: صنایع نفت و گاز، توسعه نیشکر، شیلات، خدمات بازرگانی و حمل و نقل و لجستیک، تولید پوشاک و تولید نرم‌افزار و ارائه خدمات فناوری اطلاعات، و در بخش عمده‌ای از استان فراوری خرما و رسته گردشگری در زمره مهم‌ترین رسته‌های کسب‌وکاری استان هستند.

۶-۳- گروه‌های بیکاران در اولویت هدف‌گیری سیاست‌های فعال بازار کار در کوتاه مدت و میان مدت در مناطق چهارگانه و کل استان

با توجه به تحلیل آماری ارائه شده در بخش تحلیل عرضه نیروی کار استان، می‌توان اولویت‌بندی گروه‌های بیکار مورد هدف در هر یک از مناطق چهارگانه استان و کل استان برای سیاست‌های فعال بازار کار در دو دوره کوتاه مدت و میان مدت، به ترتیب؛ در جداول جدول ۲۰ و جدول ۲۱ به شرح زیر خلاصه نمود.

جدول ۲۰: اولویت اول گروه‌های مورد هدف در استان و هر کدام از مناطق چهارگانه استان					
در کوتاه مدت					
جنس	کل استان	منطقه ۱	منطقه ۲	منطقه ۳	منطقه ۴
مرد و زن	مرد	مرد	مرد	مرد	مرد
	۲۴-۱۵ ساله	۲۴-۱۵ ساله	۲۴-۱۵ ساله	۲۴-۱۵ ساله	۲۹-۲۵ ساله
	تحصیلات عالی	تحصیلات عالی	تحصیلات عالی	زیر دیپلم	تحصیلات عالی
مرد	۲۴-۱۵ ساله	۲۴-۱۵ ساله	۲۴-۱۵ ساله	۲۴-۱۵ ساله	۲۹-۲۵ ساله
	دیپلم و پیش دانشگاهی	زیر دیپلم	دیپلم و پیش دانشگاهی	زیر دیپلم	تحصیلات عالی
زن	۲۹-۲۵ ساله	۲۹-۲۵ ساله	۲۹-۲۵ ساله	۲۹-۲۵ ساله	۲۹-۲۵ ساله
	تحصیلات عالی	تحصیلات عالی	تحصیلات عالی	تحصیلات عالی	تحصیلات عالی

ماخذ-نتایج تحقیق

جدول ۲۱: اولویت اول گروه‌های مورد هدف در استان و هر کدام از مناطق چهارگانه استان					
در میان مدت					
جنس	کل استان	منطقه ۱	منطقه ۲	منطقه ۳	منطقه ۴
مرد و زن	مرد	مرد	مرد	مرد	مرد
	۲۹-۲۵ ساله	۲۴-۱۵ ساله	۲۹-۲۵ ساله	۲۴-۱۵ ساله	۲۹-۲۵ ساله
	تحصیلات عالی	تحصیلات عالی	دیپلم و پیش دانشگاهی	دیپلم و پیش دانشگاهی	تحصیلات عالی
مرد	۲۴-۱۵ ساله	۲۴-۱۵ ساله	۲۴-۱۵ ساله	۲۴-۱۵ ساله	۲۹-۲۵ ساله
	دیپلم و پیش دانشگاهی	دیپلم و پیش دانشگاهی	دیپلم و پیش دانشگاهی	زیر دیپلم	تحصیلات عالی
	۲۹-۲۵ ساله	۲۹-۲۵ ساله	۲۹-۲۵ ساله	۲۹-۲۵ ساله	۲۹-۲۵ ساله
زن	۲۹-۲۵ ساله	۲۹-۲۵ ساله	۲۹-۲۵ ساله	۲۹-۲۵ ساله	۲۹-۲۵ ساله
	تحصیلات عالی	تحصیلات عالی	تحصیلات عالی	تحصیلات عالی	تحصیلات عالی

ماخذ-نتایج تحقیق

۴-۶- نیازمندی‌های مهارتی و آموزشی مناطق چهارگانه استان

۴-۶-۱- آموزش و مهارت منطقه شمال استان خوزستان (منطقه ۱)

پس از بررسی در زمینه‌های «زیرساخت»، «هماهنگی نهادها و دستگاه‌ها»، «وضعیت ارایه دهندگان خدمات توسعه کسب و کار»، آموزش و مهارت‌های متناسب با فعالیت‌های اقتصادی و سیستم کسب و کاری منطقه با توجه به مشکلات و وضعیت فعلی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

✓ از نقاط قوت داشتن نیروی انسانی متخصص ۱۱۶۳۰ هزار دانشجو در حال تحصیل و ۱۲۲۴۲ هزار نفر فارغ التحصیل در رشته‌ها و مقاطع تحصیلی مختلف در منطقه شمال خوزستان وجود دارد که به عنوان یکی فرصت طلایی می‌توان از آن بهره گرفت.

✓ رشته کشاورزی تنها در دو دانشگاه شهید چمران و دانشگاه رامین (دولتی) و تعدادی از واحدهای دانشگاه آزاد استان خوزستان تدریس می‌شود. یکی از بهترین رشته‌های دانشگاه شهید چمران رشته کشاورزی است که در گرایش‌های مختلف دانشجو می‌پذیرد.

✓ اگر چه گرایش‌های مختلف رشته کشاورزی در استان خوزستان وجود دارد اما متأسفانه تعداد کم دانشجو (۲۲۹۴ نفر) پذیرفته شده در سال تحصیلی ۱۳۹۴-۱۳۹۵ و نیز تعداد کم فارغ التحصیلان (۲۱۲۷ نفر) با توجه به وسعت زمین‌های کشاورزی و فعالیت‌های مرتبط با آن تناسب لازم را ندارند. جذب نشدن همین تعداد کم فارغ التحصیلان در فعالیت‌های کشاورزی استان، به خصوص منطقه شمال خوزستان، خود گویای ناکارآمدی سیستم آموزشی و فضای کسب و کار به عنوان استفاده کنندگان تخصص، دانش و علم در بخش کشاورزی است. به علاوه، حضور فارغ التحصیلان دانشگاهی در بخش‌های زراعی و باغی بسیار کم است.

✓ در فهرست دوره‌های فنی و حرفه‌ای استان، رشته‌های مرتبط با اقتصاد در منطقه شمال خوزستان خیلی کم وجود دارد و تمام آموزش‌ها در بخش تولید ارایه می‌شوند. روی سایر قسمت‌های زنجیره ارزش مانند "تأمین نهاده"، "آبیاری" و "فروش و بازاریابی" آموزش لازم داده نمی‌شود. بنابراین بازنگری در سرفصل دوره‌ها و همچنین طراحی دوره‌های جدید کاملاً ضروری به نظر می‌رسد.

✓ عدم استفاده از فناوری‌های مناسب بسته‌بندی به دلیل نبود آموزش‌های کاربردی، مهارتی و دانشی.

✓ در حوزه آموزش‌های آکادمیک، به روز نبودن سرفصل‌ها و عدم تطابق آموخته‌ها با نیازهای بازار کار و پایین بودن سطح مهارت و قابلیت فارغ التحصیلان، سبب کاهش قابلیت اشتغال‌پذیری افراد شده است. به عنوان نمونه، عدم انطباق آموخته‌های دانشجویان با تحولات بازار کار، سبب شده است تا فارغ التحصیلان حوزه فن‌آوری اطلاعات، فنی مهندسی، مدیریت و رشته‌های علوم انسانی و ... در

استان، بیش از هر حوزه دیگری بیکار باشند و یا در حوزه‌ای غیر از رشته خود مشغول به کار باشند. در حالی که این رشته‌ها به عنوان اولویت‌های صنعتی استان نیز منظور می‌گردند.

✓ آموزش فنی و حرفه‌ای در بخش کشاورزی عملاً وجود ندارد و عموماً کشاورزی فقط در تحصیلات دانشگاهی تدریس می‌شود. در حالی که در بخش کشاورزی، بخش‌های مختلف مورد نیاز است ولی هیچ گونه آموزشی در چنین زمینه‌هایی وجود نداشته و ارایه نمی‌شود.

✓ مطابق برآوردهای انجام شده، کمتر از ۲۵ درصد دانش‌آموختگان فنی و حرفه‌ای در حوزه‌های مختلف توانسته‌اند در شغل مرتبط با آموزش خود شروع به کار نمایند. بنابراین، بازنگری در سرفصل‌ها، رشته‌ها و روش‌های تدریس امری ضروری به نظر می‌رسد.

✓ آموزش‌های تخصصی در زمینه‌هایی همچون امور لجستیک، مدیریت یکپارچه زنجیره تأمین، اصول مذاکرات بین‌المللی و عقد قراردادهای صادراتی از مهمترین آموزش‌های مورد نیاز استان است.

✓ ارتقاء استانداردهای آموزش‌های مهارت فنی و حرفه‌ای در زمینه کشاورزی و گردشگری مطابق با نیاز بازار ضروری به نظر می‌رسد.

✓ مهارت آموزی تور لیدرها و دست‌اندرکاران حوزه گردشگری نیز حائز اهمیت است.

۶-۴-۲- آموزش و مهارت منطقه مرکزی استان خوزستان (منطقه ۲)

پس از بررسی زیرساخت، هماهنگی نهادها و دستگاه‌ها و وضعیت ارایه‌دهندگان خدمات توسعه کسب‌وکار، آموزش و مهارت در منطقه متناسب با اقتصاد و سیستم کسب‌وکاری منطقه را مورد بررسی قرار می‌دهیم.

✓ علی‌رغم وجود بنگاه‌های صنعتی فعال در حوزه صنایع فولاد، پتروشیمی و نیشکر؛ آموزش‌های دانشگاهی همسویی مناسبی با این فعالیت‌ها نداشته و صرفاً بر موضوعات نظری و نه عملی تمرکز می‌شود. همچنین، سایر نهادهای آموزشی استان در زمینه ارایه خدمات آموزشی به صورت تخصصی فعالیت کمی دارند و نیاز متقاضیان نیروی کار ماهر را تامین نمی‌کنند.

✓ ضعف دانش و مهارت صنعت‌کاران به ویژه در بخش بهره‌برداری و ارایه به بازار از طریق ارایه آموزش‌های کاربردی مهارتی و دانشی در زمینه مدیریت زنجیره تأمین در استان وجود دارد.

- ✓ بسیاری از مراکز فنی و حرفه‌ای اقدام به ارایه آموزش‌های مهارتی در حوزه چگونگی تولید و خدمات کرده‌اند در صورتی که مهارت مورد نیاز این بخش با محوریت طراحی و نحوه ذائقه سنجی می‌باشد. در این زمینه اقدامی از سوی هیچ نهادی نشده است.
- ✓ برنامه‌ریزی و هدف‌گذاری آموزش فنی و حرفه‌ای لازم برای بخش‌های صنایع فولاد، نیشکر و نفت و پتروشیمی انجام نشده است.
- ✓ هماهنگی لازم بین سرفصل‌های دانشگاه در رشته‌های علوم پایه و فنی مهندسی و کشاورزی و نیازهای بازار کار وجود ندارد.
- ✓ علی‌رغم وجود دانشگاه‌های دولتی، آزاد، پیام نور، علمی کاربردی و غیر انتفاعی و جذب و ثبت نام ۳۴۹۶۰ هزار نفر در منطقه مرکزی استان خوزستان (منطقه ۲)، تعداد ۲۲۴۸۸ نفر از فارغ التحصیلان رشته‌های مختلف سال‌های گذشته، هنوز وارد بازار کار نشده‌اند. در واقع فارغ التحصیل بیکار به حساب می‌آیند. با فارغ التحصیل شدن دانش آموخته‌های فعلی در چند سال آینده و عدم جذب دانش آموخته‌های سال‌های قبلی این مشکل دوچندان خواهد شد.

۶-۴-۳- آموزش و مهارت منطقه جنوب استان (منطقه ۳)

آخرین بخش در بررسی و تحلیل کارکردهای پشتیبان، شامل آموزش و مهارت و نقش توانمندسازی نیروی فعال در کسب و کار منطقه ۳ است. از همین روی تحلیل وضعیت عرضه‌کنندگان نیروی کار از منظر آموزش و مهارت در هر منطقه، از محورهای کلیدی تحلیل به شمار می‌رود. از همین رو موارد زیر قابل اهمیت می‌باشد:

- ✓ در فهرست دوره‌های فنی و حرفه‌ای استان رشته‌های مرتبط با اقتصاد منطقه جنوب وجود دارد. تمام این آموزش‌ها در بخش تولید ارایه می‌شوند و روی سایر قسمت‌های زنجیره ارزش مانند "تأمین نهاده"، "آبیاری" و "فروش و بازاریابی" آموزش داده نمی‌شود. بنابراین بازنگری در سرفصل دوره‌ها و همچنین طراحی دوره‌های جدید کاملاً ضروری به نظر می‌رسد.
- ✓ عدم استفاده از فناوری‌های مناسب بسته‌بندی به دلیل نبود آموزش‌های کاربردی، مهارتی و دانشی به روشنی از دیگر معضلات آموزشی استان است.

✓ با توجه به تعداد باغ‌های خرما که به بهره‌برداری رسیده‌اند، زمینه استفاده بهینه از فارغ التحصیلان رشته کشاورزی بسیار کم بوده است. مشاهده می‌شود که فارغ‌التحصیلان کشاورزی بیکار هستند و یا سراغ فعالیت‌های غیرمرتبط با رشته تحصیلی خود رفته‌اند.

✓ نمایشگاه دائمی خرما و محصولات جانبی در منطقه استان وجود ندارد.

✓ آموزش‌های لازم تور لیدرهای محلی در خصوص گردشگری طبیعی در استان داده نمی‌شود.

۶-۴-۴- آموزش و مهارت منطقه جنوب شرقی استان (منطقه ۴)

آخرین بخش در بررسی و تحلیل کارکردهای پشتیبان، شامل آموزش و مهارت و نقش توانمندسازی نیروی فعال در کسب و کار منطقه ۴ است. از همین روی، تحلیل وضعیت عرضه کنندگان نیروی کار از منظر آموزش و مهارت در هر منطقه، از محورهای کلیدی تحلیل به شمار می‌رود. از همین رو، موارد زیر قابل اهمیت می‌باشد:

✓ در فهرست دوره‌های فنی و حرفه‌ای استان رشته‌های مرتبط با اقتصاد منطقه جنوب وجود دارد و تمام این آموزش‌ها در بخش تولید ارایه می‌شوند و روی سایر قسمت‌های زنجیره ارزش مانند "تأمین نهاده"، "آبیاری" و "فروش و بازاریابی" آموزش داده نمی‌شود. بنابراین، بازنگری در سرفصل دوره‌ها و همچنین طراحی دوره‌های جدید کاملاً ضروری به نظر می‌رسد.

✓ عدم استفاده از فناوری‌های مناسب بسته‌بندی به دلیل نبود آموزش‌های کاربردی، مهارتی و دانشی.

✓ با توجه به تعداد باغ‌های خرما که به بهره‌برداری رسیده‌اند، زمینه استفاده بهینه از فارغ التحصیلان رشته کشاورزی بسیار کم بوده است. مشاهده می‌شود که فارغ‌التحصیلان کشاورزی بیکار هستند و یا سراغ فعالیت‌های غیرمرتبط با رشته تحصیلی خود رفته‌اند.

✓ عدم وجود نمایشگاه دائمی خرما و محصولات جانبی در منطقه.

✓ عدم وجود نمایشگاه دائمی گل نرگس و فرآورده‌های آن.

✓ عدم آموزش تور لیدرهای محلی در خصوص گردشگری طبیعی.

۵-۶- اولویت برنامه‌های فعال بازار کار در استان با توجه به شاخص‌های ۱۵ گانه

با توجه به آنچه که در فصل‌های پیشین ارایه شد، پیشنهاد می‌شود اولویت برنامه‌های فعال بازار کار استان و یا سهم هر کدام از برنامه‌های فعال بازار کار به ترتیب جدول زیر باشد.

جدول ۲۲: اولویت بندی امکان سنجی اجرای برنامه‌های فعال بازار کار در استان خوزستان

برنامه	اولویت	سهم برنامه از اجرا (درصد)
کاریابی‌ها، جستجو و مشاوره شغلی	۱	۳.۲۱
مهارت آموزی	۲	۷.۱۵
اعزام نیروی کار به خارج	۳	۱۵
مشاغل خانگی	۴	۲.۱۰
خود اشتغالی	۵	۴.۹
مشاغل عمومی	۶	۷.۸
طرح کارورزی	۷	۱.۷
یارانه دستمزد	۷	۱.۷
معافیت حق بیمه کارفرمایی	۸	۵.۵

ماخذ- نتایج تحقیق

۶-۶- سخن پایانی

هدف این گزارش تهیه الزاماتی برای سیاست‌های فعال بازار کار استان خوزستان بود. تاکید شد که برای تصمیم گیری در مورد اجرای برنامه‌های فعال بازار کار، حداقل می‌بایست آیت‌های زیر در نظر گرفته شود:

تئوری‌های سیاست‌های فعال بازار کار، تجربیات جهانی و ارزیابی‌های این گونه برنامه‌ها در دنیا و کارنامه هر کدام از برنامه‌های فعال بازار کار در جهان، تجربیات ایران در ارتباط با اجرای هر کدام از برنامه‌های فعال بازار کار، کاستی‌ها، چالش‌ها، موفقیت‌ها و شکست‌ها در این ارتباط، فضای ساختاری حاکم

بر بازار کار و اقتصاد ایران، توجه به ظرفیت‌های تقاضای نیروی کار و اقتصاد فضای استان خوزستان و مناطق این استان، نیازمندی به مهارت‌ها و آموزش‌ها در هر کدام از مناطق استان، توجه به خصوصیات جنس، سن و سطح سواد بیکاران استان و مناطق آن در کوتاه مدت و میان مدت.

بر این اساس، در این پروژه به ترتیب، هر کدام از آیتم‌های فوق مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت و تلاش شد با توجه به منابع و امکانات موجود، زوایای آنها برای تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری بهتر و اتخاذ سیاست‌ها و برنامه‌های مناسب در حوزه سیاست‌های فعال بازار کار استان خوزستان مورد بررسی و واکاوی قرار گیرد. جمع‌بندی یافته‌های محورهای مذکور، در دسته‌بندی زیر ارائه شده است:

الف) اولویت‌بندی امکان‌سنجی اجرای برنامه‌های فعال بازار کار در استان خوزستان آیتم‌های زیر را در بر می‌گیرد:

تئوری‌های سیاست‌های فعال بازار کار، تجربیات جهانی و ارزیابی‌های این گونه برنامه‌ها در دنیا و کارنامه هر کدام از برنامه‌های فعال بازار کار در جهان، تجربیات گذشته کشور ایران در ارتباط با اجرای هر کدام از برنامه‌های فعال بازار کار، کاستی‌ها، چالش‌ها، موفقیت‌ها و شکست‌ها در این ارتباط، فضای ساختاری حاکم بر بازار کار و اقتصاد ایران.

ب) رسته‌ها و فعالیت‌های مناطق چهارگانه استان خوزستان که می‌توانند در سیاست‌های فعال بازار کار مشارکت کنند، شامل بررسی محور ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های تقاضای نیروی کار و اقتصاد فضای استان خوزستان و مناطق استان خوزستان است.

ج) مهارت‌ها و آموزش‌های مورد نیاز و کاستی‌ها در هر کدام از مناطق استان.

د) الویت‌بندی هدف‌گذاری گروه‌های بیکار در سیاست‌گذاری برنامه‌های فعال بازار کار مناطق استان شامل خصوصیات گروه‌های جنس، سن و سطح سواد بیکاران استان و مناطق آن در کوتاه مدت و میان مدت.

در نهایت پیشنهاد شد که سیاستگذار برای تصمیم‌گیری در مورد اجرای سیاست‌ها و برنامه‌های فعال بازار کار به جمع‌بندی و پیشنهادات چهار دسته آیتم فوق که در بخش قبلی و نهایی ارائه گردید، توجه نماید.

منابع:

- اداره تعاون، کار و رفاه اجتماعی استان خوزستان. (۱۳۹۱)، سند توسعه اشتغال و سرمایه‌گذاری استان خوزستان در دوره برنامه پنجم، مجری جهاد دانشگاهی استان خوزستان.
- امینی علیرضا. (۱۳۸۴)، تحلیل بازار کار و سیاست‌های اشتغال‌زایی اقتصاد ایران (با تأکید بر برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی)، مجله اقتصادی، شماره های ۵ و ۶ صفحات ۴۰-۲۳.
- آیین نامه اجرایی قانون حمایت از توسعه و ایجاد اشتغال پایدار در مناطق روستایی و عشایری با استفاده از منابع صندوق توسعه ملی
- برانسون، ویلیام اچ. (۱۳۷۳)، تئوری و سیاست‌های اقتصاد کلان؛ ترجمه عباس شاکری، جلد اول و دوم، تهران: نشر نما.
- دباغ، رحیم. (۱۳۸۴)، سیاست‌های اشتغال‌زایی کشورهای مختلف و ایران، فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی درآموزش عالی، شماره ۳۷ و ۳۸، مؤسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی، سال ۱۳۸۴.
- دباغ، رحیم. (۱۳۸۰)؛ بررسی سیاست‌های اشتغال‌زایی در کشورهای مختلف؛ مؤسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی.
- دباغ، رحیم. (۱۳۸۳)؛ بررسی سیاست‌های اشتغال‌زایی کشور در سالهای برنامه سوم توسعه؛ مؤسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی.
- روزنامه رسمی. (۱۳۹۸)، سند ملی کار شایسته، روزنامه رسمی دوازدهم خرداد ۱۳۹۸.
- سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان خوزستان. (۱۳۹۳)، مطالعات سند آمایش سرزمین استان خوزستان، مجری مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران، پاییز ۱۳۹۳.
- سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان خوزستان. (۱۳۹۵)، سند راهبردی توسعه اقتصادی شهرستان های استان خوزستان
- سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور. (۱۳۹۶)، سند برنامه اشتغال فراگیر، ستاد فرماندهی اقتصاد مقاومتی.
- سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور. (۱۳۶۷)، قانون برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور، مرکز اسناد، مدارک و انتشارات سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور.
- سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور. (۱۳۷۳)، قانون برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور، مرکز اسناد، مدارک و انتشارات سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور.
- سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور. (۱۳۷۹)، قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور، مرکز اسناد، مدارک و انتشارات سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور.
- سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور. (۱۳۸۳)، قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور، مرکز اسناد، مدارک و انتشارات سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور.

- سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور. (۱۳۸۹)، قانون برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور، مرکز اسناد، مدارک و انتشارات سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور.
- سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور. (۱۳۹۴)، سند تطبیق برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور با سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی، مرکز اسناد، مدارک و انتشارات سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور.
- سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور. (۱۳۹۵)، قانون برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور، مرکز اسناد، مدارک و انتشارات سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور.
- سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور. (۱۳۹۶)، قانون بودجه کشور سال ۱۳۹۶، مرکز اسناد، مدارک و انتشارات سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور.
- سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور. (۱۳۹۷)، قانون بودجه کشور سال ۱۳۹۷، مرکز اسناد، مدارک و انتشارات سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور.
- سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور. (۱۳۹۸)، قانون بودجه کشور سال ۱۳۹۸، مرکز اسناد، مدارک و انتشارات سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور.
- سلیمی، شاهرخ. (۱۳۹۶)، گزارش مطالعات دینامیک اشتغال طرح توسعه کسب و کار اشتغال پایدار (تکاپو) استان خوزستان، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، معاونت توسعه کارآفرینی و اشتغال.
- صندوق توسعه کارآفرینی امید. (۱۳۹۶)، راهنمای اجرایی طرح روستای بدون بیکار.
- فرجادی، غلامعلی. (۱۳۷۶)، بازارکار، اشتغال و بیکاری، اقتصاد ایران؛ مؤسسه عالی پژوهش در برنامه ریزی و توسعه.
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۱)، سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰.
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۶)، سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵.
- مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی. (۱۳۹۵)، اظهار نظر کارشناسی درباره: «لایحه اعطای تسهیلات از محل منابع صندوق توسعه ملی برای ایجاد اشتغال در روستاها با اولویت مناطق کمتر توسعه یافته، عشایری و مرزی»، داتر مطالعات اقتصادی، زیربنایی و حقوقی، اسفند ماه ۱۳۹۵.
- مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی. (۱۳۹۶)، ارزیابی اجمالی برنامه اشتغال فراگیر، دفتر مطالعات اقتصادی
- معاونت توسعه و کارآفرینی اشتغال وزارت تعاون کار و رفاه اجتماعی. (۱۳۹۷) برنامه های اشتغال وزارت تعاون کار و رفاه اجتماعی برای سال ۱۳۹۷، شهریور ۹۷.
- معاونت رفاه اجتماعی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی. (۱۳۹۴)، اشتغال عمومی؛ راه کار مقابله با بیکاری در شرایط رکود تورمی تهیه کننده زهرا کریمی، اردیبهشت ۱۳۹۴.
- معاونت رفاه اجتماعی وزارت تعاون کار و رفاه اجتماعی و بهزیستی کشور. (۱۳۹۷)، بررسی اثرات اعمال معافیت های حق بیمه سهم کارفرمایی و نقد جایگاه آن در برنامه های توسعه بررسی اثرات اعمال معافیت های حق بیمه سهم کارفرمایی و نقد جایگاه آن در برنامه های توسعه.

- معاونت رفاه اجتماعی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی. (۱۳۹۴)، برنامه مشاغل عمومی در آفریقا جنوبی. خرداد ۱۳۹۴.
- وحیدی، پریدخت. (۱۳۸۰)، بررسی مقایسه‌ای سیاست‌های بازارکار ایران در برنامه سوم؛ سازمان برنامه و بودجه.
- وزارت تعاون کار و رفاه اجتماعی. (۱۳۹۶)، دستورالعمل اجرایی برنامه اشتغال فراگیر.
- وزارت تعاون کار و رفاه اجتماعی. (۱۳۹۶)، مطالعات دینامیک اشتغال استان خوزستان (تکاپو)، بهار ۱۳۹۶
- وزارت تعاون کار و رفاه اجتماعی. (۱۳۹۸)، دستورالعمل اجرایی دوره کارورزی دانش آموختگان دانشگاهی، تیرماه ۱۳۹۸.
- وزارت تعاون کار و رفاه اجتماعی. (۱۳۹۸)، دستورالعمل اجرایی طرح مهارت آموزی در محیط واقعی کار، مرداد ماه ۱۳۹۸.
- وزارت تعاون کار و رفاه اجتماعی. (۱۳۹۸)، دستورالعمل طرح پرداخت یارانه دستمزد، تیرماه ۱۳۹۸.
- Brown A. J. G. and Koettl. J, (۲۰۱۲). “Active Labor Market Programs-Employment Gain or Fiscal Drain?”, IZA Discussion Paper ۶۸۸۰ (Bonn: Institute for the Study of Labor (IZA).
- Chad P. Bown and Caroline Freund (۲۰۱۹). Active Labor Market Policies: Lessons from Other Countries for the United States, working paper, Peterson Institute for International Economics, January.
- Dar Amit & Tzannatos Zafiris (۱۹۹۹), Active Labor Market Programs: A Review of the Evidence from Evaluations, Social Protection Department, Human Development Network, The World Bank, January.
- Estevão Marcello (۲۰۰۳), Do Active Labor Market Policies Increase Employment, International Monetary Fund (IMF).
- Luc Benda, Ferry Koster & Romke van der Veen (۲۰۱۸), Active labour market policy as a socialising agent: a cross-national analysis of learning attitudes, Studies in Continuing Education, DOI: ۱۰.۱۰۸۰/۰۱۵۸۰۳۷X.۲۰۱۸, ۱۵۴۸۴۳۶.
- Vodopivec Milan (۲۰۰۴). Income Support for the Unemployed, Issues and Options, Regional and Sectoral Studies World Bank.